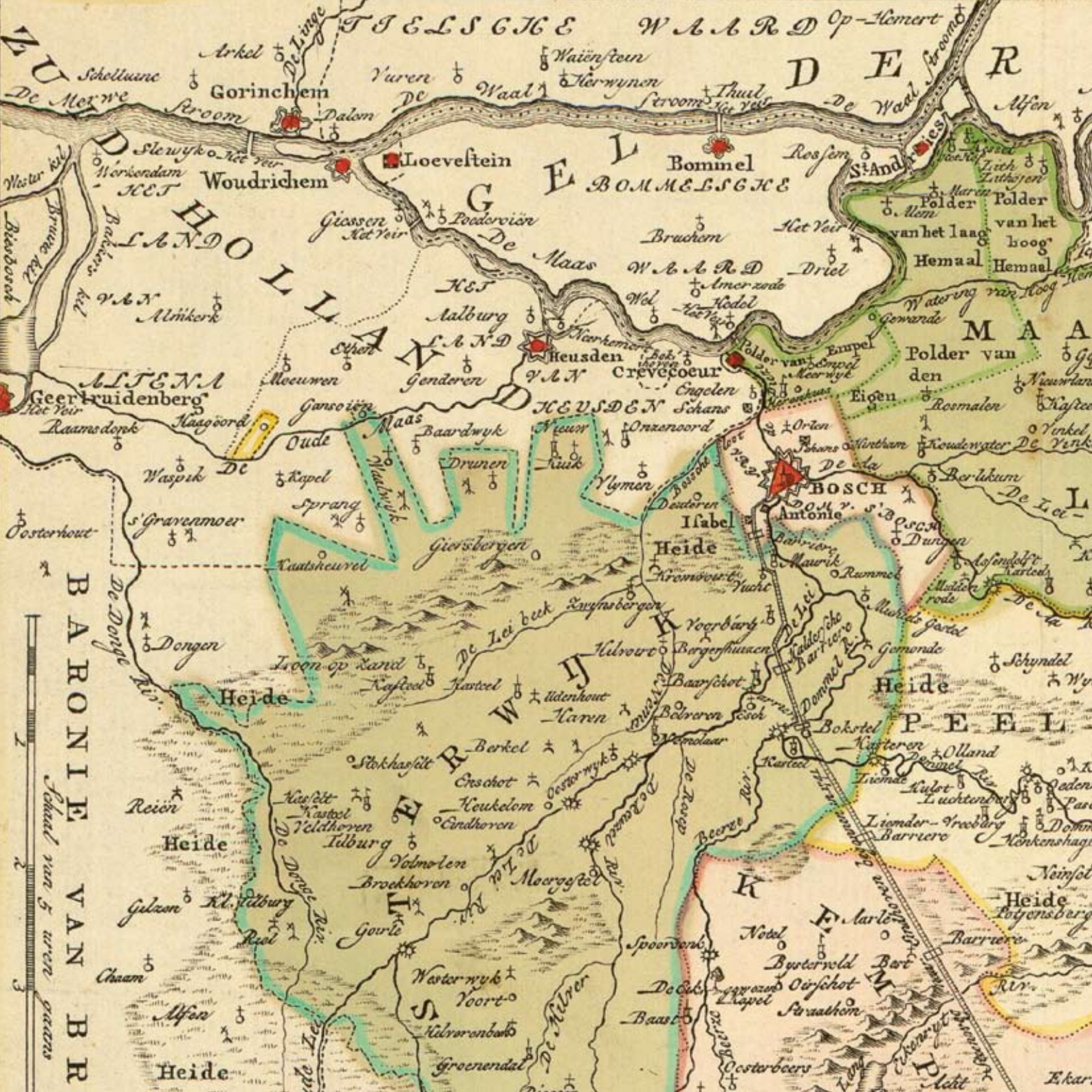

Zacht, doch Krachtdadig

Anna Catharina van Hees en de oorsprong
van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph

Charles Caspers

Zacht,
doch Krachtdadig

Dit boek is geschreven in opdracht van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph,
in de volksmond ook bekend als de Zusters van de Choorstraat in 's-Hertogenbosch,
ter gelegenheid van het 195-jarig bestaan van de de Congregatie op 7 juli 2015.
Tekst © Charles Caspers, Titus Brandsma Instituut Nijmegen
Ontwerp en grafische verzorging Leonie Koppel

Uitgave © 2015 Adveniat geloofseducatie bv, Baarn i.s.m. Dochters van Maria en Joseph
info@adveniat.nl
www.adveniat.nl

Illustratie omslag: In den Boerenmouw, olieverf, G. van de Linden, eigendom congregatie DMJ

ISBN 978 94 9209 311 0
NUR 707

GELOOFSEDUCTIE

Zacht, doch Krachtdadig

Anna Catharina van Hees en de oorsprong
van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph

Charles Caspers

‘Gaat voort, zonder vrees’.

Zalig de zuiveren van hart,
want zij zullen God zien.

2015 is een mooi moment om stil te staan bij onze oorsprong. We vieren dit jaar dat onze congregatie 195 jaar bestaat. Het officiële begin van de congregatie was in 1820, maar het officieuze was al in 1815, dit jaar dus twee eeuwen geleden!

Een goed moment ook om Anna Catharina van Hees eens voor het voetlicht te brengen. Wie was deze vrouw, die door Bosschenaren Heilig Kaatje werd genoemd, in wat voor een wereld leefde zij en wat dreef haar?

Charles Caspers dook het archief van de congregatie in en maakte een bijzonder portret van Anna Catharina van Hees. Het is alsof je zelf met haar door het Den Bosch van tweehonderd jaar geleden loopt. Dit boek is een eerbetoon aan de vrouw naast onze Stichter, Pastoor Heeren. Zij hadden elkaar nodig en zij brachten elkaar tot grotere hoogten.

Samen met 'De wortels, de twijgen en de vruchten van de boom' is dit boek 'Zacht, doch krachtig', ook een naslagwerk geworden van onze oorsprong, onze basis, ons fundament. Een fundament dat zo sterk is dat het de toekomst kan dragen.

Met dank aan de auteur en aan allen die aan de totstandkoming ervan hebben meegewerkt.

Zuster Antonie Ardatin

Algemene Overste Congregatie Dochters van Maria en Joseph

Inhoudsopgave

1 Inleiding	10
2 Historische context	16
Veranderend vaderland	18
Kerkelijk leven	21
Godsdienstig leven	24
3 Anna Catharina van Hees	34
Jeugd en jonge jaren	36
Roeping	44
Mede-lijden met Christus	50
Duiding	58
Hemel, hel, vagevuur	65
Voorspellingen	72
Een visionaire? Een mystica?	76
4 Samenwerking	86
Het 'bestellen' van arme kinderen	88
Rijke jongelingen	94
Arme bejaarden	96
De congregatie in zicht	99
Op bedevaart	104
Het administratieve werk	113
Kind van Maria	118
5 Moeder overste	124
Weer Maria	126
Vijf (zes) vrouwen aan de slag	129
Vertrek van Heeren	134
Liefdezusters	137
Overlijden	145
6 Herinnering	150
Moeilijke jaren zonder Anna Catharina	152
Tasten in het geheugen	154
Heilig Kaatje?	160
7 Het dagboek van Pastoor Heeren	166

Inleiding

*Dringt de zaak zacht, doch krachtdadig aan,
zonder gerucht te maken ... de tijd en plaats
is nog onzeker ...*

(Anna Catharina van Hees, 12 juli 1818)

Anna Catharina van Hees, alias Heilig Kaatje, is en blijft voor ons een mysterieuze vrouw. Toch is het mogelijk dichterbij haar te komen. Dankzij de notities van pastoor Jacobus Heeren rijzen de contouren van haar als alleenstaande vrouw, visionaire, stichteres en overste. Zo leren wij haar kennen als kind, maar ook als schepper van haar tijd.

Heilig Kaatje. Onder deze naam stond Anna Catharina van Hees begin negentiende eeuw bekend bij de bevolking van Den Bosch en staat zij nog steeds bekend bij de Dochters van Maria en Joseph. Zij was een van de vijf vrouwen die op 7 juli 1820 het Liefdehuis aan de Choorstraat betrokken, het begin van de congregatie, en zij werd door de overige vier gekozen tot de eerste moeder overste. Volgens menigeen is zij samen met Jacobus Antonius Heeren, de officiële en onbetwiste stichter, zelfs medestichter van de congregatie. Over dat laatste denken historici echter verschillend; volgens de een is dat wel zo, volgens de ander helemaal niet. Dat is niet omdat geleerden zo graag onderling van mening verschillen, maar omdat Anna Catharina van Hees tot op de dag van vandaag iets mysterieus heeft. Met het verstrijken van nu al bijna twee eeuwen sinds de stichting van de congregatie is zij er alleen maar raadselachtiger op geworden. Zo was zij een excentriek maar tegelijkertijd een bindend persoon, en zo leefde zij gedwee onder het regime van haar biechtvader, Jacobus Heeren, maar was zij tevens een van de weinigen die hem kon vertellen hoe het moest. En bovenal, zij is fameus geworden om haar vele visioenen: wat kunnen wij, 21ste-eeuwers, ons daarbij voorstellen? Het is niet gemakkelijk om de raadsels rond haar persoon op te lossen, temeer omdat we over slechts één tamelijk eenzijdige, maar gelukkig ook rijke bron beschikken die vertelt over haar leven, het zogenoemde ‘handgeschreven dagboek van pastoor Heeren’.

In het voorliggende boek proberen we stap voor stap in beeld te krijgen wie zij was. Hier kan alvast gezegd worden dat dat niet ten volle zal lukken, daarvoor ontbreken nu eenmaal de benodigde gegevens. Al kunnen we bijvoorbeeld wel het een en ander achterhalen over haar geestelijke ontwikkeling, andere dingen, bijvoorbeeld wat voor karakter zij had, zullen we wel nooit te weten komen. Toch bleek het mogelijk om de contouren van haar als alleenstaande vrouw, als visionaire en later als moeder overste, steeds scherper te krijgen. Al levert dit boek geen schilderij op waarin de schilder als het ware de ziel van de geportretteerde heeft vastgelegd in diens blik, resultaat is toch een zo waarheidsgetrouw mogelijk profiel van een bijzonder iemand.

Naar dat profiel is op tweevoudige wijze toegewerkt. Enerzijds bleek het mogelijk om de vele beknopte gegevens uit het genoemde 'dagboek' te plaatsen in een bredere sociaalhistorische context en te duiden binnen het toenmalig godsdienstig leven. Zo krijgen we een meer algemeen beeld van Anna Catharina als kind van haar tijd. Anderzijds was het dankzij hetzelfde 'dagboek' mogelijk om net die dingen te belichten waarin zij verschilde – geheel en al zelfs – van haar tijdgenoten. Zo krijgen we een meer specifiek beeld van Anna Catharina als schepper van haar tijd. Pas als we weten waarin zij met haar tijdgenoten overeenkwam én waarin ze van hen verschilde, is het mogelijk om relevante uitspraken te doen, bijvoorbeeld over de kwestie of zij echt medestichter was of niet, en tot slot, hoe het nu eigenlijk zit met haar heiligheid. Tot zover de werkwijze, nu nog iets over de uitwerking in vijf hoofdstukken.

Na dit inleidend hoofdstukje volgt eerst een hoofdstuk waarin we kennismaken met de wereld waarin Anna Catharina leefde: de Meierij van 's-Hertogenbosch in het laatste

Tijdens haar mede-lijden met Christus voelde Anna Catherina van Hees menigmaal de pijn van de doornenkroon. In dit boek hebben wij haar als attriboot een echte koninklijke kroon gegeven. Hier afgebeeld is het zilveren kroontje van het palmhouten Mariabeeld dat uit het bezit van pastoor Heenen stamt. ('s-Hertogenbosch, Congregatie DMJ)

kwart van de achttiende en het eerste kwart van de negentiende eeuw. De strijdkreet van de Franse Revolutie, 'vrijheid, gelijkheid en broederschap', klonk in heel Europa, met als gevolg dat veel landen, waaronder het huidige Nederland, wisselingen van de wacht (regeringsmacht) kenden en uiteindelijk kozen voor een democratisch regeringsstelsel. Anna Catharina, die leefde van 1768 tot 1825, was achtereenvolgens onderdaan van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland, het Franse Keizerrijk, en tot slot het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Of al die veranderingen haar veel deden, is nog maar de vraag. Zij en haar tijdgenoten werden namelijk dagelijks geconfronteerd met een nare constante: de schrijnende armoede die zij alom aantroffen, zowel in de stad als op het platteland. Koningen en heersers kwamen en gingen, nieuwe wetten werden aangenomen, maar de maatschappelijke onderverdeling in een rijke en een (heel) arme klasse, veranderde niet tijdens Anna Catharina's levensjaren. De staatkundige veranderingen hebben het echter wel mogelijk gemaakt dat in Den Bosch voor het eerst sinds eeuwen weer een klooster gevestigd kon worden, haar klooster!

Het derde hoofdstuk, het omvangrijkste van dit boek, gaat over het leven van Anna Catharina van Hees zelf: haar jeugd en jonge jaren, haar roeping, de relatie met haar biechtvader, Jacobus Heeren, de pathetische wijze waarop zij deelde in het lijden van Christus tot kort voor de stichting van de congregatie, haar visioenen. Dit hoofdstuk steunt op genoemd 'dagboek', dat eigenlijk meer een boek over Anna Catharina is.

Het vierde hoofdstuk gaat over de gezamenlijke ondernemingen van Jacobus Heeren, Anna Catharina van Hees en anderen. Al jaren voor de stichting van de congregatie waren er in Den Bosch vrouwen die zich inzetten voor arme (wees)kinderen en andere minderbedeelden. Heeren, met Anna Catharina als zijn raadgever, bracht structuur aan in die werkzaamheden. In zekere zin was zij een 'hemelse raadgever', want de raad die zij hem gaf placht zij zelf in visioenen te ontvangen van Jezus of Maria. In september 1816 onthulde Heeren aan haar zijn plan om een nieuwe congregatie te stichten. Snel kon Anna Catharina hem vertellen wat ze in een visioen van

Maria had vernomen: 'Men moet het zoetelijk en gerustelijk beginnen, ik zal het beschermen'. Daarmee was de race echter nog niet gelopen, herhaaldelijk moest zij hem aansporen tot actie en manen tot geduld, opdat men 'zacht doch krachtdadig' te werk kon gaan. Met Maria als schutsvrouw kon het niet misgaan en vier jaar later, op 7 juli 1820, was de stichting een feit.

Het vijfde hoofdstuk gaat over Anna Catharina als moeder overste. Hier laat het 'dagboek' van Heeren ons in de steek, en ook het archief van de congregatie is eigenlijk pas goed voorzien vanaf de periode na haar sterfjaar. De lijnen uit de vorige hoofdstukken komen echter goed samen met de informatie uit de kroniek van de congregatie, zodat we niet met lege handen staan. Het zesde hoofdstuk gaat over het voortleven van Anna Catharina van Hees in de herinnering van de Dochters van Maria en Joseph. Hierin komt, zoals zojuist al is aangekondigd, ook haar al dan niet vermeende heiligheid ter sprake. Het zevende en laatste hoofdstuk is een bijlage: de transcriptie van het al meermaals genoemde dagboek van pastoor Jacobus Heeren uit de jaren twintig van de negentiende eeuw. Het dient als dossier ter ondersteuning van deze studie en biedt de lezer de mogelijkheid om de bronnen zelf tot zich te laten spreken. Op die wijze maakt men tevens op een speciale manier kennis met de toen nog jonge directeur Heeren, want hij is immers degene die constant aan het woord is.

In het verhaal dat nu volgt zijn Anna Catharina van Hees en Jacobus Antonius Heeren elkaars onafscheidelijke metgezellen, althans tot de stichting van de congregatie. Toch gaat het boek over haar en niet over hem. Het is een verhaal over een alleenstaande vrouw, afkomstig uit een straatarm Brabants gezin, die haar weg heeft gevonden en met de stichting van de fiere Congregatie van de Dochters van Maria en Joseph haar bestemming heeft bereikt.

Historische context

Geen wonder dat het volk uit de Meierij
zo dom en ongeschikt is, als we bedenken
dat ze geregeerd worden door geestelijken
die meestal zelf dom en onwetend zijn.

(Dominee Hanewinckel, 1800)

Begin negentiende eeuw was heel Europa, inclusief Nederland, het toneel van grote maatschappelijke omwentelingen. Hieruit is onze huidige ‘parlementaire democratie’ gegroeid. Voor veel – misschien wel de meeste – tijdgenoten van Anna Catharina van Hees gingen de veranderingen echter niet gepaard met verbeteringen. Talrijke vrouwen, mannen en kinderen waren aangewezen op de bedeling. Zij hadden niet de mogelijkheid om een leven te ‘leiden’. Troost en houvast vonden zij slechts bij hun naïeve geloof.

Veranderend vaderland

Op 6 april 1768, de dag waarop Anna Catharina van Hees ten doop werd gehouden in de Oisterwijkse St.-Petruskerk, was haar vaderland, de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, niet meer de welvarende natie van weleer. Twee eeuwen voordien, in 1568, was een deel van de Nederlanden, die tezamen een van de dichtst bevolkte regio's van Europa vormden, in opstand gekomen tegen de landsheer. De opstand, die duurde tot 1648 en daarom ook bekend staat als 'de tachtigjarige oorlog', verliep met wisselende krijgskansen, maar al vanaf ca. 1600 was duidelijk dat de Nederlanden uiteen zouden gaan in een noordelijk deel dat dominant calvinistisch was en een zuidelijk deel dat dominant katholiek was.

Toen de vrede eindelijk getekend was, liep de landsgrens dwars door het oude hertogdom Brabant, ooit het hart van de Nederlanden, heen. Het grootste deel van Brabant, met Brussel, Antwerpen en Leuven als de belangrijkste steden, hoorde bij de Spaanse Nederlanden (na 1715 de Oostenrijkse Nederlanden), thans België. Het kleinste deel, met Den Bosch of 's-Hertogenbosch – de stadsnaam verwijst nog naar de hertog – als de belangrijkste stad, kwam toe aan de Republiek, thans Nederland. Omdat dit deel onder direct bewind van de landelijke overheid stond, de zogenoemde 'Staten Generaal', werd het aangeduid als Staats-Brabant. Daarvan werd nagenoeg de oostelijke helft gevormd door de Meierij van 's-Hertogenbosch.¹ De Meierij bestond op haar beurt weer uit verschillende kwartieren, waarvan het kwartier van Oisterwijk, de geboortestad van Anna Catharina van Hees, er een was.²

¹ De Republiek der Verenigde Nederlanden werd gevormd door acht soevereine provincies: Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Friesland, Groningen en Drenthe. Gezamenlijk, minus Drenthe, vormden zij middels de Staten Generaal het landelijk bestuur, met zeggenschap over de niet soevereine delen van de Republiek, de zogenoemde generaliteitlanden, waaronder Staats-Brabant. Over Brabant, zie vooral R. van Uytven e.a.(red.), *Geschiedenis van Brabant. Van het hertogdom tot heden*, Zwolle 2011².

² De Meierij bestond uit: (1) de Stad en Vrijdom van 's-Hertogenbosch, (2) het Kwartier van Oisterwijk, (3) het Kwartier van Kempenland, (4) het Kwartier van Peelland, (5) het Kwartier van Maasland; zie W. van Ham & J. Vriens (red.), *Historische kaart van Noord-Brabant 1795. De gebieden van de schepenbanken binnen de huidige provincie Noord-Brabant omstreeks 1795, 's-Hertogenbosch* 1980.

En hiermee zijn we weer aangekomen bij het begin van dit hoofdstuk.

Al is Anna Catharina pas twee eeuwen na het uitbreken van de tachtigjarige oorlog ter wereld gekomen, toch bleef de (verre) voorgeschiedenis van Nederland en Brabant steeds op de een of andere manier doorwerken op de gebeurtenissen in haar leven én de wijze waarop zij die gebeurtenissen interpreteerde. Zo gold voor haar en voor wellicht de meeste Meerijeren dat hun identiteit meer werd bepaald door hun katholiek-zijn en Brabander-zijn dan door hun onderdaan-zijn van de Republiek. Temeer omdat zij bij wet waren achtergesteld bij andere burgers van de Republiek, verlangden velen naar een andere samenleving. Zij keken met meer sympathie naar het zuiden onder de landsgrens dan naar het noorden boven de grote rivieren.

De Republiek in de tweede helft van de achttiende eeuw, dus tijdens Anna Catharina's jeugd en jonge jaren, laat zich kort en wel karakteriseren als 'een verstarde oligarchie'. Een kleine elite had de touwtjes in handen, beschikte over het meeste bezit en de meeste inkomsten en wilde dat ook zo houden. Zo ging het al meer dan honderd jaar en zo zou het altijd blijven, dachten velen.³ Toch zou het hele staatsbestel in snelle vaart veranderen, wat vooral te danken was aan ontwikkelingen buiten ons land. In de achttiende eeuw nam de wrijving tussen twee grote mogendheden, Frankrijk en Engeland, steeds verder toe. Engeland ontwikkelde zich tot de belangrijkste koloniale macht. Op het Europese continent richtten de intelligentsia en maatschappelijk geëngageerden zich steeds meer op de Franse taal, cultuur en het 'libertijnse' ideeëngoed. Vanaf ongeveer 1780 hadden de behoudsgezinde bewindslieden in de Republiek alle reden om te vrezen voor hun positie. Net als in Frankrijk klonk luider en luider de roep om democratie. De conservatieven die zich achter stadhouder Willem V hadden geschaard, de zogenoemde 'orangisten', kregen steeds meer te duchten van democratisch-gezinden, de zogenoemde 'patriotten'.⁴

³ H.F.J.M. van den Eerenbeemt, *Geschiedenis van Noord-Brabant*, deel 1, *Traditie en modernisering 1796-1890*, Amsterdam/Meppel 1996, 17-26.

⁴ E.H. Kossmann, *De Lage Landen 1780-1940. Anderhalve eeuw Nederland en België*, Amsterdam/Brussel 1976, 35-64.

In 1789 schudde heel Europa op zijn grondvesten toen de Franse Revolutie het einde inluidde van het oude maatschappijstelsel. In 1795 veroverden de Fransen de Republiek. Met de staart tussen de benen verliet stadhouder Willem V het land en de patriotten kregen het bewind over wat vanaf dan de 'Bataafse Republiek' heette. Het land kreeg een efficiënte en democratische bestuursvorm en voortaan gold er godsdienstvrijheid. Deze veranderingen werden toegejuicht door de overwegend rooms-katholieke Brabanders, waarbij nog kwam dat Bataafs-Brabant (het voormalige Staats-Brabant) de status kreeg van zelfstandige provincie. De Bataafse Republiek was echter slechts een kort bestaan beschoren. In 1806 trad er een koning aan, Lodewijk Napoleon, de broer van keizer Napoleon Bonaparte. De provincie Bataafs-Brabant ging voortaan als Departement Brabant door het leven. In korte tijd wist de uitheemse koning het hart van zijn onderdanen te winnen, maar reeds in 1810 deed hij weer afstand van de troon. Wat eerst een republiek en vervolgens een koninkrijk was, werd nu bij het Franse keizerrijk gevoegd.

Deze fase duurde nog korter dan de vorige: in 1813 werd Napoleon bij Leipzig verslagen door een leger van geallieerden. De overwinnaars bepaalden in 1815 – nadat ze Napoleon eerst nogmaals verslagen hadden, ditmaal bij Waterloo – dat de vroegere Nederlanden weer verenigd moesten worden tot één staat, en dat werd het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Een zoon van stadhouder Willem V, Willem Frederik, werd ingehuldigd als koning Willem I. Maar nog voor hij in 1840 de macht overdroeg aan zijn zoon, Willem II, zag hij zijn koninkrijk alweer gehalveerd worden. Het zuidelijk deel, de voormalige Oostenrijkse Nederlanden, kwam in opstand en vormde vanaf 1831 het koninkrijk België. Dat was al zes jaar na de dood van Anna Catharina van Hees, die gedurende het laatste decennium van haar leven dus in een betrekkelijk groot land woonde. Haar departement, inmiddels omgedoopt tot provincie Noord-Brabant, lag immers niet meer aan de grens maar in het centrum van het land.⁵

Met het nieuwe koninkrijk was er een einde gekomen aan het revolutio-

⁵ J.G.M. Sanders, *Noord-Brabant in de Bataafs-Franse tijd, 1794-1814*, Hilversum 2002.

naire tijdperk in ons land, wat niet wil zeggen dat het oude bestel terugkwam. Voortvarend stuwde Willem zijn land mee in een andersoortige revolutie, de industriële. Helaas brachten de nieuwe kanalen, fabrieken en andere projecten geen verbetering in de sociale verhoudingen teweeg. Kort gezegd bestond tot het midden van de negentiende eeuw in Nederland de bevolking, zowel in de steden als op het platteland, uit twee klassen. De dames, heren en jonge lui van de kleine bezittende klasse waren goed in staat om op zedig en materieel gebied een fatsoenlijk leven te leiden. De talrijke vrouwen, mannen en kinderen van de niet-bezittende klasse, het 'proletariaat', verkeerden bij lange na niet in die positie. Soms hadden zij werk, soms waren zij aangewezen op de bedeling om in leven te blijven. Zij hadden niet de mogelijkheid om een leven te 'leiden'. Wat die bedeling betreft, was het proletariaat ten dele afhankelijk van de overheid en ten dele van de welwillendheid van de bezittende klasse. Talrijk waren de armenbedelingen door gegoede burgers en burgeressen en menig rentenier was regent van een weeshuis of hospitaal. Zo verrichtten zij hun weldaden. De vraag die weinigen zich stelden, was of zij op die wijze wel genoeg goeds verrichtten en of een verandering van het sociaal stelsel geen bittere noodzaak was (zie ook hoofdstuk vier). Pas heel geleidelijk groeide er een meer humane samenleving, met een versnelling na het midden van de negentiende eeuw.⁶

Kerkelijk leven

Voor de komst van de Fransen in 1795 (in Staats-Brabant al een jaar eerder) was in het huidige Nederland de publieke uitoefening van het katholieke geloof verboden. De Nederduits Gereformeerde Kerk, waartoe in de achttiende eeuw ongeveer 60% van de bevolking behoorde, was de publieke kerk; de rooms-katholieke kerk, waartoe ongeveer 30% van de bevolking behoorde, bestond in de marge. Concreet betekende dit dat de kerkelijke organisatie

⁶ I.J. Brugmans, *Stapvoets voorwaarts. Sociale geschiedenis van Nederland in de negentiende eeuw*, Haarlem 1978², 7-45.

van de katholieken slechts bestond voor zover de landelijke overheid dat toestond. Er werden bijvoorbeeld wel priesters geduld door de overheid, maar er mochten geen bisschoppen resideren in het land;⁷ katholieken mochten geen openbare ambten vervullen; katholieke kerken mochten niet opvallen in het straatbeeld (de zogenoemde schuilkerken); voor derden waarneembare geloofsmanifestaties waren strafbaar (dus geen klokgelui en processies meer); katholiek onderwijs was niet veroorloofd; kloosterleven was verboden. Ondanks de vele discriminerende maatregelen kwijnde het katholiek leven allerm minst. Vooral dankzij de inzet van vrouwen groeide het zelfs tegen de verdrukking in.⁸

De komst van de Fransen bracht in dit alles, zoals gezegd, verandering. Vooral in Bataafs-Brabant konden katholieken, die meer dan 95% van de bevolking uitmaakten, meedingen naar ambten bij de overheid. Toch zou de euforie snel afnemen. Al omstreeks 1800 waren de interne machtsverhoudingen weer zo herschikt dat rooms-katholieken, ook in de Meierij, het nakijken hadden bij de verdeling van ambten. Deze situatie duurde tot ver in de negentiende eeuw.⁹ Wat een nog grotere domper zette op het vreugdegevoel van de katholieken was dat de Franse opvattingen over godsdienst en geloof, die doorwerkten in de Bataafse Republiek, niet strookten met wat de kerkelijke organisatie zelf voorstond. De Fransen eisten bijvoorbeeld van alle priesters een eed van trouw aan de regering; ook het benoemingsrecht

⁷ Pas in 1853 mocht van de Nederlandse overheid de bisschoppelijke hiërarchie weer worden ingevoerd in ons land. Voordien waren in plaats van bisschoppen wel apostolisch vicarissen toegestaan: priesters die in een bepaald gebied (een voormalig bisdom) het hoogste kerkelijk gezag vertegenwoordigden, maar pas hun standplaats konden betrekken nadat ze door de overheid waren gescreend.

⁸ Vgl. Charles H. Parker, *Faith on the Margins. Catholics and Catholicism in the Dutch Golden Age*, Cambridge MA/London 2008. In de zeventiende en achttiende eeuw speelden vooral de geestelijke maagden of kloppen een belangrijke bindende rol binnen de katholieke gemeenschap, zie ook P. Polman, *Katholiek Nederland in de achttiende eeuw*, deel 3, *Buiten de Hollandse Zending 1700-1795*, Hilversum 1968, 108-109. In Brabant werden deze vrouwen met argwaan bejegend door de gereformeerde minderheid omdat zij op onverhoedse momenten de kinderen van protestanten zouden dopen, zie Meijneke, *Op reis door de Meierij* (als noot 14), 202.

⁹ Jopie de Haan-Burghoorn, 'Never the twain shall meet? Over de onevenredige verdeling van ambten tussen katholieken en protestanten in Noord-Brabant aan het begin van de negentiende eeuw', in: *Noordbrabants historisch jaarboek* 31 (2014) 133-155.

van bisschoppen kwam voortaan aan de overheid toe, wat in Frankrijk nog steeds het geval is.

De hereniging van de vroegere Nederlanden in één koninkrijk opende voor velen een nieuwe horizon maar leidde al spoedig tot teleurstellingen. Het boterde gewoon niet tussen Noord en Zuid, hetgeen alles te maken had met het autoritaire optreden van koning Willem. Zo moest het Zuiden mede de grote staatsschuld van het Noorden afbetalen en wilde Willem de Nederlandse taal verplicht stellen voor het hele land. Wat de zuidelijke Nederlanders wellicht het meest stoorde en uiteindelijk in het harnas joeg, waren de maatregelen van Willem op kerkelijk en godsdienstig gebied. Was de Republiek nog een overwegend protestants land, het nieuwe koninkrijk was overwegend katholiek: de gereformeerden maakten nu slechts zo'n 20% van de bevolking uit, de katholieken zo'n 70%.¹⁰ Willem zag liefst al zijn onderdanen tot de gereformeerde kerk behoren en legde de katholieke kerk stevig aan banden. Zo wilde hij de vestiging van nieuwe kloosters en de aanname van novicen zoveel mogelijk tegengaan (vergelijk in hoofdstuk vier, over Petronella Coppens).

De spanningen tussen Noord en Zuid, of preciezer, tussen het repressieve beleid van koning Willem en de weerstand daartegen van katholieke voor- mannen, waren een grote zorg voor Jacobus Heeren en Anna Catharina van Hees. Met hun plannen voor de oprichting van een instituut voor Liefdezusters waren zij voortdurend beducht voor tegenwerking van de overheid en voelden zij zich solidair met de dappere priesters in het Zuiden die de eisen van de koning durfden te trotseren (vooral in 1817, zie hoofdstuk drie). Overigens zat het de rooms-katholieke geloofsgemeenschap niet altijd tegen. Een vreugdevol gebeuren voor hen was bijvoorbeeld het weer in bezit krijgen en in gebruik nemen van de Bossche St.-Janskerk, die bijna drie eeuwen in handen was geweest van de hervormden. De teruggave geschiedde trouwens al in 1810, op last van niemand minder dan Napoleon, maar werd

¹⁰ Omstreeks 1815 had het huidige Nederland ruim 2.000.000 inwoners en het huidige België ruim 3.000.000. Sinds het midden van de twintigste eeuw is Nederland het volkrijkste land. In 2013 telde Nederland 16.800.000 en België 11.200.000 inwoners.

later niet meer ongedaan gemaakt door koning Willem.¹¹ Dat de Congregatie van de Dochters van Maria en Joseph – als eerste religieus instituut op Nederlandse bodem sinds de tachtigjarige oorlog – in 1820 gesticht kon worden tijdens het bewind van deze koning, laat zich eenvoudig hieruit verklaren dat het huis in de Choorstraat helemaal niet werd geregistreerd als klooster van Liefdezusters. De eerste zusters, onder wie Anna Catharina, gingen officieel als ‘juffrouw’ door het leven (zie hoofdstuk vijf). De Bossche congregatie bleek de eerste in een lange rij te zijn: toen het politieke klimaat vanaf ca. 1840 eindelijk wat gunstiger werd, kwamen er alleen al in de negentiende eeuw in Nederland nog 42 nieuwe congregaties van actieve vrouwelijke religieuzen bij, in de twintigste eeuw volgden nog eens 28 congregaties.¹² Daarbij valt op dat menig nieuwe congregatie in Nederland of het nabije buitenland werd gesticht of medegesticht door een vrouw.¹³

Godsdienstig leven

Als we bedenken dat in de achttiende en negentiende eeuw nagenoeg alle inwoners van de Meierij gelovig waren, en dat iedereen zijn of haar geloof op eigen wijze praktiseerde, dan is het niet doenlijk om in kort bestek een overzicht te bieden van het toenmalig godsdienstig leven. Om toch een sfeerbeeld te verkrijgen van de geloofsbeleving en de vrome gebruiken waarmee ook Anna Catharina van Hees vertrouwd was, kunnen we gelukkig

¹¹ Gerard Brom, *Herleving van de kerkelijke kunst in Katholiek Nederland*, Leiden 1933, 29.

¹² Annelies van Heijst, Marjet Derks & Marit Monteiro, *Ex caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19^e en 20^e eeuw*, Hilversum 2010, 54-57 (Tabel 1.7).

¹³ Zie bijvoorbeeld het verouderde maar nog altijd boeiende alfabetische overzicht in W. Nolet, *Katholiek Nederland. Encyclopaedie*, delen 2 en 3, Den Haag 1932. Voor de situatie in België, zie de voortreffelijke studie van Kristien Suenens, ‘Apostolische actie en spirituele passie. Negentiende-eeuwse congregatiestichteressen en hun zoektocht naar spirituele identiteit’, in: *Trajecta. Religie, cultuur en samenleving in de Nederlanden* 18 (2009) 243-271. Meer precies gaat deze studie over Dominica Van der Stichele, oprichter van de dominicanessengemeenschap Nieuw Engelendale te Brugge, en Anna de Meeûs, oprichter van een nieuwe congregatie onder de naam van ‘Institut de l’Adoration Perpétuelle du Très Saint Sacrement’ te Brussel.

Palmhouten beeldjes, de H. Familie voorstellend, op verguld houten reliekhouders, achttiende eeuw. Maria, Jezus en Jozef dragen ieder een zilveren kroontje. In de houder zijn relikwieën gevat van respectievelijk de H. Pontianus (paus en martelaar), de H. Barthelomeus (apostel), de H. Thomas (apostel) en de H. Valerianus (martelaar). Anna Catharina van Hees en veel van haar tijdgenoten hechtten grote waarde aan relikwieën, zo voelden zij zich meer nabij tot de heiligen van wie deze botsplinters afkomstig heetten te zijn.

putten uit een bijzonder rijke bron: de verslagen die een generatiegenoot van Anna Catharina, dominee Stephanus Hanewinckel (1766-1856), omstreeks 1800 vervaardigde van zijn reizen (gewoonlijk meerdaagse wandeltochten) door de Meierij. Als hervormd godgeleerde was Hanewinckel voortdurend gespitst op de wijze waarop de Meierijenaars hun geloof beleden. Vooraf zij gezegd dat hij gruwde van alles wat katholiek was, van de paus in Rome tot het kleinste kind dat zijn gebedje opzegde. Van de vele informatie die hij verschaft, maken wij daarom wel dankbaar gebruik, maar tegelijkertijd realiseren wij ons dat hij schreef met een duidelijk vijandbeeld voor ogen.¹⁴

In een van zijn eerste verslagen, daterend uit 1798, vertelt hij schamper over de minieme geloofskennis en het povere gebedsleven van de Roomsens. Volgens hem kwamen zij niet verder dan het te pas en te onpas op instrumentele wijze prevelen van Onzevaders en Weesgegroeten. Hanewinckel heeft bijvoorbeeld persoonlijk kunnen constateren dat zij de duur van het koken van eieren bepaalden tot het bidden van twee Onzevaders.¹⁵ Daarnaast schijnt het heleatholicisme hem een en al bijgeloof toe, een primitieve natuurgodsdienst met kwaadaardige neigingen naar buitenstaanders toe. In zijn verslagen noemt hij tal van voorbeelden van bijgeloof, onder meer dat de Roomsens onweer aan de duivel zouden toeschrijven en vreselijk bang zouden zijn van spoken en van weerkerende doden. Als de avond valt, aldus nog steeds Hanewinckel, durven zij zich voor geen goud op het kerkhof te begeven, vooral niet rond middernacht wanneer op die plek spoken en geesten samenkomen. Priesters worden door de Roomsens beschouwd als bijna almachtige tovenaars die in staat zijn om de wind te doen keren en personen onkwetsbaar te maken. Toen Hanewinckel aan een katholiek uit de Meierij eens zijn twijfel aan die priesterlijke macht liet merken, kreeg hij als antwoord: 'zou een priester, die uit een hostie Christus kan scheppen, niet in staat zijn om deze mindere dingen te doen?'¹⁶ Wellicht de grootste ergernis

¹⁴ Frank C. Meijneke, *Op reis door de Meierij met Stephanus Hanewinckel. Voettochten en bespiegelingen van een dominee, 1798-1850*, Tilburg 2009.

¹⁵ Meijneke, *Op reis door de Meierij*, 175.

¹⁶ Meijneke, *Op reis door de Meierij*, 177, 203, 209.

voor de kleine maar machtige protestantse minderheid in de Meierij was de gewoonte van katholieke meisjes en vrouwen om een kruisje om de hals te dragen. In de ogen van andersdenkenden gold dit als een publieke uitoefening van het katholieke geloof, een 'Paapse stoutigheid', wat bij wet verboden was.¹⁷

Als we de verslagen van Hanewinckel door een historisch-kritisch filter halen, dan zijn twee dingen relevant voor het verhaal over Anna Catharina van Hees. Op de eerste plaats is het ongetwijfeld waar dat de geloofswereld van de meeste Meierijenaars aardig gevuld was met engelen, duivels, wonderen, heiligen, relikwieën, scapuliers en andere zogenoemde sacramentalia, en niet te vergeten, dat de priester als sacrale man ver boven gewone stervelingen uittorende. In de volgende hoofdstukken zullen we zien hoe belangrijk veel van deze zaken voor Anna Catharina waren. Op de tweede plaats verraden de talrijke ergernissen van Hanewinckel dat de katholieke Meierijenaars echt wel wisten dat zij met hun gedrag aanstoot gaven aan de hervormden. Hun geloofsuitingen waren niet alleen belangrijk om hun identiteit te markeren maar tevens om hun protest te uiten tegen de bestaande rechtsongelijkheid. Zulke dingen gebeuren nooit zonder dat er wordt overdreven. Van de geprikkelde verhouding of zelfs ronduit vijandschap tussen protestant en katholiek waren Jacobus Heeren en Anna Catharina zich goed bewust. Vandaar dat zij behoedzaam – 'zacht, doch krachtdadig' – te werk gingen in de oprichtings-fase van de congregatie: zij wilden hun roeping volgen ter ere van God en ten dienste van de noodlijdende medemens. Verder wilden zij niemand tot last zijn.

Uit de verslagen van Hanewinckel komt herhaaldelijk naar voren hoezeer de Brabanders omstreeks 1800 nog vertrouwd waren met het bedevaartwezen. Blijkbaar bestond er bij velen nog de behoefte om op belangrijke momenten in het leven te bidden op een heilige plaats. Meest in trek waren plaatsen met een bijzondere verering voor Maria. We zullen zien (hoofdstukken vier en vijf) dat ook Anna Catharina in dit plaatje past; zij en haar

¹⁷ Meijneke, *Op reis door de Meierij*, 347-348.

Kaart van de Meierij van 's-Hertogenbosch, in 1803 uitgegeven door dominee Stephanus Hanewinckel. In lichtgroen het Kwartier Oosterwijk. Net ten westen daarvan, in de Baronie van Breda, ligt 'Gilzen' waar Anna Catharina van Hees als tiener enkele jaren heeft gewoond. Langs de grens tussen het Kwartier Oosterwijk en het Kwartier Kempenland stroomt de Beerze, waaraan, ten westen van Oirschot, de 'gewezen kapel' van de Heilige Eik staat. Hanewinckel heeft daar nog een boompje bijgetekend. In donkergroen het Kwartier Maasland. Ten oosten daarvan het vrije Land van Ravenstein, dat destijds nog buiten het gebied van de Republiek lag. In dit vrije gebied ligt de bedevaartplaats Uden, in de nabijheid van zowel een patersklooster (kruisheren) als een nonnenklooster (brigittinessen). Tilburg University, Brabant Collectie, nr. BC-265; foto Paul Slot.

gezellinnen pelgrimeerden naar Oirschot, Uden en het Duitse Kevelaer.¹⁸

Sprookjesachtig is wat Hanewinckel in 1799 vernam over de oorsprong van het in zijn tijd al lang verdwenen Birgittinessenklooster bij Rosmalen. Volgens de overlevering woonde hier vroeger een boer die bijen hield. Op een nacht ging hij naar zijn korven en hoorde hij uit één daarvan een zoet hemels gezang komen. Hij keerde de korf om en trof daarin een klein kerkje en twee kloostertjes aan, gekneet uit stralend witte was en omgeven door zoemend biddende bijen! Spoedig kwamen ook de pastoor en de parochianen dit tafereel gadeslaan en verspreidde het nieuws zich verder. Een rijke dame, Milla van Campen, aan wie door God was ingegeven om een klooster te stichten, kocht de grond over van de boer en liet hier in 1435, overeenkomstig de creatie van de bijen, een dubbelklooster met kerk bouwen. Het altaar kwam precies op de plaats waar de bijenkorf had gestaan. Het ene klooster werd bewoond door zusters, het andere door paters, beide groepen behorend tot de door Birgitta van Zweden gestichte Orde van de Allerheiligste Zaligmaker. Tijdens de tachtigjarige oorlog is dit dubbelklooster, Koudewater geheten, uitgestorven, maar nog altijd geloven de Rooms en zonder de minste twijfel dit 'vertelsel' aldus Hanewinckel. En nog altijd bezoeken zij deze plek uit eerbied voor 'het heilig mirakel dat daar is geschied', zo besluit hij zijn relaas.¹⁹

Voor Hanewinckel is dit verhaal het zoveelste bewijs van ongebreidelde fantasie waardoor het rooms-katholieke geloof is aangetast. Hij wist blijkbaar niet dat de oorsprongslegende van het klooster een versie is van een veel

¹⁸ Voor bedevaarten naar Maria, zie bijvoorbeeld Meijneke, *Op reis door de Meierij*, 186 (Handel), 184 (Ommel), 229-230 en 387-388 (Kevelaer en Handel), 241 (Oirschot). Een volksgebruik waar Hanewinckel zich bijzonder aan stoorde, was de viering van Sinterklaas. Dit kinderfeest werd in alle dorpen gevierd: een of twee mensen, 'zeer misselijk soms zelfs afschuwelijk uitgedost', rijden rond op een paard waarbij ze voor de kinderen allerlei 'klein gebak' strooien, zie Meijneke, *Op reis door de Meierij*, 316.

¹⁹ Hanewinckel, *Op reis door de Meierij*, 276-277. De kloostergemeenschap van Koudewater is niet ten gronde gegaan en wordt nog altijd voortgezet in de Birgittinessenabdij Maria Refugie te Uden, zie L.C.B.M. van Liebergen, 'Uden. De Orde van de Allerheiligste Zaligmaker', in: *Waer een paradis'. Kloosterleven in Brabant na de Reformatie*, Uden 1987, 78-82; Idem, *300 jaar Abdij Uden. Het leven van de Heilige Birgitta, onze geschiedenis en spiritualiteit in het dagelijks leven*, Uden 2013.

ouder wonderverhaal uit de twaalfde eeuw, dat op zijn beurt zelfs wortels heeft in de Griekse oudheid. Zo vertelt de Duitse cisterciënzer Caesarius van Heisterbach († 1240) in zijn *Gesprek over wonderen* (*Dialogus miraculorum*) over bijtjes die in hun korf een prachtig minikerkje van was hadden geboetseerd rond een hostie, die een vrouw daar had geplaatst in de hoop op een betere honingproductie.²⁰

Geloofden nu de middeleeuwers, en de negentiende-eeuwse Brabanders werkelijk dat bijen kapelletjes van was maakten? Het antwoord op deze vraag is zowel nee als ja. Nee, in die zin, dat zij uit eigen waarneming heel goed wisten dat dergelijke dingen gewoonweg niet gebeuren. Ja, in die zin dat zij geloofden dat God door middel van de schepping aan hen een teken kon geven, in het geval van Rosmalen dus de opdracht om een nieuw klooster te stichten. In die zin waren zij inderdaad goedgevoliger dan de rationele Hanewinckel of dan de meesten van ons heden ten dage. Vanuit hun naïeve geloof zetten zij geen vraagtekens bij de echtheid van wonderverhalen, maar waren zij vooral geïnteresseerd in de betekenis ervan. Zo geeft Caesarius van Heisterbach als clou van het bijenverhaal: al is God wonderlijk in zijn heiligen, hij is nog veel wonderlijker in de kleinste van zijn schepsels. Welbeschouwd fungeerde dit verhaal (en daarnaast nog talrijke wonderverhalen) als een lofdicht op Gods nabijheid. De religiositeit van de ‘Roomse’ Meerijenaars had een diepere laag dan Hanewinckel bevroedde.

²⁰ Josephus Strange, *Caesarii Heisterbacensis monachi ordinis cisterciensis Dialogus miraculorum*, deel 2, Keulen/Bonn/Brussel 1851, 172-173 (IX-8). Nog een oude variant van dit verhaal treffen we aan in het zogenoemde *Bijenboek* van de Brabantse dominicaan Thomas van Cantimpré († 1272), zie W.A. van der Vet, *Het Biënboec van Thomas van Cantimpré en zijn exempelen*, Den Haag 1902, 237-239. Zie ook C.G.N. de Vooys, *Middelnederlandse legenden en exempelen. Bijdrage tot de kennis van de prozalitteratuur en het volksgeloof der middeleeuwen*, Groningen/Den Haag 1926, 237-240; C.M. Stutvoet-Joanknecht, *Der Byen Boeck. De Middelnederlandse vertalingen van Bonum universale de apibus van Thomas van Cantimpré en hun achtergrond*, Amsterdam 1990, 172-173 (II,39). Volgens De Vooys kwam Petrus Venerabilis († 1156) als eerste met (een versie) van dit verhaal. Voorts verwijst hij naar een verhaal van de Griekse schrijver Pausanias († 180) over bijen die in Delphi een klein Apollo tempeltje uit was zouden hebben geboetseerd.

Kalendarium

Jaar	Europa/wereld	Nederlanden	Anna Catharina van Hees
CONTINU	PAUPERISME	PAUPERISME	
1763	Vrede van Parijs: Frankrijk staat Canada af aan Engeland.	De Republiek verliest grotendeels haar economische macht.	
1768			Op 6 april wordt Anna Catharina geboren in Oisterwijk.
1776	Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring.		
1780-84	Engeland groeit verder als koloniale macht.	De Republiek in oorlog met Engeland; gevolg is verdere economische achteruitgang.	Anna Catharina woont bij familie in Gilze, in de 'Baronie van Breda'.
1783		In de Oostenrijkse Nederlanden worden de kloosters der contemplatieven opgeheven.	Op 1 maart overlijdt Anna Catharina's broer, Jan, op zeventienjarige leeftijd.
1784			Op 10 november overlijdt Anna Catharina's vader. Zij keert terug naar Oisterwijk.
1786			Anna Catharina werkt en woont in Boxtel.
1789	Franse Revolutie		Anna Catharina werkt en woont in herberg De Kievit in Den Bosch.
1795		De Oostenrijkse Nederlanden worden bij Frankrijk ingelijfd, in het noorden komt de Bataafse Republiek.	Anna Catharina werkt en woont in de Bossche Postelstraat.
1796	Uitvinding stoommachine	Staats-Brabant wordt een volwaardige provincie.	Omstreeks deze tijd maakt Anna Catharina kennis met de derde orde van Sint Franciscus.
1797		Vervolging van de geestelijkheid in het huidige België.	

Jaar	Europa/wereld	Nederlanden	Anna Catharina van Hees
1802			Anna Catharina kiest Jacobus Heeren als biechtvader.
1804	Napoleon kroont zichzelf tot keizer.		
1806	Frankrijk in oorlog met Rusland en Pruisen.	Lodewijk Napoleon, koning van Holland.	
1810		Koninkrijk Holland wordt bij Frankrijk ingelijfd.	
1813	In oktober wordt Napoleon verslagen in de 'Volkerenslag' bij Leipzig.		- Gerardus Molemakers, pastoor van de Bossche St. Jacobskerk en verklaard tegenstander van Napoleon, keert terug uit ballingschap. - Omstreeks deze tijd verhuist Catharina naar de Tolbrugstraat.
1814		Willem I, koning der Nederlanden.	In september beginnen Anna Catharina's openbaringen van het lijden van Christus.
1815	- Op 10 april ontploft de vulkaan Tambora op Soembawa met als gevolg wereldwijd misoogsten en voedselschaarste. - Op 18 juni wordt Napoleon definitief verslagen bij Waterloo. - Op 26 september wordt de 'Heilige Alliantie' opgericht.	Willem eist van zijn ambtenaren een eed van trouw op de grondwet. Hiertegen rijst verzet uit katholieke kringen.	- Omstreeks deze tijd verhuist Anna Catharina naar het Muizenhol aan de Markt. - Petronella Dymphna Coppens en Maria Catharina Sweens beginnen met het bestellen van kinderen.
1816			- Op 16 september verneemt Anna Catharina in een visioen dat Maria het toekomstige Liefdehuis zal beschermen. - Op 24 september gaat zij op bedevaart naar Uden. - In november begint het geloofs-onderricht aan arme bejaarden in de Bossche St.-Jacobskerk.

Jaar	Europa/wereld	Nederlanden	Anna Catharina van Hees
1817		Leo De Foere wordt in Brussel veroordeeld tot twee jaar gevangenis vanwege zijn oppositie tegen de politiek van Willem I.	- In februari ziet Anna Catharina in een visioen dat De Foere door engelen wordt bijgestaan. - In september gaat zij op bedevaart naar Oirschot. - In oktober wordt de sociëteit van jongelingen opgericht.
1819			In december sluiten Petronella Coppens en Catharina van Grinsven met het Bossche Armbestuur een overeenkomst voor de oprichting van een Liefdehuis.
1820			- In juni 1820 gaan de vijf eerste zusters op bedevaart naar Kevelaer. - Op 7 juli betrekken zij hun huis aan de Choorstraat, het begin van de congregatie. - Op 13 juli kiezen zij Anna Catharina tot overste. - Op 19 juli worden twaalf oude van dagen in het huis opgenomen.
1821			In februari wordt Heeren pastoor in Oirschot.
1822			In november doen de vijf eerste zusters hun tijdelijke geloften.
1824	Op 9 februari sterft Anna Katherina Emmerick.		In januari doet Maria van Grinsven haar tijdelijke geloften.
1825			- Op 14 februari overlijdt Anna Catharina. - Op 24 februari wordt Catharina van Grinsven gekozen tot nieuwe overste.
1829			Petronella (Magdalena) Coppens verlaat de congregatie.
1830		Begin van de Belgische opstand; België en Nederland gaan uiteen.	

Anna Catharina van Hees

... *Dikwijls* werd haar het hart van
Jezus van binnen getoond; hieruit besepte
zij de overgrote liefde waarmee Hij om
de mensheid geleden heeft...

(Jacobus Heeren, september 1814)

Zich nog meer tot de afzondering getrokken voelende, verliet zij haar dienst en ging op de markt in een kamer wonen in het zogenaamde Muizenhol. In dat eenzaam verblijf ontving zij buitengewone genaden, en leidde daar een zeer streng leven. Haar tijd verdeelde zij tussen het gebed en het beoefenen van liefdewerken. Zij onderwees de bekeerlingen, en liet zich tot alles gebruiken wat de glorie van God kan bevorderen. Zij was algemeen bekend onder de naam 'Heilig Kaatje' (Kroniek van de Congregatie).

Jeugd en jonge jaren

Anna Catharina van Hees werd op 6 april 1768 gedoopt te Oisterwijk.²¹ Waarschijnlijk was zij nog op dezelfde dag geboren, in die tijd haastte men zich voor het doopsel. Haar ouders, Christiaan van Hees en Anna Maria Couwenberg, kregen in het totaal acht kinderen, die op Anna Catharina na allemaal jong stierven. Haar oudste broer, Jan, bereikte nog de leeftijd van zeventien jaar.²² Toen zij twaalf jaar oud was en net haar eerste communie had gedaan, lieten haar ouders, die het niet breed hadden, haar wonen bij een oom in Gilze, waarschijnlijk om haar te laten werken als jonge hulp in de huishouding. Dat duurde zo'n vier en een half jaar. Na het overlijden van haar vader op 10 november 1784 verhuisde zij weer naar Oisterwijk, zo was zij in de gelegenheid om haar moeder tot steun te zijn.²³ Terug in haar geboorteplaats werkte ze anderhalf jaar als dienstster in een herberg. Op dringend verzoek van haar biechtvader nam zij ontslag en vond zij een nieuwe woon- en werkplaats in Boxtel, in het huishouden van de gepensioneerde drost Hendrikus van der Voort. Daar was zij beter op haar plek dan in de herberg. Inmiddels was zij achttien jaar.²⁴

Twee jaar later meende zij echter een nog beter adres te hebben gevonden. De kapelaan van Boxtel, Adrianus van Hoeck, had haar als dienstster aanbevolen bij de deken van Driel, Lambertus van Will. In afwachting van haar nieuwe aanstelling verbleef zij in logement De Kievit aan de Bossche Vismarkt. Daar vernam zij tot haar teleurstelling dat de al lang in dienst

²¹ In zijn schriftje vermeldt Heeren per abuis 6 april 1869.

²² Christiaan van Hees en Anna Maria Couwenberg traden op 1 februari 1761 te Oisterwijk in het huwelijk. In het doopregister van de parochie staan de volgende kinderen vermeld: Martinus (1764), Johannes (1765), Anna Catharina (1768), weer een Martinus (1770), Willibrordus en Antonius (1772), Isabella (1773), Elisabeth (1777). In het begraafregister komen we enkele keren tegen dat er 'een kind van Christaan van Hees' is begraven, soms met de vermelding 'arm'. Slechts een keer wordt hierbij een naam vermeld: '1 maart 1783 is alhier begraven een zoon van Christiaan van Hees, genaamd Jan'. Deze broer van Anna Catharina is inderdaad zeventien jaar oud geworden, overeenkomstig de vermelding van Heeren.

²³ In het begraafregister van Oisterwijk staat bij Christiaan van Hees de vermelding 'arm'.

²⁴ Anna Catharina's biechtvader in Boxtel was waarschijnlijk Joannes van der Bruggen, die van 1765 tot aan zijn dood in 1810 pastoor in Oisterwijk was; zie L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, 5 delen, Sint-Michielsgestel 1870-1876, deel 5, 390.

zijnde ancilla van de deken bij nader inzien had besloten om toch maar te blijven. Blijkbaar maakte Anna Catharina bij de logementhouder en -houdster een goede indruk en was dat wederzijds: op inmiddels twintigjarige leeftijd wijzigde zij haar plannen en werd zij inwonend dienstster van de Kievit. Dat moet dus zijn geweest in 1788 of 1789.²⁵

Maar ook deze betrekking was niet overeenkomstig haar aard en ambitie, daarom bleef ze zoeken naar een ander adres. Naar eigen zeggen vond ze de stilte die ze zocht pas na vijf en een half jaar, toen ze in dienst trad bij de alleenstaande koopman-leerlooier W. van de Ven in de Bossche Postelstraat. Hier bleef zij achttien jaar wonen. In deze jaren oefende zij zich steeds meer in het gebed, zonder zich vast te leggen op een bepaalde leefwijze. Toen zij nog maar kort bij Van de Ven in huis woonde, trof zij daar een boek aan over een voor haar onbekend onderwerp: de derde regel van Sint Franciscus. De inhoud daarvan beviel haar en zij dacht erover om derde ordeling te worden.²⁶

Dit alles bracht in haar een grote innerlijke verandering teweeg, want voordat zij in de Postelstraat ging wonen was zij onbekend met het beschouwend gebed en serieuze godsdienstige oefeningen. Wel heeft zij, 'onder Gods hoede' vermeldt Heeren erbij, als jonge vrouw altijd haar zuiverheid behouden, te midden van een woon- en werkomgeving waarin onkuisheid een frequent verschijnsel was. Op 26 maart 1802, dus nog net op 33-jarige leeftijd, koos zij, op aanraden van de jonge priester Joannes van Heesbeen, J.A. Heeren tot biechtvader.²⁷

²⁵ Adrianus van Hoeck was van 1786 tot zijn dood in 1793 kapelaan van de Boxtelse St.-Petruskerk, zie Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, deel 3, 352. Over Lambert van Will, zie *Ibidem*, 487-488.

²⁶ Vermelding van W. van de Ven, in José Eijt, *Religieuze vrouwen: bruid, moeder, zuster. Geschiedenis van twee Nederlandse zustercongregaties*, 1820-1940, Hilversum 1995, 68-69.

²⁷ Johannes van Heesbeen was afkomstig uit Vlijmen. Hij deed zijn studies in Leuven, waarschijnlijk samen met zijn leeftijdgenoot Jacobus Heeren. Later doceerde Van Heesbeen filosofie aan het seminarie van het bisdom 's-Hertogenbosch. In 1802 werd hij kapelaan te Heusden en in 1810 te Schijndel. Van 1811 tot 1816 was hij pastoor te Sint-Oedenrode; in 1816 werd hij benoemd tot deken van Eindhoven. Hij stierf op 20 januari 1826, 51 jaar oud. Zie Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, deel 4, 578 (Heusden); deel 5, 649 (Schijndel) en 314 (Sint Oedenrode). Toen Van Heesbeen zijn advies aan Anna Catharina gaf, was hij dus nog maar recent tot priester gewijd, net als Heeren.

Hierboven staat nagenoeg alles vermeld wat we, dankzij Jacobus Heeren, weten over de jeugd en jonge jaren van Anna Catharina van Hees. Haar kinderjaren zullen qua scholing verlopen zijn zoals bij haar meeste stadsge-nootjes: enig lager onderwijs om te kunnen lezen en schrijven, handvaardig-heid om als naaister te kunnen werken, en natuurlijk godsdienstonderwijs. Ter voorbereiding op de eerste communie oefenden de kinderen hun gebeden en leerden zij voor hun latere leven de regels om zich correct te gedragen als rooms-katholiek. Die gedragsregels stonden bekend als de vijf geboden van de kerk. In dichtvorm luidden deze: ‘zon- en feestdag zult gij eren, op boet-en vrijdag vlees ontberen, houdt de vasten ongeschonden, biecht minstens eens per jaar uw zonden, en nut rond Pasen het brood des Heren’.

Al deze zaken hadden de Oisterwijkers gemeen met andere katholieke Brabanders, maar daarnaast konden zij pochen op iets wat men elders niet had: een bijzondere Maria cultus, in de middeleeuwen ontstaan na meldin-gen van een wonder. Nog altijd pronkt het miraculeuze Mariabeeld, onder de benaming van ‘Maria Vreugderijke’ of ‘Onze Lieve Vrouw ter Linde’, in de plaatselijke parochiekerk van St. Petrus. In Anna Catharina’s dagen mocht het beeld niet in de (schuil)kerk vereerd worden, maar des te meer waren de Oisterwijkers verknocht aan de reusachtige lindeboom die met Maria werd geassocieerd. Omstreeks 1800 doet de schrijver-dominee Stephanus Hanewinckel, tijdens een van zijn wandeltochten door de Meierij, Oisterwijk aan en vertelt hij over dit stadje: ‘Men ziet hier een zeer grote lindeboom, waaronder de botermarkt gehouden wordt. Hij is buiten twijfel de grootste boom van ons Vaderland: zijn takken spreiden zich wijd en breed uit en men zegt dat een heel regiment soldaten eronder kan schuilen’.²⁸ Het kan niet anders dan dat Anna Catharina, die in later jaren enkele keren op bedevaart is gegaan, telkens naar een Mariaoord, de herinnering aan de lindeboom in haar geboorteplaats altijd in haar hart heeft bewaard.

²⁸ Frank C. Meijneke, *Op reis door de Meierij met Stephanus Hanewinckel*, Tilburg 2009, 231 (vgl. p. 242 over de ‘heilige’ linde te Eersel, en p. 252 over de linde te Moll). De reusachtige Oisterwijkse linde is in de negentiende eeuw gerooid, maar uit de boomkern groeide een nieuwe boom, die heden bijzonder wordt gekoesterd.

In het centrum van Oisterwijk stond tot in de negentiende eeuw een oude linde, destijds de grootste boom in Nederland. Deze loot van de oude linde is inmiddels ook al uitgegroeid tot het groene hart van dit oude stadje. (Foto Charles Caspers)

De eerste communie op twaalfjarige leeftijd – pas in de twintigste eeuw werd die leeftijd praktisch gehalveerd naar zes of zeven jaar – gold als een belangrijke overgangsrite om het ouderlijk huis te verlaten. In minder gegoede gezinnen was het heel gebruikelijk dat dochters elders als inwonend dienstmeisje (of zonen als knecht) gingen wonen. Ook was het niet onge- woon dat men regelmatig van werkadres wisselde. Vijf adressen had Anna Catharina tot haar 43ste of 44ste levensjaar, en dat is in vergelijking met anderen eigenlijk helemaal niet veel.²⁹ Het duidt erop dat er in haar jeugd met zorg naar haar werd omgekeken, getuige de ingreep van de Oisterwijkse pastoor die haar naar een beter werkadres loodste; en dat zij als jong volwas- sene beschikte over een eigen netwerk om zich staande te houden.

De meeste jonge vrouwen trouwden op zeker moment, maar veel meisjes van de minder vermogende stand waren geen interessante partij en bleven alleenstaand. Menigeen van hen kwam in de marge terecht; 200 honderd jaar geleden waren naar verhouding veel meer mensen op de bijstand en liefda- digheid van anderen aangewezen dan in onze tijd. Maar al was de nood nog zo groot, onder de grotendeels rooms-katholieke bevolking bestond wel degelijk een sociale controle en cohesie. Zo merkte zelfs de zojuist genoem- de dominee Stephanus Hanewinkel, die zich zelden positief uitliet over de ‘paapsen’, op dat, ofschoon het huwelijksleven in de Meierij werd geken- merkt door onverschilligheid, hier toch betrekkelijk weinig hoererij, over- spel en echtbreuk voorkwam. Ook van openbare dronkenschap was er volgens hem weinig sprake, behalve op zondag dan, wanneer de mannen zich na de mis gingen bezatten in kroegen en herbergen.³⁰

Ongetwijfeld heeft Anna Catharina, die als meisje en vervolgens als jonge vrouw jaren in een herberg heeft gewerkt (eerst in Oisterwijk, later in Den Bosch), veel te stellen gehad met die zatte kerels in haar omgeving. Maar samen met Heeren gaan we ervan uit dat deze vertegenwoordigers van het

²⁹ Vgl. Charles Caspers, ‘Catechese over de mis van omstreeks 1860 tot omstreeks 1960’, in: Gerard Lukken & Jeroen de Wit (red.), *Het kind in het midden. Liturgie vieren met kinderen*, Kampen 2000, 59-69.

³⁰ Meijneke, *Op reis door de Meierij*, 372, 376.

sterke geslacht weinig indruk op haar hebben gemaakt en zij haar kuisheid heeft bewaard.

Misschien al in 1795, toen zij een jaar of 27 was en nog maar kort in de Postelstraat woonde, eindelijk in een omgeving waar zij goed kon gedijen, kwam zij tot een dieper geloofsleven. Overigens was dat net in de tijd van grote maatschappelijke en politieke omwentelingen: in het najaar van 1794 overrompelden de Franse troepen met gemak de geallieerde legermacht in Staats-Brabant, in 1795 volgde de rest van de Noordelijke Nederlanden, het begin van de zogenoemde Bataafse Republiek.

Het boek waarvan Heeren zegt dat het zo'n indruk op Anna Catharina maakte en dat in zekere zin fungeerde als een soort schriftelijke geestelijke begeleider, was vrijwel zeker de *Regel van het derden orden, genaamd van penitentie*, geschreven door de Brusselse franciscaan Franciscus Peri.³¹ Deze auteur roept op tot een vorm van navolging van Christus, die vooral bestaat uit een afkeer van de wereld. Zo lezen we:

(...) laat ons met hem gaan sterven aan al de vermaken des lichaams, aan al de pomperijen der wereld, aan al de schepsels, aan ons eigen zelve, opdat wij niet meer levende aan ons zelve, leven door het leven van Jezus: leven dat is afgetrokken van de wereld en verborgen met Jezus in God alleen. Het is immers beter verdrukt, versmaad, bespot en verlaten te worden hier op de wereld met Jezus, en daarna verheerlijkt te worden met hem in de glorie zijns Vaders voor alle eeuwigheid, dan ten tijde van dit vergankelijk leven met de dienaars der wereld te genieten de vermaken en

³¹ Franciscus Peri, *Regel van het Derden Orde genaamd van penitentie, ingesteld door den Seraphiensch vader Franciscus, bevestigd door den paus Nicolaus IV*, Mechelen 1869. Door mij is genoemde uitgave gebruikt, uiteraard beschikte Anna Catharina over een oudere editie. In de bibliotheek van de Nijmeegse Radboud Universiteit worden twaalf verschillende drukken bewaard, respectievelijk uit: 1765, 1782, ca. 1790, 1824, 1829, 1835, 1839, 1843, 1853, 1860, 1870, 1887. Over de mogelijkheid dat een boek kan fungeren als geestelijke begeleider, zie Peter Nissen, 'Steun en toeverlaat. Vormen en gestalten van geestelijke begeleiding in de geschiedenis van het christendom', in: Marit Monteiro, Peter Nissen & Judith de Raat (red.), *Steun en toeverlaat. Historische aspecten van geestelijke begeleiding*, Hilversum 1999, 9-21.

eer der wereld, en daarna in de uiterste duisternissen geworpen te worden om de allerversmadelijkste schaamte der eeuwige ongelukkigen te verdragen.³²

De afkerigheid van de wereld en exclusieve gerichtheid op de hemel doen in eerste instantie denken aan de strengheid van sommige vertegenwoordigers van de laatmiddeleeuwse hervormingsbeweging van de Moderne Devotie, zoals Gerard Zerbolt van Zutphen († 1398) en Thomas van Kempen († 1471). Eerstgenoemde houdt zijn (lezers)publiek graag de verschrikkingen van de hel voor; laatstgenoemde heeft een wereldberoemd boek geschreven, waarvan de veelzeggende titel luidt: *De navolging van Christus en de verachting van alle ijdelheden van de wereld*.³³ Toch is er een groot verschil tussen de geschriften der devoten en het boek van Franciscus Peri. De devoten zetten zich inderdaad af tegen de ijdelheden van de wereld, maar wilden door middel van een hervorming van ieders innerlijk een hervorming van de samenleving als geheel bereiken. Nu zouden we zeggen: 'verbeter de wereld, begin bij jezelf'. Dat laatste komen we niet tegen bij Peri en evenmin bij veel andere ascetische auteurs in de achttiende en negentiende (vaak nog twintigste!) eeuw. Weliswaar tonen zij met hun oproep om te schenken aan de armen dat zij wel degelijk bekommerd zijn om de noden van hun medemensen, maar zij doen dat met weinig hoop en vertrouwen op een betere wereld.

Hoe dan ook, de *Regel van het derden orde* sloeg zeker aan bij een bepaald publiek van leken waartoe mogelijk ook de huisbaas van Anna Catharina behoorde. Want al is de boodschap van Peri's boek nog zo streng, toch slaagt de auteur erin om genoemd publiek in zijn waarde te laten. Indien hij mede voor religieuzen zou hebben geschreven, had hij waarschijnlijk veel aandacht besteed aan de professie die leidt naar een nieuwe, hogere levensstaat. In zijn

³² Peri, *Regel*, xii-xiii.

³³ Gerard Zerbolt van Zutphen, *Geestelijke opklimmingen. Een gids voor de geestelijke weg uit de vroege Moderne Devotie*; vertaald, ingeleid en toegelicht door Rudolf van Dijk, Amsterdam 2011, 232-236; Thomas van Kempen, *Navolging van Christus*; naar het oorspronkelijke handschrift (1441) vertaald en toegelicht door Rudolf van Dijk, Kampen 2008.

Regel wijst hij echter met nadruk op de genadewerking van het vormsel (vooral geloofsmoed), die met de hulp van de Heilige Geest steeds vernieuwd kan worden. Van die genade wordt niemand uitgesloten, aangezien het vormsel er is voor alle gelovigen, dus ook voor leken. Een groot deel van zijn *Regel* vult Peri met de bonte en wonderlijke levensverhalen van heilige derde ordelingen.³⁴ Omdat hij schrijft voor zowel mannen als vrouwen, voor alleenstaanden maar ook voor gehuwden, lezen we onder meer over heilige leken die tot de derde orde van Sint Franciscus behoorden en zelfs over enkele heilige echtparen, zoals graaf Elzearius en gravin Delphina. Elzearius spijsde elke dag twaalf armen of melaatsen, wier handen en voeten hij bovendien waste. Aandoenlijk is het verhaal van een ander stel, Luchesius en Bonna. Hun beider oefening was het om arme mensen bij te staan en te dienen. Zij baden tot God om op hetzelfde moment te mogen sterven, hetgeen geschiedde.³⁵

De *Regel* bevat ook een rubriek met 29 'manieren' om iedere dag te beginnen, door te brengen en te beëindigen. Enkele van die 'manieren' vinden wij op verbluffende wijze weerspiegeld in het latere leven van Anna Catharina.³⁶ Zo wordt bepaald dat derde-ordelingen zich verspreid over de dag bezig dienen te houden met de overpeinzing van de mysteries van het leven en lijden van Jezus (nr. 6); dat er voor ieder mens werk te doen is en dat het beter is om geen voedsel dan om geen werk te hebben (nr. 8); dat wij in liefde met en voor hem (Jezus) moeten lijden, om hem zo te verzekeren van onze liefde voor hem (nr. 10); dat een derde ordeling geen dag voorbij mag laten gaan zonder in een geestelijk boek te lezen (nr. 21). Dan volgt er een bepaling die ons veel vertelt over de toegenomen mogelijkheden voor Anna Catharina om zich geestelijk te ontplooien (nr. 23). Indien derde ordelingen bedienden hebben, moeten zij hen niet alleen van voldoende kost, loon en arbeid, maar

³⁴ Peri, *Regel*, 176-222.

³⁵ Peri, *Regel*, 163-164 (vormsel), 176-222 (levensschetsen van heiligen), 191-192. Vgl. Charles Caspers, 'Het sacrament dat moed geeft. Grepen uit de geschiedenis van het vormsel', in: Herman Beck & Karl-Wilhelm Merks (red.), *Over moed. De deugd van grenservaring en grensoverschrijding*, Budel 2001, 115-149.

³⁶ Peri, *Regel*, 168-175.

ook van voldoende onderwijs voorzien.

Met dit boek op de achtergrond kunnen we de latere concentratie van Anna Catharina op het lijden van Jezus beter plaatsen, net als haar neiging om te vasten. Maar ook wordt duidelijk dat zij al vele jaren voor de stichting van de congregatie in 1820 beschikte over de mogelijkheid om zich met behulp van vrome lectuur geestelijk te verdiepen én dat haar huisbaas haar hierin ondersteunde. Dat laatste deed hij dus door haar te laten lezen, niet door met haar te praten, want de *Regel* raadt het juist ten stelligste af om met inwonend personeel gesprekken te voeren (nr. 24). Na een bijna terloopse bepaling dat het goed is wanneer derde ordelingen zich bezighouden met werken van barmhartigheid (nr. 26), komt er een voorschrift over de vorm van ascese waardoor Anna Catharina bij het nageslacht zo goed bekend is gebleven: 'de strengheid van het dragen van haren kleden, zelfkastijding, vasten en dergelijke zaken, alsmede het toegestane aantal biecht- en communiedagen, is een zaak voor de biechtvader' (nr. 27). De duidelijke neiging tot ascese is bij Anna Catharina dus rond de eeuwwende al ontstaan. Hieruit kunnen we weer afleiden dat de praktijk van zelfkastijding haar niet is aangereikt door haar jonge biechtvader, Jacobus Heeren. Misschien was het wel omgekeerd, en heeft hij de neiging daartoe juist van haar overgenomen. In ieder geval maakte het veel indruk op hem, zoals we hieronder nog zullen zien.

Roeping

Zoals alle jongvolwassenen, zo zag ook Anna Catharina zich gesteld voor de vraag waarvoor of voor wie zij eigenlijk leefde en wat in dit leven haar plaats was binnen het grotere geheel. Uit Heerens verslag kunnen we in grote lijn haar geestelijke weg volgen.

Vanaf haar jeugdjaren verkeerde zij niet bepaald in de gelegenheid om zelf te bepalen wat zij wilde; zij mocht al blij zijn dat er voor haar steeds een werk- en woonadres was en dat anderen haar hierbij wilden helpen. Maar de

beperkte middelen waarover zij beschikte om de richting van haar leven te bepalen, gebruikte zij ook. Het nieuwe adres in de Postelstraat, waar zij uiteindelijk achttien jaar zou wonen, kwam voor haar als een geschenk. Wat op dat moment echter nog meer als een geschenk kwam, was het boek over de Franciscaanse derde orde. Voor ons, hedendaagse lezers, is het bepaald geen prettige lectuur – de latere meditatie van Heeren hebben eveneens streng ascetische trekken, maar zijn toch opbouwender – maar voor Anna Catharina was het boek een echte eye-opener. Zij ervoer dat ze hierdoor naar God werd getrokken. Zo kwam zij tot innerlijk gebed en voelde zij zich geroepen tot een godgewijd leven. En op die roeping heeft zij ‘ja’ gezegd. Dit maakt haar bijzonder, maar niet uitzonderlijk. Bijzonder, omdat het niet vanzelfsprekend is, ook toen niet, dat een jonge vrouw zo diep geraakt wordt door zo’n streng godsdienstig boek. Niet uitzonderlijk, omdat Anna Catharina enkele jaren later andere bijzondere vrouwen ontmoette met wie zij in de geest verwant was, met wie zij samenwerkte en met wie zij later de congregatie vormde.

De term ‘roeping’ is hier relevant om haar innerlijke ontwikkeling beter te begrijpen. Zeker, zij heeft, zoals gezegd, ondanks de weinig florissante omstandigheden, toch zelf kunnen kiezen hoe de richting van haar leven te bepalen. Bij ‘kiezen’ dienen we in dit geval echter niet te denken aan het maken van afwegingen en vervolgens het nemen van een besluit waarvan men denkt dat dit het meeste voordeel oplevert, dus na een ‘kosten-baten’ analyse. Roeping is de ervaring dat je zélf gekozen bent, door God. Dan hangt het vervolgens van jezelf af of je ‘ja’ of ‘nee’ zegt; roeping is een zaak van vrijheid. Kiezen voor het religieus leven is ‘ja’ zeggen tegen een innerlijke stem die ervaren wordt als Gods stem, een stem die roept om je leven te leiden volgens Zijn wil. Voor religieuzen wordt dat leven gekenmerkt door de zogenoemde evangelische raden: de geloften van gehoorzaamheid, kuisheid en armoede. Maar wie ja zegt tegen haar roeping, heeft nog niet meteen alles op een rijtje. Het vereist rijping, deskundige begeleiding en het nodige onderscheidingsvermogen om er achter te komen waartoe men dan wel heel concreet geroepen is en wat praktisch de mogelijkheden zijn, overeenkom-

stig de vermogens van de geroepene. De uitkomst is bovendien altijd mede bepaald door tijds- en plaatsgebonden omstandigheden.³⁷

In de wetenschappelijke literatuur wordt de keuze voor het kloosterleven vaak voorgesteld als iets om het huwelijk te vermijden, of als geschikt leefmodel om je in te zetten voor de gemeenschap. Kortom, het kloosterleven als middel dat ondergeschikt is aan iets anders. Bij Anna Catharina (en vele anderen) ging het echter in een andere volgorde: zij werd kloosterling omdat zij een innerlijke stem wilde volgen, niet in de eerste plaats omdat zij het huwelijk wilde vermijden. De Godsliefde was voor haar de bron van de liefde tot de naaste en niet slechts een voorwendsel om zich met liefdewerken bezig te houden.³⁸

Zoals gezegd, wie roeping heeft, heeft nog niet meteen alles op een rijtje. Zo neigde zij er die eerste jaren in de Postelstraat toe, om derde ordelinge van Franciscus te worden. Dat zij dat niet is geworden en op zeker moment op het Vincentiaanse pad terecht is gekomen, zal voor een heel belangrijk deel te danken zijn geweest aan haar in 1802 aangetreden biechtvader, de toen nog piepjonge kapelaan Jacobus Heeren. De term 'biechtvader' verwees destijds niet alleen naar de parochiegeestelijke bij wie men zo nu en dan ging biechten, maar ook naar wat wij tegenwoordig geestelijk begeleider noemen.³⁹ Wat had die geestelijke begeleider Anna Catharina te bieden? We mogen niet zonder meer aannemen dat hij van begin af aan al helemaal Vincentiaans was ingesteld. Reeds als jonge priester was Heeren een belezen

³⁷ Om een voorbeeld te noemen: tot in de jaren vijftig van de twintigste eeuw waren er in Nederland veel jongens die pater wilden worden. Kwamen zij uit Almelo, dan was er een reële kans dat zij karmeliet wilden worden en ook werden; kwamen zij uit Tilburg, dan was de kans groot dat zij bij de kapucijnen aanklopten. Over roeping voor het religieus leven, zie vooral Sandra Schneiders, *Religious life in a new millennium*, deel 2, *Selling all*, Mahwah NJ 2001, 3-33; Luchesius Smits, 'Roeping: "altijd anders dan eender"'. Nieuwe generaties voor evangelische gemeenschappen?', in: Maurice Ackermans & Theo Hoogbergen (red.), *Kloosters en religieus leven. Historie met toekomst*, 's-Hertogenbosch 2002, 214-235.

³⁸ Vgl. Eijt, *Religieuze vrouwen*, 64-67 (relatieveert roeping). Godsliefde als de bron van naastenliefde impliceert niet per se dat de eerstgenoemde liefde voorafgaat aan de tweede. Ook het omgekeerde kan het geval zijn, namelijk dat men door naastenliefde tot de bron ervan, Godsliefde, komt.

³⁹ Annelies van Heijst, Marjet Derks & Marit Monteiro, *Ex caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19^e en 20^e eeuw*, Hilversum 2010, 540.

man. De spiritualiteit waarin hij haar introduceerde, was rijkgeschakeerd. Hij was geen eenvoudig wereldheertje die toevallig in het bezit kwam van de Regel van Vincentius om daar vervolgens wat mee te doen. Ook de latere, pas in 1852 uitgegeven *Bijzondere regelen* van de Dochters van Maria en Joseph getuigen ervan dat hij weliswaar Vincentiaan is, maar dan wel in ruime zin. Na de apostel Paulus is Vincentius de meest geciteerde auteur in dit boekje, maar ook Franciscus van Sales, Thomas van Kempen, Augustinus, Ignatius, Alphonsus, Franciscus van Assisi en andere geestelijke auteurs nemen hierin een belangrijke plaats in.⁴⁰ Ter zijde mag wel worden gezegd dat Heeren het niet nodig vond dat ook de zusters belezen waren. Zo zegt hij in de 102de regel dat de oversten niet zomaar mogen toestaan dat de zusters nieuwe geestelijke boeken lezen: 'de Historie van het Oude en het Nieuwe Testament, Rodriguez, Thomas van Kempen, Franciscus van Sales en de Regel moeten voor alle andere boeken de voorkeur hebben'.⁴¹

Intrigerend is dat zich onder de bewaard gebleven boeken welke door Heeren gesigneerd zijn, drie biografieën bevinden over vrouwen met de faam dat ze bijzonder door God begenadigd waren. Het betreft achtereenvolgens de levensbeschrijvingen van Joanna van Randenraedt, een geestelijke dochter uit Roermond; de karmelites Louise van Frankrijk, een tante van koning Lodewijk XVI; Agnes van Sant Amoré, een voorbeeldige novice in Sicilië.⁴² Met name het boek over Joanna van Randenraedt († 1684) lijkt bijzonder van toepassing op Anna Catharina in de jaren voor de stichting van de congregatie.⁴³ Joanna had al in haar jeugd visioenen van Maria. Geleidelijk aan werd

⁴⁰ Cornelis Verwoerd, 'Saint Vincent de Paul. Son culte et ses oeuvres aux Pays-Bas', in: *Mission et Charité* 25 (1967) 69-79. Over het boekengebruik door Heeren, zie ook het gedenkboekje van Zr. M. Elise, J.A. Heeren † 22 oktober 1859, 's-Hertogenbosch 1959, vooral p. 14-17 en Eijt, *Religieuze vrouwen*, 297-300.

⁴¹ J.A. Heeren, *Bijzondere regelen der Zusters van Liefde, gevestigd te 's-Hertogenbosch, onder de benaming van Dochters van de H.H. Maria en Joseph*, Sint-Michielsgestel 1852, 97-98.

⁴² Daniël Huysmans s.j., *Kort begryp des levens ende der deughden vande weerdighe Joanna van Randenraedt geestelycke dochter onder de bestieringhe der Societeyt Iesu* (Antwerpen: Augustinus Graet, 1690); Liévin-Bonaventura Proyart, *Vie de madame Louise de France, religieuse Carmélite* (Brussel: Le Charlier, 1793); Michel-Ange Marin, *Agnes de Sant Amoré, ofte vierige novitie* (Brugge: Joseph van Praet, 1763).

⁴³ Marit Monteiro, *Geestelijke maagden. Leven tussen klooster en wereld in Noord-Nederland gedurende de zeventiende eeuw*, Hilversum 1996, 376.

zij zich bewust van haar roeping dat het Gods wil was dat zij een religieus leven buiten het klooster zou leiden. In 1630, op twintigjarige leeftijd, verwierf zij in Roermond de status van geestelijke maagd, ook wel 'klop' of 'klopszuster' genoemd: een echt Nederlandse benaming voor vrouwen die aan katholieke gelovigen met een klop op het raam of de deur lieten weten dat zij verwacht werden voor de gebedsdienst. Vanwege haar profetische gave en de visioenen die zij ontving, verwierf zij in Roermond de status van levende heilige. Deze status werd nog verhoogd toen haar voorspellingen uit bleken te komen (zoals het ontzet van het door de Turken belegerde Wenen in 1683) en er dankzij de kracht van haar gebed zieken genazen.⁴⁴ Op het gebied van de zelfkastijding, een praktijk die in de zeventiende eeuw veel werd beoefend door 'vrome' lieden, was Joanna een ware kampioen. Keer op keer geselde zij zich zelf tot bloedens toe en keer op keer moest haar biechtvader dit verbieden. Omwille van de gehoorzaamheid is zij er uiteindelijk mee gestopt, maar naar eigen zeggen leed zij het meest wanneer het haar niet was toegestaan om zichzelf te pijnigen. Dankzij haar faam en de uitgebreide vita die in 1690, vijf jaar na haar dood, verscheen, zouden nog veel vrouwen kiezen voor een leven als geestelijke maagd.

Een zekere fascinatie voor charismatische en ascetische vrouwen kan Heeren dus niet ontzegd worden, en ongetwijfeld heeft dat hem extra gemootiveerd om Anna Catharina in haar van zelfkastijdingen voorziene leefwijze – zij placht zich drie keer in de week te geselen of 'disciplineren' – te begeleiden.⁴⁵ Dat hij met haar en met anderen geleidelijk in Vincentiaanse richting is geëvolueerd, zal voor een belangrijk deel om praktische redenen zijn geweest. Omstreeks 1800, ten tijde van de Bataafse Republiek, was er in het huidige Nederland voor mannen en vrouwen die roeping hadden, weinig uitzicht op het kloosterleven. Deze al lang bestaande situatie werd nog verergerd door een nieuwe anti-religieuze mentaliteit die vanuit het machtige Frankrijk werd verspreid en verder aangewakkerd. In de geest van de

⁴⁴ Monteiro, *Geestelijke maagden*, 225.

⁴⁵ Vgl. Allegonda J.M. Alkemade, *Vrouwen XIX. Geschiedenis van negentien religieuze congregaties, 1800-1850*, 's-Hertogenbosch 1966, 207 ('de discipline').

Verlichting was er eigenlijk geen bestaansrecht meer voor contemplatieve ordes en congregaties, omdat die niet nuttig zouden zijn voor de samenleving. Sommige congregaties van actieve religieuzen, met name congregaties van liefdezusters, werden echter wel nuttig en zelfs onmisbaar geacht voor de samenleving en daarom werd hun bestaan getolereerd.

Zo was er dus toch nog een strohalm voor het kloosterleven waarbij kwam dat er, eigenlijk tegen de verdrukking in, eveneens rond de eeuwwende een krachtig appel uitging van de praktische spiritualiteit van Vincentius. Gevolg van dit appel waren (buiten Nederland) stichtingen van nieuwe congregaties van broeders en van liefdezusters en in ons land onder meer de publicatie van een nieuwe spraakmakende biografie van Vincentius, door de bekeerling Joachim Le Sage ten Broek uit het Duits in het Nederlands vertaald. Dat was in 1820, toevallig ook het jaar van de stichting van de Congregatie van de Dochters van Maria en Joseph.⁴⁶

Waarschijnlijk al in het eerste decennium van de negentiende eeuw gingen Heeren en zijn biechteling het Vincentiaanse pad op, maar van de fascinatie op het lijden zijn ze geen van beiden helemaal losgekomen. Overigens liepen zij hiermee helemaal in de pas met Vincentianen in Frankrijk en het huidige België. De Leuvense professor Jan de Maeyer typeert deze tendens als volgt: 'De voorbije turbulente revolutiejaren hadden het aanwezige zonde- en schuldbesef nog versterkt. Dit leidde tot een grotere drang naar zelfheiliging, die alleen maar kon worden gerealiseerd door zelfpijniging en permanente zelfopoffering'.⁴⁷ Met deze bondige typering en bovenstaande kennismaking met Joanna van Randenraedt moge de lezer enigszins voorbereid zijn op de volgende paragraaf over de heden ten dage tamelijk bizar aandoende gebedsoefeningen van Anna Catharina van Hees. Ter geruststelling wil schrijver dezes alvast verklappen dat het verhaal een 'happy end' heeft.

⁴⁶ J.G. Le Sage ten Broek, *Het leven van de H. Vincentius à Paula*, Amsterdam 1820.

⁴⁷ Jan de Maeyer, 'De sociale werken: caritas, pastoraal en verzuiling', in: Michel Cloet (red.), *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, Gent 1991, 473-496, citaat op p. 473-474.

Mede-lijden met Christus

Volgens Heeren heeft Anna Catharina ongeveer achttien jaar bij Van de Ven in de Postelstraat gewoond. Daarna, in 1812 of 1813, is zij verhuisd naar de Tolbrugstraat, waar zij samen met een andere ongehuwde vrouw woonde; beiden stonden bij de stad ingeschreven als naaister. Kort daarna, in ieder geval voor 1816, is zij verhuisd naar een groot huis aan de Bossche Markt, bekend als het 'Muizenhol'. In de kroniek van de congregatie lezen we iets over haar beweegredenen om een nieuwe verblijfplaats en in feite ook een nieuwe leefwijze te kiezen:⁴⁸

Zich nog meer tot de afzondering getrokken voelende, verliet zij haar dienst en ging op de markt in een kamer wonen in het zogenaamde Muizenhol. In dat eenzaam verblijf ontving zij buitengewone genaden, en leidde daar een zeer streng leven. Haar tijd verdeelde zij tussen het gebed en het beoefenen van liefdewerken. Zij onderwees de bekeerlingen, en liet zich tot alles gebruiken wat de glorie van God kan bevorderen. Zij was algemeen bekend onder de naam 'Heilig Kaatje'.

We treffen hier ook Anna Catharina's bijnaam aan waaronder zij binnen de congregatie nog steeds bekend is, 'Heilig Kaatje'. Deze naam is haar in eerste instantie dus gegeven door de Bosschenaren die haar gedrag goed konden waarnemen.⁴⁹ Het vervolg van deze paragraaf is een in hedendaags Nederlands vervatte weergave van observaties die Heeren tussen 1814 en 1820 heeft gedaan. Vanaf omstreeks september 1814, dus kort nadat zij naar het Muizenhol was verhuisd, ontving Anna Catharina op elke vrijdag 'open-

⁴⁸ Archief Zusters Choorstraat, Bestuursarchief, 158, *Aanteekeningen wegens de Congregatie der Dochters van Maria en Joseph gevestigd te 's-Hertogenbosch, den 7 Julij 1820*, 6; Eijt, *Religieuze vrouwen*, 69 (vermelding Tolbrugstraat).

⁴⁹ Eijt, *Religieuze vrouwen*, 72, suggereert per abuis dat Anna Catharina haar bijnaam (of erenaam) pas later van de zusters zelf heeft gekregen.

baringen' van het lijden van Jezus. Deze openbaringen, die zich innerlijk, dus in haar geest, afspeelden, maar lichamelijk door haar gevoeld werden, alsof alles zich in de waarneembare werkelijkheid afspeelde, hadden het volgend verloop: donderdagavond omstreeks 22.00 uur bevond zij zichzelf samen met Jezus in de Hof van Olijven. Daar beleefde zij de angsten en de droefheid van Jezus innerlijk mee, met als gevolg dat zij bijna tot stervens toe begon te beven en te zweten. Zij onderging alle onderdelen van de Passie en ging helemaal op in medelijden met hem.

Op vrijdagochtend, bij of na de communie, zag zij vaak de gegeselde en gekroonde Jezus voor Pilatus

Op Jan van Eycks beroemde retabel van het Lam God in de St.-Baafskathedraal te Gent is Johannes de Doper afgebeeld als een hemels personage. Toch is nog goed de kameelharen mantel te zien die hij droeg als woestijnbewoner. Deze wegbereider van Christus gold als voorbeeld voor talloze christelijke asceten die eveneens een stekelig kleed onder hun gewone kleren droegen.
© Lukas – Art in Flanders.

Ook Anna Catharina van Hees droeg onder haar kleren een stekelig boetelijsje, gemaakt van paardenhaar.

Daarnaast droeg zij een 'boete-gordel'. Dit exemplaar is waarschijnlijk van Pastoor Heeren geweest. (Beide voorwerpen collectie Congregatie DMJ)

staan.⁵⁰ De pijn die zij meevoelde van de geselingen en de kroning met doornen was zo hevig dat zij zonder Gods bijstand daaronder zou zijn bezweken. Zij was op zulke momenten nauwelijks in staat om met andere mensen te spreken. Bij het onderdeel van de kruisdraging werd soms het kruis van Jezus op haar eigen schouders gelegd en voelde zij hoe zwaar dat was. De eerste uren van de middag zonderde zij zich af en gaf zij zich over aan gebed. In haar beschouwing van de Gekruisigde was zij zo nauw met hem verenigd dat zij de ervaring had ook zelf aan het kruis te hangen. Tijdens de beschouwing van zijn lijden werd haar dikwijls de binnenkant van Jezus' Hart getoond en beseft zij hoe groot zijn liefde voor de mensen was en hoe hij steeds bereid was om voor hen zijn lijden te hernieuwen. Maar tegelijk met

⁵⁰ Waarschijnlijk ging Anna Catharina toen dagelijks te communie wat heel uitzonderlijk is voor deze tijd. De passage van 'Jezus voor Pilatus' (uit het Lijdensverhaal) komen we ook tegen in laatmiddeleeuwse misverklaringen, bijvoorbeeld als voorafbeelding van de elevatie van de hostie ('zie de mens'), zie Charles Caspers, *De eucharistische vroomheid en het feest van Sacramentsdag in de Nederlanden tijdens de late middeleeuwen*, Leuven 1992, 188.

deze momenten van grote troost beseft zij hoe smadelijk de zondigheid en de volharding in die zondigheid was van de vele gelovigen die zich ongevoelig en ondankbaar tot Jezus betoonden. Dit alles bracht hevige schommelingen teweeg in haar gemoedstoestand. Op vrijdagavond zag zij het dode lichaam van Jezus bij Maria op schoot en was zij getuige van Maria's droefheid. Nog voor het avond was, vanaf ongeveer 16.00 uur, voelde zij de pijn van Jezus' lijden verminderen, vooral de pijn aan haar hoofd. Maar pas op zaterdagochtend, wanneer zij te communie ging of, wat soms wel eens gebeurde, de verrijzenis zag, was de pijn over.

Vanaf het moment dat zij Jezus' lijden aanschouwde, ging zij op vrijdag minder eten en drinken. Eerst kreeg zij een steeds grotere walging van voedsel dat haar zwaar op de maag lag. Daardoor kreeg zij het erg benauwd of moest zij overgeven, soms ook bloed. Uiteindelijk at zij helemaal niets meer op vrijdagen; het lukte haar gewoon niet om ook maar iets door de keel te krijgen. Drinken lukte nog wel enigszins, maar vanaf de vasten in 1815 liet zij ook dit achterwege.

Aanvankelijk kon Heeren, wijzend op haar plicht om hem, als biechtvader, te gehoorzamen, haar er nog toe bewegen om na 16.00 uur – wanneer ook haar pijn verminderde – iets te drinken. Dat ging een tijdje goed, maar al snel was het zo gesteld dat zij op de hele dag niets meer kon nuttigen buiten de communie. Wanneer zij op vrijdag ziek was, slaagde zij er slechts met grote moeite en na strenge vermaningen in om alsnog te drinken en medicijnen in te nemen. Op vrijdag 11 oktober 1816 bijvoorbeeld was zij ziek, maar heeft zij om 18.00 uur op bevel van Heeren toch wat kunnen drinken. Vanaf 24 januari 1817 was zij vanwege de hevige pijnen iedere vrijdag aan het bed gekluisterd.

Anna Catharina had daarnaast ook veel pijn in haar zij. Op Goede Vrijdag 4 april 1817 was dat zo hevig dat het voelde alsof zij op die plek doorstoken was. Inwendig stroomde het bloed uit deze wond tot in haar keel, waardoor zij het heel benauwd kreeg. Midden in de nacht, toen zij het gevoel had dat zij zou stikken, nam zij haar toevlucht tot de Bedroefde Moeder Gods met haar gestorven zoon op schoot. Zij smeekte Maria om toch haar kind – waar-

mee zij zichzelf bedoelde – bij te staan. Meteen daarop was het alsof zij in de geest bij Maria op schoot werd gelegd in plaats van Jezus, en spuwde zij een grote hoeveelheid bloed. Hierdoor voelde zij zich aanmerkelijk verlicht.

Op zaterdag 3 mei 1817 verklaarde Anna Catharina aan Heeren dat de pijn en het mede-lijden op vrijdag steeds verder toenamen.⁵¹ Maar tegelijkertijd merkte ze bij zichzelf juist een zeker verlangen om te lijden en steeds meer te mogen lijden. Tijdens het lijden op vrijdag was haar ziel namelijk vol van troost, geloofsmoed en liefde. Zo verslonden in liefde voor God en in gebed voor de zaligheid der zielen was zij dan, dat zij soms dit hevig lijden bijna niet meer voelde. Maar op andere momenten, vooral op vrijdagmiddag, bleven de pijn en de doodsangst allerhevigst. De zijdwond bleef bovendien bloedingen veroorzaken. Sinds de zojuist genoemde Goede Vrijdag 1817 was zij eigenlijk nauwelijks in staat om op zaterdag nog naar de kerk te gaan.

Op vrijdagavond 9 mei, na het gebruikelijke lijden, had Anna Catharina een gesprek met Jezus, op net zo'n vertrouwde wijze alsof het met een gewoon iemand in onze wereld was. Ze spraken over de onthechting van het aardse en tijdelijke en over haar streven om, in volmaakte vereniging, hem in alles te volgen. Het was haar alsof zij zelf de Calvarieberg besteeg en samen met Jezus aan het kruis werd genageld. De kruisiging bracht haar echter geen pijn, maar troost en zoetheid.⁵² Terwijl zij zo met Jezus aan het kruis hing, werd aan haar een steile berg getoond met de mededeling dat zij deze nog zou moeten beklimmen voordat zij eindelijk rust zou vinden en de hemelse glorie zou bereiken. Toen zij de weg over deze berg volgde, zag zij overal kuilen, heuvels, kruisen, en een grote menigte duivels, die haar af en toe aanvielen. Maar Jezus stelde haar gerust en troostte haar door te zeggen dat zij niets te vrezen had omdat hij in en met haar was en dat zij er niet alleen voor stond, maar dat hij in haar elke dreiging zou weerstaan. Zaterdagochtend na de communie verscheen Jezus weer aan haar. Hij toonde zijn vijf

⁵¹ 3 mei 1817 viel weliswaar op een zaterdag, maar was tevens de dag van het feest van de Kruisverheffing, ongetwijfeld niet zonder betekenis voor Jacobus Heeren en Anna Catharina van Hees.

⁵² Over dit smaken van 'zoetheid', vergelijk Liduina, in Charles Caspers & Rijcklof Hofman, *Een bovenaardse vrouw. Zes eeuwen verering van Liduina van Schiedam*, Hilversum 2014, 16, 118, 147.

wonden, waaruit zoveel hemelse zoetheit stroomde dat haar ziel ermee werd overstroomd. Lichamelijk en geestelijk werd zij er geheel door verkwikt.⁵³ De volgende woensdag – ook op woensdag leed zij vaak, zij het beduidend minder dan op vrijdag – zag Anna Catharina, tijdens haar gebed voor het heil van de kerk, een ontelbare menigte ‘vrijgeesten’ (mensen zonder God of gebod), die de hele aarde in beslag namen en vol haat tegen de kerk het vuur van de hel aanbloezen. Zij zette haar gebed voort, waarna zij zich in de geest samen met het hele hemelse gezelschap boven de stad Rome bevond. Daar zag zij hoe drie gekroonde hoofden, machtige monarchen, zich aan de Heilige Stoel onderwierpen en aanboden om de kerk te verdedigen tegen de goddelozen.⁵⁴ Vervolgens zag zij op aarde een vreselijke oorlog uitbreken die eindigde met een nederlaag van de ongelovigen. Hierna waren alle vrijgeesten en andere vijanden van de kerk verdwenen en verkeerde de aarde in volkomen rust.⁵⁵

Was 1817 al een hevig jaar, in de daaropvolgende jaren werden de pijnen nog erger, waarbij Anna Catharina bovendien gekweld werd door slapeloosheid. Zo vertelde zij aan Heeren dat zij van kerstavond 1817 tot het feest van Driekoningen 1818 geen uur geslapen had. Zij verzwakte zodanig dat zij

⁵³ De devotie tot de Vijf Wonden van Christus was onder andere bij de moderne devoten heel geliefd, zie Charles Caspers, ‘De vijf kruiswonden. Christus’ lijden, dood en verheerlijking in beeld en schrift (ca. 1400 – ca. 1550)’, in: Philip Verdult (red.), *God en kunst. Over het verdwijnen en het verschijnen van het religieuze in de kunst*, Tiel 2009, 58-75. Een bekende religieuze die de naam Maria Francisca van de Vijf Wonden aannam, is de Schotse Margaretha Sinclair († 1925), patrones van de fabrieksmeisjes.

⁵⁴ Misschien had Anna Catharina gehoord van de zogenoemde Heilige Alliantie die in september 1815 op initiatief van tsaar Alexander I was opgericht door Rusland, Pruisen en Oostenrijk. Dit bondgenootschap beoogde een christelijk tegenwicht te bieden tegen democratische bewegingen. Pikant detail is de tsaar op dat moment veel waarde hechtte aan het oordeel van een mystica en visionaire, barones Barbara Juliana von Krüdener († 1824). Deze vrouw, een generatiegenoot van Anna Catharina van Hees en Anna Katherina Emmerich, was waarschijnlijk de bedenker van de Alliantie.

⁵⁵ Sinds de Franse Revolutie waren behoudsgezinde rooms-katholieken erg bevreesd voor ‘vrijgeesten’, dat wil zeggen al degenen die de samenleving wilden inrichten op grond van redelijke beginselen, wars van enige godsdienstigheid. Ook de hierboven genoemde biograaf van Vincentius keerde zich fel tegen de vrijgeesten, zie Joachim Le Sage ten Broek (vert.), *Ernstige en trouwhartige waarschuwing aan de grooten dezer wereld, voor het gevaar van eenen geheel ondergang, waarmede de troonen, de staten en het christendom bedreigd worden, door het valsche leerstelsel der hedendaagsche verlichting en de vermetele vorderingen eeniger zoogenaamde filosofen, geheime genootschappen en sekten*, Den Haag 1826 (een eerdere vertaling van dit oorspronkelijk Duitse boek dateert uit 1792).

enkele maanden later, met permissie van Heeren, ophield om zich driemaal per week te geselen. Maar vervolgens werden de pijnen op woensdag bijna net zo erg als op vrijdag. Op vrijdag 25 september kreeg zij van Heeren weer toestemming om zich te geselen. Enkele dagen later begon zij daarmee, maar het lukte haar niet, want zij had gewoon geen kracht meer in de armen. Toch hoorde zij duidelijk de woorden: 'ik heb mij laten geselen en ik zal U ook laten geselen'. Zij twijfelde aan de echtheid van dit visioen, want misschien was het wel door de duivel ingegeven. Opnieuw probeerde zij het, maar het lukte haar weer niet. Sindsdien heeft zij, met goedkeuring van Heeren, het disciplineren geheel achterwege gelaten.

Daarmee werd de situatie echter niet gemakkelijker voor haar. Op vrijdag 2 oktober 1818 was het lijden zo hevig dat ze de napijn nog goed voelde in de daaropvolgende nacht. Ook op de woensdag daaropvolgend, 7 oktober, had zij vreselijk veel pijn en kon zij nauwelijks eten. Van dag tot dag vermeerde het lijden en verzwakte zij verder. Op zondag 21 maart 1819 wist zij Heeren te vertellen dat de pijn van de kaakslag al enkele weken achtereen zo hevig was, dat het was alsof haar kaak helemaal los zat. Het gebeurde zelfs dat zij op zaterdag, wanneer zij wat wilde eten, haar mond niet meer dicht kreeg en zij met haar handen haar kaak weer recht moest zetten.

Alweer een jaar later, op 30 april 1820, de feestdag van Catharina van Siena, vraagt Heeren zich ernstig af hoe dit allemaal zal aflopen. Maar dan krijgt hij van Anna Catharina te horen dat zij genoemde heilige om voorpraak heeft verzocht opdat God alle uiterlijke verschijnselen van haar genadegaven, zoals het lijden, voor de buitenwereld verborgen zou houden. Deze gunst had Hij immers voorheen ook aan haar heilige naamgenoot verleend. Van een hemelse stem vernam Anna Catharina vervolgens dat haar pijnen nog verder zouden toenemen, maar dat zij toch, wanneer haar biechtvader dat verlangde, de controle over haar lichaam en haar spraakvermogen kon blijven behouden. Uit deze weergave blijkt terloops dat zij goed bekend was met het leven van Catharina van Siena († 1380), vermaard om haar vele visioenen en strenge ascese. Alweer een voorbeeldfiguur, naast Joanna van Randenraedt, Liduina van Schiedam en Anna Katherina Emmerick, welke

twee laatstgenoemden hieronder nog ter sprake komen. Erg geruststellend met het oog op de toekomst vond Heeren dit nog niet en in juni 1820 stond hij voor de beslissing of hij Anna Catharina wel tot de binnenkort te stichten congregatie kon toelaten. Op 27 juni vertelde zij hem dat haar in een visioen was geopenbaard dat zij samen met vier metgezellinnen (zie hoofdstuk vier en vijf) het huis zou betrekken.

Met deze informatie kon Heeren nog geen genoeg nemen. Hij verzocht haar om in haar gebed nog eens extra aan God te vragen of zij er al vanaf de eerste dag bij kon zijn: de geplande stichtingsdatum, 7 juli, viel immers op een vrijdag. Het kwam er nu op aan. Hij gebood haar zelfs om datgene wat haar hierover zou worden geopenbaard, schriftelijk vast te leggen en hem het verslag te bezorgen op de volgende dag, de feestdag van Petrus en Paulus (28 juni). Prompt kreeg Anna Catharina twee visioenen en noteerde zij wat aan haar werd meegedeeld. Het eerste, nog op de vooravond van het feest, ging over de stichting: zij kon aan Gods dienaar vertellen dat het de uitdrukkelijke wil van God is, dat 'het' (de congregatie) zonder enige menselijke bekommernis zal beginnen met de beoogde personen. Het tweede visioen, na de communie op het feest van Petrus en Paulus, hield een concreet antwoord in op de vraag van Heeren. Jezus sprak tot haar:

Mijne gratie is U genoeg, vreest niet: gij zult van den eersten dag af de gemeente volgen, en doen 't gene U zal gezegd worden; ook des vrijdags in naar kerk te gaan en voedsel te nemen onder eene volkome gehoorzaamheid en niet meer dan u zal toegelaten worden. Ik gebiede u van alles aan mijnen dienaar te zeggen.

Om te beproeven of deze woorden echt van God afkomstig waren en hij hierop kon vertrouwen, gaf Heeren aan Anna Catharina een heel lijstje met opdrachten voor de komende vrijdag, 30 juni. Om te beginnen moest zij, net als zij op de woensdagen placht te doen, de eerste mis bezoeken en te com-

munie gaan. Vervolgens moest zij bij Van Grinsven thuis koffie met room drinken, om van daaruit naar de tweede mis te gaan. Daarna moest zij naar huis gaan om zich eerst een uur aan gebed te wijden en vervolgens haar middagmaal te bereiden: een brouwsel van bier, water en brood. Na de maaltijd was de middag er voor gebed en huishoudelijke bezigheden. Tussen 18.00 en 19.00 uur was het tijd voor het avondmaal: koffie met melk en een boterham. De volgende ochtend kwam Anna Catharina aan Heeren vertellen dat zij, 'in de geest van gehoorzaamheid', precies had uitgevoerd wat haar was opgedragen. Dit alles in vereniging met Christus; het was alsof het Christus zelf was die dit in en met haar deed. Nadat zij had verteld dat zij in de nacht van zaterdag op zondag, in gebed tot de HH. Harten van Jezus en Maria, van beiden een visioen had gehad over de deugd en de vruchten van gehoorzaamheid, was dat voor Heeren voldoende om te besluiten dat zij samen met de vier anderen op 7 juli 1820 het huis mocht betrekken.

Om er helemaal zeker van te zijn dat er niets mis zou gaan, gaf hij haar toestemming om bij wijze van uitzondering op donderdag 6 juli nog eenmaal het lijden te vieren. Aldus geschiedde. En, zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien, is de stichtingsdag uitstekend verlopen. Dit is dan het aangekondigde 'happy end' van Anna Catharina's mede-lijden, dat al met al een kleine zes jaar heeft geduurd.⁵⁶ De congregatie is begonnen met een overste die helemaal goed ter been was, maar dat haar lichamelijke krachten ernstig waren aangetast, moge duidelijk zijn.

Duiding

Het streven om gelijkvormig met Jezus te worden door met hem mee te lijden, waarbij allerlei onderdelen van de historische kruisiging opnieuw een

⁵⁶ José Eijt wijst erop dat het extreem ascetische gedrag van Anna Catharina en andere vrouwen in dit tijdvak kan duiden op een innerlijke strijd. Wanneer eindelijk het doel behaald is waarnaar de persoon in kwestie streeft, is de strijd gestreden en houdt het extreme gedrag op, zie Eijt, *Religieuze vrouwen*, 77. Tegen deze voorstelling van zaken is volgens schrijver dezes weinig in te brengen: menselijk gedrag is immers altijd afhankelijk van wat men wil en wat de omstandigheden zijn.

rol spelen, komt ons heden ten dage extreem over. Omstreeks 1800 waren de gelovigen, meer dan wij nu, gewend aan devoties en gebedsteksten waarin voortdurend naar het lijden van Christus wordt verwezen. Zo lezen wij in de kruiswegoeffening van een willekeurig kerkboek: 'O Jezus! Hecht mij met U aan het kruis, ik wil met U, gelijk Gij en om U lijden, opdat ik, levende, lijdende en stervende in uwe liefde, eeuwig met U moge gelukkig zijn'.⁵⁷

Toch wekte Anna Catharina met haar gedrag ook in eigen omgeving opzien, anders zou Heeren niet zo'n precies verslag hebben gemaakt. Dat gedrag kon hij overigens goed plaatsen. Als echte boekenman had hij zich grondig kunnen verdiepen in de passievroomheid die zo kenmerkend was voor de laatmiddeleeuwse christenheid. Kort gezegd was deze vorm van mede-lijden een aan den lijve gevoelde navelgong van de lijdende Christus waartoe in de middeleeuwen bedelmonniken opriepen, later ook jezuïeten, capucijnen en andere religieuzen, en weer later ook redemptoristen en vincentianen. De jezuïeten kennen nog de *Geestelijke oefeningen* van Ignatius waarin gedurende vier weken wordt gemediteerd over achtereenvolgens het berouw, het leven van Christus, het lijden van Christus en de Wederopstanding.⁵⁸ Ook in zijn *Bijzondere Regelen* betreft Heeren de Passie op het innerlijk gebed, overigens met aanhaling van Franciscus van Assisi:⁵⁹

⁵⁷ L. Engbers, *Zondags-school tot oefening van huisaandacht voor Rooms-Katholieken, bestaande in zedelijke uitleggingen en bemerkingen op de evangelien van de zon- en geboden feestdagen van het geheele jaar*, 's-Hertogenbosch 1820⁶, 515.

⁵⁸ Paul Begheyn, 'Mystiek van de jezuïeten', in: Joris Baers e.a. (red.), *Encyclopedie van de mystiek. Fundamenten, tradities, perspectieven*, Kampen/Tielt 2003, 731-738. In het schema van Ignatius zijn andere schema's herkenbaar, vgl. Tomas Hemerken van Kempen, *Gebeden en overwegingen over het leven van Christus*, Bussum 1950.

⁵⁹ Heeren, *Bijzondere regelen*, 156-157 (regel 164). Wat eveneens op Franciscaanse invloed zou kunnen wijzen, is de keuze van Heeren om in zijn 'testament' te verwijzen naar 1 Kor 3, 11: 'Want niemand kan een ander fundament leggen dan wat er reeds ligt, namelijk Jezus Christus', zie Caspers & Waaijman, *De wortels, de twijgen en de vruchten van de boom*, 96-97. Ook Thomas van Celano verwijst naar deze woorden van Paulus, wanneer hij vertelt over de (her)bouw van de kerk van San Damiano door Franciscus; zie Thomas van Celano, *De oudste verhalen over Franciscus van Assisi (...)*, vertaald door Rijklof Hofman, Haarlem 2006, 51. Zowel Franciscus van Assisi als Jacobus Heeren wil met deze verwijzing naar de Schrift te kennen geven dat hij niet met iets nieuws is begonnen maar alleen gehoor heeft gegeven aan Gods roepende stem.

Wanneer, zegt hij [Franciscus van Assisi], gij u dikwijls in deze overweging of meditatie oefent, zal uw ziel als geheel door Hem vervuld worden, en gij zult mettertijd leren om zowel uw inwendig als uitwendig gedrag op het zijne af te stemmen. Hij is het licht van de wereld; en wij moeten in Hem en door Hem verlicht worden. Hij is de ware bron van Jacob, de bron van zuiver en levend water, waartoe wij dikwijls moeten gaan om onze ziel van al haar onzuiverheid te reinigen. Ja, zegt Franciscus nogmaals, de overdenking in het gebed van het leven, lijden en de dood van Jezus is het geschiktste onderwerp voor ons zwak verstand, het aangenaamst voor ons hart, en het nuttigst om godvruchtig te leven.

Het mede-lijden is een geliefd onderwerp voor cultuurhistorici, vooral dankzij de bewaard gebleven geschriften van en over begijnen en andere vrome vrouwen – soms ook van vrome mannen, maar daarvan waren er minder – die hun liefde voor Christus betuigden door middel van allerlei vormen van zelfopoffering. Zij leidden een ascetisch leven en legden zich erop toe om het lijden van Jezus mee te voelen. Na de middeleeuwen nam dit verschijnsel af, om in de zeventiende eeuw weer een heropleving te kennen in overwegend rooms-katholieke streken, zoals in het Roermond van Joanna van Randenraedt. In de achttiende eeuw, het tijdperk van de Verlichting, zwakte het weer af. Maar juist in het begin van de negentiende eeuw, toen in katholieke milieus een zeker heimwee groeide naar de christelijke middeleeuwen, ontstond er in bepaalde kringen opnieuw aandacht en waardering voor deze vorm van navolging van Christus. Inspiratiebronnen waren er genoeg: de steeds opnieuw uitgegeven biografieën van heilige vrouwen uit het verleden.

Dat de tijd weer rijp was voor ascetische uitblinkers, al waren die veel zeldzamer dan in de middeleeuwen, wordt daarnaast treffend geïllustreerd door de grote aandacht die aan de naamgenote en bijna leeftijdgenote van Anna Catharina, de Duitse Anna Katherina Emmerick (1774-1824), te beurt

Een generatiegenoot en wellicht het grote voorbeeld van Anna Catharina van Hees was de Duitse visionaire Anna Katharina Emmerick († 1824), in 2004 zaligverklaard door paus Johannes Paulus II. Op dit schilderij, in 1885 vervaardigd door Gabriel Max, zien we hoe Emmerick met haar gestigmatiseerde handen naar haar hoofd grijpt. De wonden van de doornenkroon, hier afgedekt met een haarband, bezorgen haar hevige pijn.

is gevallen. Deze vrouw had al visioenen in haar kinderjaren. Op 24-jarige leeftijd ontving zij de stigmata of wondetekenen van Christus in haar handen en op 28-jarige leeftijd trad zij in bij de augustinessen van het klooster Sankt Agnetenberg in Dülmen, een klooster dat deel uitmaakte van de uit de Moderne Devotie voortgekomen Congregatie van Windesheim. De laatste jaren van haar leven was zij ziek en bedlegerig en gaf zij zich helemaal over aan mede-lijden met Christus. Daarnaast ontving zij een ware stortvloed aan visioenen. Met het uitvoerige verslag van dat alles oogstte zij wijd en zijdelings veel bewondering, maar meer nog weerstand, zowel van de overheid als van de geestelijkheid. Ongetwijfeld was Heeren, wiens blik veel verder reikte dan de Meierij van 's-Hertogenbosch, bekend met deze spraakmakende zaak. Daarnaast zal hem zeker de naamovereenkomst zijn opgevallen tussen deze gestigmatiseerde en de Duitse plaats Emmerich, waar hij in 1799 tot priester was gewijd. Na haar dood nam haar bekendheid zelfs toe, wat vooral te danken is aan de omvangrijke publicaties van de dichter en schrijver Clemens Brentano, aan wie zij nog bij leven haar ervaringen had gedictieerd. Temeer omdat al vroeg over deze vrouw in het Nederlands is geschreven, onder meer door de genoemde biograaf van Vincentius, Joachim Le Sage ten Broek, is het niet uitgesloten dat zij mede de ervaringswereld van Anna Catharina heeft bepaald.⁶⁰

Uit het bovenstaande weten we dat Heeren een zwak had voor ascetische vrouwen én dat Anna Catharina met haar mede-lijden meeding in een actuele trend. Dat de lijdens-ervaringen van Anna Catharina in een lange traditie staan, illustreert het levensverhaal van Liduina, de Maagd van Schiedam (1380-1433), Neerlands vermaardste heilige en hongerkunstenares bij uitstek. Ongetwijfeld waren Jacobus Heeren en Anna Catharina van Hees bekend met het levensverhaal van deze vrouw. Waar het hier vooral om gaat, is dat Liduina ca. 1800 in Nederland al lange tijd gold als hét voorbeeld voor

⁶⁰ J.G. Le Sage ten Broek, *Bijzonderheden des onderzoeks, aangaande de verschijnselen bij de non te Dulmen*, Rotterdam 1820; Eijlt, *Religieuze vrouwen*, 70; Jean-Jacques Antier, *Le mysticisme féminin. Épouse du Christ*, Paris 2001, 342; Rudolf van Dijk, *Twaalf kapitels over ontstaan, bloei en doorwerking van de Moderne Devotie*, Hilversum 2012, 409. Reeds vanaf 1815 verschenen er Nederlandstalige pamfletten over Emmerick.

vrouwen die kozen voor een religieus leven buiten kloosterverband.⁶¹

In een notendop gaat het verhaal over een gezond Hollands meisje dat op vijftienjarige leeftijd, tijdens een gezellige schaatspartij met haar vriendinnen, op het ijs viel en daarbij een rib brak. Het herstel wilde niet vlotten, Liduina werd steeds slechter ter been en was de laatste 33 jaar van haar leven aan haar bed gekluisterd. At zij in de eerste jaren van haar ziekbed al zeer weinig, in de laatste was dat helemaal niets meer, met uitzondering van de communie die de parochiepriester haar bracht.⁶² Wat haar tijdgenoten en latere vereerders bijzonder in haar bewonderden was de wijze waarop zij op zeker moment haar lijden aanvaardde. Dat ging niet zonder slag of stoot. Aanvankelijk was zij juist opstandig. Haar biechtvader adviseerde haar om zich te schikken naar Gods wil en zich te concentreren op het lijden van Christus. Eerst wilde zij deze gebedsoefening helemaal niet doen, maar na enige pogingen smaakte zij steeds meer 'zoetigheid'. Op zeker moment wilde zij haar ziekte niet meer ruilen voor gezondheid. Zeven maal per etmaal overwoog zij het lijden van Onze Lieve Heer. Tijdens die overwegingen voelde zij zo'n grote 'zoetheid' dat zij al haar ellende en pijn vergat. Met haar gebed en de aanvaarding van haar lijden wist zij bovendien de zielen van overledenen te bevrijden uit het vagevuur. Zij had vele visioenen van hemelse personages, werd soms lastiggevalen door de duivel maar wist zich voortdurend verzekerd van de steun van haar engelbewaarder.

In de eeuwen na haar dood werd Liduina in ons land door de geestelijkheid – middels boeken, preken, liederen, prenten en *suffragia* – aanbevolen als identificatiefiguur voor 'geestelijke maagden'.⁶³ Zij werd tot een icoon voor vrouwen die hadden gekozen voor 'een geestelijke staat in de wereld', door sommige auteurs ook de 'midden-staat' genoemd. Behalve om haar levensstaat – Liduina werd tijdens haar leven al bewonderd door priesters en religieuzen, maar is altijd thuis bij haar familie gebleven – werd Liduina ook

⁶¹ Caspers & Hofman, *Een bovenaardse vrouw*, 46-47.

⁶² Caspers & Hofman, *Een bovenaardse vrouw*, 15.

⁶³ Een suffragium is een heiligenprentje met een bijzondere tekst, gewoonlijk een spreuk of een deugd. Dergelijke prentjes werden veel gebruikt bij het dagelijks gebed in de maand waarin de feestdag van de desbetreffende heilige viel, zie Peri, *Regel van het derden orde*, 165-168.

De H. Liduina (1380-1433) was in de katholieke traditie lange tijd een belangrijk voorbeeldfiguur voor vrouwen die een geestelijk leven wilden leiden buiten kloosterverband. Ingekleurde gravure van Hieronymus Wierix in *Het leven der HH. Maeghden* (1626) van Heribertus Rosweyde (Universiteitsbibliotheek Tilburg, foto Paul Slot).

voorgehouden als 'Spiegel van lijdzaamheid', vanwege het geduld waarmee zij het lijden aanvaardde. Tot in de twintigste eeuw werd zij, vooral in rooms-katholiek Nederland, aan langdurig zieken voorgehouden als voorbeeld om het lijden dat we niet kunnen begrijpen, wel te accepteren. In de editie uit 2001 van het zogenoemde *Martyrologium Romanum*, de officiële lijst van heiligen en zaligen die door de rooms-katholieke kerk erkend worden, staat zij bij 14 april als volgt vermeld: 'de heilige Liduina, maagd, die te Schiedam gedurende haar hele leven op geduldige wijze en op God alleen vertrouwend, lichamelijke kwalen heeft ondergaan voor de bekering van de zondaren en de bevrijding [uit het vagevuur] van de zielen'.⁶⁴

Uit deze summiere weergave herkennen wij al enkele elementen die ook opvallen in het verslag van Heeren: de bedlegerigheid, die bij Anna Catharina weliswaar beperkt bleef tot de vrijdagen, het vasten, de

⁶⁴ *Martyrologium Romanum*. Ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatum, Vaticaanstad 2001, 223.

visioenen en de 'zoetigheid' die het lijden kon brengen. Ook de Engelbewaarder en het vagevuur spelen een rol in de beleving van Anna Catharina zoals we hieronder zullen zien.

Maar al kunnen we Anna Catharina en haar medelijden nog zo goed plaatsen in de traditie met behulp van Joanna van Randenraedt, Catharina van Siena, Anna Katherina Emmerick, Liduina van Schiedam en nog talrijke ascetische vrouwen meer, toch blijft dit alles iets onbegrijpelijks en zelfs afstotends hebben voor mensen heden ten dage. Hierboven zijn al de termen 'bizar' en 'extreem' gevallen. Is er dan niets positiefs te zeggen over het mede-lijden als vorm van gebed? Niet alleen Anna Catharina, maar nog zoveel anderen hebben zich hiermee in de loop der eeuwen beziggehouden, en in sommige streken is dit verschijnsel nog steeds bekend.⁶⁵

In een nog tamelijk recente beschouwing over roeping vraagt de Bossche kapucijn Luchesius Smits zich af wat nu de zin was van al die 'boetvaardigheden' of 'gestrengheden' waarmee hij al tijdens het noviciaat in de jaren dertig kennismakte. Zou God nu werkelijk behagen scheppen in deze praktijken? Was dit wel een juiste interpretatie van de woorden uit de Schrift: 'wie zij kruis niet opneemt en Mij volgt, is Mij niet waardig'? Luchesius kan deze vraag niet beantwoorden. Hij herinnert zich slechts dat het strenge leven dat hierdoor was ingekleurd, desondanks gepaard ging met een vorm van kameraadschap en een soort geluk dat niet onder woorden kan worden gebracht.⁶⁶

Hemel, hel en vagevuur

Wie regelmatig het Onzevader bidt en in de mis het geloof belijdt, is vertrouwd met de term 'hemel'. Wie in de Heilige Schrift leest, is bekend met de term 'hel'. Wie enigszins thuis is in de katholieke traditie, weet wat er

⁶⁵ Zo kunnen we jaarlijks via de media vernemen dat in de Filipijnen mensen zich vrijwillig laten kruisigen op Goede Vrijdag.

⁶⁶ Smits, 'Roeping', 225-226, 233.

met vagevuur wordt bedoeld. Een term als 'hemel' heeft eigenlijk alleen betekenis als we die in geloof gebruiken, opdat tijdens ons gebed de goddelijke en de menselijke werkelijkheid voor elkaar openstaan. Maar mensen willen nu eenmaal alles begrijpen. Al in de christelijke oudheid waren veel gelovigen ertoe geneigd om hemel en hel ruimtelijk voor te stellen: de hemel ergens boven de aarde, de hel eronder.

Met name de kerkvader Augustinus huivert van deze voorstellingswijze. In zijn commentaar op de bergrede in het evangelie van Mattheus, met name het onderdeel dat over het Onzevader gaat (Mt 6, 9-13), wijst hij erop dat God niet hoog boven de aarde verheven is, maar nabij is aan de gebrokenen van hart (vgl. Psalm 34, 18-19). Aansluitend bij een ander woord uit de Schrift, namelijk 'de tempel van God is heilig, en die tempel bent u' (1 Kor 3, 17), redeneert hij dat God in zijn tempel woont en degenen die in dit vers worden aangesproken, de heiligen en rechtvaardigen, tezamen zijn tempel zijn. Met andere woorden, 'Onze Vader die in de hemelen zijt', betekent 'Onze Vader die in de heiligen en rechtvaardigen zijt'. Welnu, aldus nog steeds Augustinus, als wij op de juiste wijze bidden, verlangen wij ernaar dat degene tot wie wij bidden ook in onszelf woont. Wanneer we in overeenstemming daarmee rechtvaardig leven, is dat een uitnodiging aan God om in ons te komen wonen. Kortom, de hemel is in de harten van de mensen, in onze harten.⁶⁷

De voorstelling die Jacobus Heeren en Anna Catharina van Hees hadden van hemel en hel was echter wel ruimtelijk en stoffelijk: de hemel als de plaats waar de zaligen God aanschouwen, de hel als de plaats waar de veroordeelden voor eeuwig verstoken zijn van de aanschouwing van God en gestraft worden met een onuitblusbaar vuur. Ook de contactpersonen tussen de bovennatuur en onze aardse wereld – namens de hemel zijn dat engelen, namens de hel zijn dat duivels – werden door hen voorgesteld als waarneembare personen, zij het met een kracht (en enkele andere eigenschappen, zoals de vaardigheid om van gedaante te veranderen) die mensen en andere stervelingen niet hebben. In zijn in 1859 (zijn sterfjaar) uitgegeven *Zedelijke*

⁶⁷ Aurelius Augustinus, *Het huis op de rots. Verhandeling over de bergrede*, Budel 2004, 135-136.

bemerkingen legt Heeren uit dat ieder haar eigen engelbewaarder met meer ijver dient te vereren dan om het even welke beschermheilige, met uitzondering van Maria. Nog meer eer dient men te bewijzen aan de engelbewaarder van de congregatie, die, aldus Heeren, waarschijnlijk van een hogere rang ('choor') is dan een persoonlijke engelbewaarder.⁶⁸

Waar zowel Jacobus Heeren als Anna Catharina van Hees heel bekommerd om waren, was het vagevuur. Volgens de ouderwetse geloofsopvatting is dat de plaats waar de zielen van overledenen terechtkomen die te goed zijn voor de hel maar niet goed genoeg voor de hemel. Pas als de zielen voldoende zijn gelouterd, krijgen ze toegang tot de hemel.⁶⁹

Met behulp van bovenstaande typering van buitennatuurlijke verblijfplaatsen van de ziel kunnen we Anna Catharina's wederwaardigheden vanaf het turbulente jaar 1817 beter begrijpen. Laten we beginnen met de duivels. We hebben al gezien dat ze in mei van dat jaar te maken kreeg met deze hellegeesten die haar af en toe aanvielen. Maar al enkele maanden eerder, op 2 februari, had zij een visioen vol van duivels, waarover zij een week later aan Heeren vertelde. Toen zij 's nachts bad tot de heilige Engelbewaarders, ontving zij, als in een droom, een bijzonder visioen over de kerk van St. Jacob. Er rees een heel leger duivels op die met zijn allen in razende woede de kerk aanvielen om die te verwoesten. Dit veroorzaakte grote verslagenheid onder de gelovigen, vooral bij de pastoor, Gerardus Molemakers. Toen de ondergang van de St.-Jacobs-kerk al bijna onvermijdelijk leek, verschenen daar plotseling Maria, de H. Jacobus met een wapen in zijn hand en de H. Engelbewaarder van de parochie. Zij kwamen uit het midden van de kerk en stelden zich gedrieën op bij de achteringang. Plots was alle gevaar geweken en bleef de kerk behouden.

⁶⁸ Jacobus Heeren, *Zedelijke bemerkingen over verschillende feestdagen door het jaar ten dienste van de Congregatie van de Dochters van Maria en Joseph te 's-Hertogenbosch*, Zonder plaats impr. 1859, 48-53.

⁶⁹ Afgaande op de voorstellingswereld van Anna Catharina kwamen de zielen van de meeste gelovigen (althans van de de rooms-katholieken) na de aardse dood in het vagevuur terecht. Slechts een keer brengt ze mensen nadrukkelijk in verband met de hel: de vrijgeesten die in 1817 de kerk bedreigden en het vuur van de hel aanbloezen. Over de hel, zie Herbert Vorgrimler, *Geschichte der Hölle*, München 1993.

Een jaar later, in de nacht van 7 en 8 maart 1818, was zij het zelf die onder vuur lag. Terwijl zij bad voor de bekering der zondaren, ontstond er plotse-ling een geweldig rumoer (een 'tempeest') van duivels in haar kamer. Het leek wel alsof haar kamer helemaal in brand stond met bliksems en donders. Ze werd door de duivels heen en weer gesleurd, geslagen en hevig toegeta-keld. Toen ze weer enigszins tot zichzelf was gekomen, merkte ze dat haar rok in brand stond. Vlug doofde zij het vuur. Heeren heeft het brandgat met eigen ogen gezien. Omdat Anna Catharina zelf geen vuur of brandstof op haar kamer had, concludeerde hij dat het met zekerheid de duivel zelf is geweest die haar rok in brand heeft gestoken.

Een half jaar later, op woensdagavond 2 september, was het weer raak, zo vertelde Anna Catharina enkele dagen later in de biechtstoel aan Heeren. Toen zij net naar bed was gegaan en nadacht over de bede uit het Onzevader 'leidt ons niet in bekoring', werd zij opnieuw door duivels aangevallen en uit bed geranseld. Na de mishandelingen zat ze vol zere plekken en was ze geheel krachteloos, het was haar alsof ze nog diezelfde nacht zou sterven. Zij nam haar toevlucht tot Maria en voelde zich onmiddellijk getroost en ge-sterkt. In haar innerlijk vernam zij de woorden: 'Scheep moed, want gij zult nog in zeven jaren niet sterven'. Weer een jaar later, in de nacht van 19 op 20 april 1819, aldus het verslag van Heeren, is zij door wel 25 duivels, allemaal in haar eigen kamer, mishandeld. Nog dagen lang voelde zij de pijn ervan.

Wat kunnen we anno heden in hemelsnaam beginnen met die duivels? In eerste instantie doet hun optreden mij denken aan een Franse priester die in het zelfde jaar, 1859, is gestorven als Jacobus Heeren: Jean-Marie Vianney oftewel de pastoor van Ars. Over hem ging bij leven al de mare dat hij menig robbertje had gevochten met de duivel. Deze mare droeg vervolgens bij tot zijn faam. Vanaf 1830, Jean-Marie was toen zo'n twaalf jaar pastoor, togen jaarlijks tienduizenden pelgrims naar Ars om bij hem te biechten. In 1925 is hij heiligverklaard, in 1929 uitgeroepen tot patroonheilige van alle parochie-geestelijken. De faam van Vianney illustreert dat in de negentiende eeuw talrijke gelovigen (en ook heden ten dage zijn die er nog) zich de duivel konden voorstellen als een persoonlijk wezen dat er voortdurend op uit is

Tot de bevrijding van de zielen uit het vagevuur – zoals hier door een engel wordt verricht – konden de gelovigen op verschillende manieren bijdragen: door aalmoezen te schenken maar ook, zoals Anna Catharina van Hees deed, door te bidden en te vasten (vroeg negentiende-eeuws paneel, Gent, St.-Niklaas-kerk).

om de mens kwaad te berokkenen en hem van God af te leiden.⁷⁰ Anna Catharina ervoer dat de macht van het kwade zich tegen haar keerde wanneer zij bad voor het heil van de kerk en de redding van de mensen. Die macht zag zij, overeenkomstig de beeldtaal van toen, voor zich als de duivel (of duivels) en met de sensitiviteit die wij al kennen van haar medelijden met Christus, voelde zij de aanval van die macht ook fysiek. Onze beeldtaal is anders, ofschoon we ons bewust zijn van het goede en het kwade.⁷¹ Als voorbeeld van de voorstellingswijze die in de tijd na het Tweede Vaticaans Concilie ingang heeft gevonden moge de in 1966 verschenen *Nieuwe katechismus* dienen, uitgegeven in opdracht van de Nederlandse bisschoppen. Daarin komt ook kort de veelvuldigheid en functie van zowel engelen als duivels ter sprake. Waar het volgens de samenstellers om gaat, is dat de engelen tezamen de verrukkelijke waarheid verkondigen dat God zich duizendvoudig bemoeit met ons. En dan, tussen haakjes over de duivel:⁷²

Van de Satan is hetzelfde te zeggen in tegenovergestelde richting. Het is de kracht die tegenwerkt. Niet op voet van gelijkheid met God, niet even oorspronkelijk en even machtig als God, zo openbaart de Schrift nadrukkelijk. Het is de huiveringwekkende boosheid, die wij in het mensdom zich zien uitwerken, vaak zo boven de individuele boosheid uit dat wij ons afvragen: welke macht is hier aan het werk? Een louter menselijke?

Nu we de duivels hebben uitgezwaaid, nog enkele woorden over het vagevuur dat, zoals gezegd, een belangrijk punt van aandacht was voor Anna

⁷⁰ Vgl. Hendrik A. Lunshof, *De duivel in het wondere leven Jaen-Marie Vianney, pastoor van Ars*, Amsterdam 1953. Vgl. Marc Joulin, *Jean-Marie Vianney*. Pastoor van Ars. Een kleine biografie, Amsterdam 2005.

⁷¹ Over de betekenis die vele generaties gelovigen in de loop der eeuwen aan de duivel hebben gegeven, zie Gerard Rooijakkers, Lène Dresen-Coenders & Margreet Geerdes (red.), *Duivelsbeelden. Een cultuurhistorische speurtocht door de Lage Landen*, Baarn 1994.

⁷² *De nieuwe katechismus. Geloofsverkondiging voor volwassenen*, 's-Hertogenbosch 1966, 565.

Catharina en haar biechtvader. Op 13 februari 1817 vertelde zij hem dat een zekere meneer W.A. Vos, die twee weken eerder (op 29 januari) was overleden, nog in het vagevuur verbleef. Op 17 februari wist zij te melden dat zij, nadat zij haar communie voor hem had 'geofferd', zijn ziel samen met de ziel van een andere overledene naar de hemel heeft zien gaan. Vanaf ongeveer die tijd ging zij zich erop toeleggen om met haar gebed te bespoedigen dat de zielen der overledenen van het vagevuur naar de hemel gingen. Anderhalf jaar later, op 3 augustus 1818, vroeg Heeren op wat voor wijze ze dat precies deed, want hij wilde alles netjes op papier vastleggen. Zij vertelde dat zij elke dag om ca. 21.30 uur het vagevuur beschouwde. Dat was telkens een hevige ervaring die veel kracht kostte. Terwijl ze in bed lag, kwam zij (in de geest) bij het vagevuur aan, waar zij samen met de daar aanwezige zielen leed aan de schaamte over de zonden en de lichamelijke pijn van het vuur. Slechts met Gods bijstand kon ze dat volhouden; een gewone sterveling zou dergelijke pijn nog geen half uur volhouden. Deze situatie duurde – elke dag dus – tot vijf uur 's ochtends. Dan hervond zij de kracht om zich aan te kleden en naar de kerk te gaan. Tijdens de mis ging zij helemaal op in het lijden van Christus. De communie was een vreugdevol moment: zij werd gewaar hoe de bevrijde zielen werden gelukkiggewenst door de hemelingen bij wie ze voortaan vertoefden. Deze goede afloop doet denken aan de vervulling van een smeekbede die deel uitmaakt van het requiem en ongetwijfeld door Anna Catharina is meegezongen wanneer de kist met een overledene de kerk verliet: *In paradisum deducant te angeli* (Mogen de engelen jou geleiden naar het Paradijs). Gemiddeld ging het om zo'n honderd bevrijde zielen per dag. Soms liet Heeren haar bidden voor zielen die het zwaarder dan andere te verduren hadden in het vagevuur, dan was dat aantal dat naar de hemel ging aanzienlijk kleiner, vaak maar enkele.

Het bidden voor de overledenen met wie wij als levenden de gemeenschap der gelovigen vormen, is een wezenlijk onderdeel van ons gebedsleven. Maar van de voorstelling van het vagevuur, eigenlijk ook van het vagevuur als zodanig, heeft de kerk, althans de kerk in Nederland, in de jaren zestig van

de twintigste eeuw volledig afstand genomen.⁷³ Ook hier geldt dat Anna Catharina van Hees kind van haar tijd was. Zij heeft zich intensief beziggehouden met het 'losbidden' van de zielen uit het vagevuur, zij heeft de ervaring gehad dat haar gebed ook de bedoelde uitwerking had, maar ze heeft het niet allemaal zelf zo bedacht. We hoeven maar willekeurig een negentiende-eeuws kerkboek open te slaan, of we treffen smeebeden aan tot Jezus om barmhartigheid voor rechtvaardigheid te laten gaan.⁷⁴

Voorspellingen

Toen Heeren had ontdekt welke bijzondere gave Anna Catharina had om met haar smeebeden de zielen uit het vagevuur te bevrijden, vroeg hij haar om ook te bidden voor 'aardse' zaken. Zo bad zij op zijn verzoek op 25 februari 1817 om Gods steun voor een zekere Leo De Foere, die op last van de koning gevangen was genomen omdat hij met een verzetskrant, de *Spectateur Belge*, was begonnen. In een visioen zag zij dat deze priester en nog vier andere geestelijken, onder wie waarschijnlijk een zekere Ambrosius Goethals die Heeren persoonlijk kende, door engelen werden bijgestaan.

Zoals hierboven al is opgemerkt was 1817 een turbulent jaar. Dat gold voor wat Anna Catharina in dat jaar op geestelijk en lichamelijk gebied meemaakte, maar ook voor de rooms-katholieke geestelijkheid die, met name in het huidige België, voor een groot deel in verzet kwam tegen de beknottende maatregelen van koning Willem I. Misschien dacht Heeren toen al aan het begin van een opstand, die in 1830 inderdaad zou

⁷³ *De nieuwe katechismus*, 558-560.

⁷⁴ Bijvoorbeeld *De ziel op den Kruisweg of XXXI oefeningen om met godvruchtigheid den lijdenden Jesus zijn kruis dragende, op de weg naar den Calvarieberg, te volgen. Voor elken dag der maand, 's-Hertogenbosch 1841*¹⁰, 112-125 ('Tot lafenis der gelovige zielen in het vagevuur'). Vgl. Alphons Alberts, *Hebt medelijden met de geloovige zielen in het vagevuur. Honderd wonderbare visioenen en openbaringen van de andere zijde des graf: huis- en kerkboek*, Gulpen 1885.

uitbreken en leidde tot België als onafhankelijke staat. In ieder geval liep het met De Foere en Goethals nog goed af, zij zouden zich later nog heel verdienstelijk maken voor de kerk in België.⁷⁵

Op 21 juli 1817 verzocht Heeren aan Anna Catharina om te bidden voor het behoud van het kleinseminarie dat in dat jaar van Berlicum naar Beekvliet in Sint-Michielsgestel verhuisde. In een visioen zag zij de engel Michael verschijnen (mogelijk als engelbewaarder van de plaats van vestiging), die de dreigende opheffing afwendde. In het kabinet van de koning kregen volgens haar de zachtaardige ministers het overwicht op de onverdraagzame. Twee dagen later hoorde zij in haar innerlijk de woorden: 'wilt niet vrezen, het is gedaan, zij (de tegenstanders van het kleinseminarie) zijn met schaamte overdekt'. Overigens maakte Heeren zich niet voor niets zorgen: in 1825 werd het kleinseminarie gesloten, maar in 1830 mocht het weer opengaan.⁷⁶

Van 1 tot 15 januari 1819, dus twee jaar na het visioen over Beekvliet, baden Anna Catharina en Heeren elke dag tot God om – met de voorspraak van Maria, Lucia (beschermheilige tegen oogziekten), Bernardus en andere heiligen – Heeren te behoeden voor verdere achteruitgang van zijn zichtvermogen. Op zondag 17 januari, het feest van de 'Zoete Naam', hoorde zij na de communie innerlijk een stem duidelijk zeggen: 'Voorwaar ik

⁷⁵ De wereldheer Leon of Leo De Foere († 1851) startte in 1817 het tijdschrift *Spectateur Belge*, waarmee hij zich fel kante tegen de 'Nederlandse bezetter'. Een jaar eerder had hij, samen met Maria Vincentia Khnopff, te Brugge de Congregatie van Onze Lieve Vrouw Hemelvaart gesticht, die in 1954 fuseerde met de Zusters Apostolinnen (eveneens te Brugge); in 1964 fuseerden beide zustercongregaties met de Zusters van Onze Lieve Vrouw van 7 Weeën te Ruiselede. Ambrosius Goethals († 1836) was vicaris-generaal van het bisdom Gent. In 1817 stonden beide priesters bloot aan rechtsvervolgving door de Nederlandse overheid. Later herwonnen zij hun maatschappelijke positie, De Foere zelfs als een van de oprichters van de nieuwe Belgische staat.

⁷⁶ Peter Nissen, 'Het katholicisme van restauratie en emancipatie', in: H.F.J.M. van den Eerenbeemt (red.), *Geschiedenis van Noord-Brabant*, deel 1, *Traditie en modernisering 1796-1890*, Amsterdam/Meppel 1996, 337-359, hier p. 348.

zeg u: hij zal genezen'.⁷⁷

Op 14 maart 1819 vroeg Evert van Grinsven, de vader van Maria en Catharina (welke laatste de tweede overste van de congregatie zou worden), aan Heeren of het hem in geweten was toegestaan om de oude St.-Anna kapel, die hij daags tevoren had gekocht, te laten slopen. Heeren verzocht Anna Catharina te bidden en te vragen wat wijsheid was. In haar innerlijk ontving zij een drievoudig antwoord: ten eerste hoeft dit gebouw niet meer als godshuis te worden aangemerkt; ten tweede moet men zich schikken naar het opperste gezag, vertegenwoordigd door de koning; ten derde zal later, op de plaats van de voormalige kapel, Gods naam opnieuw verheerlijkt worden. Die laatste profetie is helemaal uitgekomen, zij het op een heel andere manier dan zijzelf en Heeren wellicht hebben gedacht. De middel-eeuwse St.-Annakapel, gelegen tussen de Hinthamerstraat en de Kerkstraat, werd inderdaad nog in hetzelfde jaar 1819 gesloopt. Op de vrijgekomen plaats werd in 1821 een nieuwe kerk voor de gereformeerden gebouwd, de huidige Grote kerk aan de Annaplaats.⁷⁸

Niet alle visionaire mededelingen van Anna Catharina over wat zich in de nabije toekomst zou afspelen, zijn bewaarheid. Dat kon bijna ook niet anders. Dezelfde Evert van Grinsven bijvoorbeeld had een jaar eerder, op 12 mei 1818, aan haar gevraagd om voor hem te bidden omdat hij op zakenreis ging naar Kleef. Toen zij dat deed, hoorde zij in haar innerlijk dat hem gezegd

⁷⁷ Soms is het een heel gepuzzel om de datering van Heeren te checken aan de hand van feesten die hij noemt, vooral omdat hij een voorkeur had voor devotiefeesten, zoals dat van de Heilige Naam Jezus, die later aan bekendheid hebben ingeboet. Genoemd feest heeft een boeiende geschiedenis. Als de 'grote apostel' voor de invoering ervan wordt in de traditie gewoonlijk de H. Bernardinus van Siena aangewezen. In 1530 bepaalde paus Clemens VII 14 januari als de feestdag van de 'triomf van de Allerheiligste Naam Jezus'. Na enkele eeuwen vooral door kloosterlingen (en dan weer vooral franciscanen) te zijn gevierd, werd het in 1721 door paus Innocentius XIII tot feest voor alle gelovigen bepaald en verplaatst naar de tweede zondag na Driekoningen. Aanleiding van deze rangverhoging was de eclatante overwinning die de christelijke legers in 1717 bij Belgrado behaalden op de Turken. Na de kalenderhervorming in 1911 werd de zondag vóór Driekoningen bepaald als feestdag, thans is 1 januari de gebruikelijke feestdag. Zie Rembrand Neefjes, *De triomf van den Heiligen Naam Jezus*, Amsterdam 1903 (vooral 373-394); *Liturgisch woordenboek*, deel 6, Roermond/Maaseik 1966, 1845-1846. Over het devotioneel-liturgisch kader van Jacobus Heeren en Anna Catharina van Hees, zie ook het volgende hoofdstuk.

⁷⁸ Zie Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, deel 4, 377-379. Zie ook <http://www.bossche-encyclopedie.nl>, Grote Kerk.

werd snel al zijn zaken te regelen omdat hij binnenkort zou sterven. Deze voorspelling is echter niet uitgekomen, Evert van Grinsven zou pas in 1833 overlijden.

Enkele jaren later, toen de stichting van de congregatie al een feit was, zat Heeren met een puzzel. In november 1821 had hij een brief ontvangen van zijn neef in Batavia (het huidige Jakarta), Frans van Goch. Frans vertelt hem hierin dat het goed gaat met hem, zijn vrouw en hun zoontje, de kleine Frans, ondanks het feit dat in de Oost een cholera epidemie woedt. De brief, die immers kwam van de andere kant van de wereld, was vier maanden eerder verstuurd, op 18 juli van dat jaar. Groot was de schrik van Heeren toen Anna Catharina hem op 12 december, dus slechts een maand nadat hij Frans' brief had ontvangen, vertelde dat zij de echtgenote van Frans sinds het feest van Allerheiligen al tweemaal in het vagevuur had gezien. Kort na deze boodschap keerden de vrouw en zoon van Frans echter weer levend en wel terug naar Nederland. Anna Catharina zat er dus naast. Heeren probeert haar vergissing te verklaren door aan te sluiten bij de hypothese van een andere neef, Wilhelmus van Goch, die hem was opgevolgd als kapelaan van de St.-Jacobsparochie. Volgens deze Wilhelmus was er sprake van een persoonsverwisseling: wellicht had Anna Catharina de vrouw van neef Frans verwisseld met een zekere Maria Sassen, weduwe van Matthias Habraken, die veel op haar leek. Heeren heeft dit kennelijk pas enkele jaren na dato genoteerd, anders had hij wel gemerkt dat deze hypothese helemaal niet klopte, want Maria Sassen is pas op 3 maart 1822 overleden en kon dus onmogelijk voordien al in het vagevuur zitten. We kunnen dus concluderen dat Anna Catharina zich wel eens vergiste en dat ook Heeren er wel eens naast zat met zijn reconstructies en berekeningen.

Maar al sloeg zij de plank weleens mis, Anna Catharina stond toch in aanzien vanwege de kracht van haar gebed, bij Heeren maar ook bij anderen. Dat laatste kunnen we afleiden uit een brief die zij op zondag 29 december 1822, toen zij al bijna tweeëneenhalf jaar overste was, naar Heeren stuurde. Hierin vertelt zij dat de ziel van de kapelaan van de St.-Jacobskerk, de zojuist genoemde Wilhelmus van Goch, al in de hemel is. Vorige week zondag had

zij de zieke kapelaan nog gesproken en hem beloofd te bidden voor de verlossing van zijn ziel (uit het vagevuur). Dat heeft zij gedaan, de hele congregatie (gemeente) heeft bovendien op zondag de communie voor hem geofferd. Anna Catharina is haar smeekbeden blijven verrichten tot deze zondagochtend; in de vroegmis zag zij, na de communie, de ziel van Heerens heerneef naar de hemel gaan.⁷⁹

Een visionaire? Een mystica?

Het woord 'visioen' roept heden ten dage heel verschillende associaties op. Soms denken we bij 'visioen' aan een inzicht dat plots klaarte krijgt en van grote waarde blijkt te zijn voor de mensheid of althans een deel daarvan. Hoe dat inzicht tot stand is gekomen weten we niet, wel dat het er op zeker moment is en vervolgens met anderen kan worden gedeeld. Zo beschouwen velen het beeld dat Martin Luther King op 28 augustus 1963 in zijn rede in 'I have a dream' schetste over de gelijkwaardigheid van alle mensen, als een visioen. Zijn voorstelling, de gesproken woorden, de inspirerende persoonlijkheid van King, de plaats en het moment van het gebeuren (na de 'mars naar Washington') pasten allemaal zo goed bij elkaar, dat menigeen hieruit kracht en moed vergaarde om zich in te zetten tegen rassendiscriminatie en ander onrecht. Daarnaast was er het vertrouwen dat eens alles goed zal komen. 'Visioen' staat hier dus voor iets wat we kunnen delen en waaruit we gezamenlijk hoop kunnen putten. Zonder dat gaat het niet goed met ons mensen, immers: 'waar het visioen verdwijnt, verwildert het volk' (Spreuken 29, 18).⁸⁰

⁷⁹ Van 1816 tot 1821 was Wilhelmus van Goch kapelaan in Sint Oedenrode; daarna slechts één jaar kapelaan aan de Bossche St.-Jacobskerk, als opvolger van Jacobus Heeren, die toen net tot pastoor van Oirschot was benoemd. Schutjes noemt per abuis 25 oktober als dag van overlijden, dat moet woensdag 25 december, Kerstmis, zijn; zie Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, deel 4, 332.

⁸⁰ Vgl. de gelijknamige (veertiende) Titus Brandsma Lezing: Doekle Terpstra, *Waar het visioen verdwijnt, verwildert het volk*, Nijmegen 2006.

Daarnaast denken we bij 'visioen' vaak aan allerlei verschijningen die kleven aan een bepaalde godsdienstige traditie en die aan sommigen als wonderlijk overkomen, aan anderen zelfs als absurd. Het gaat hier gewoonlijk om quasi zintuiglijke ervaringen die niet op een logische wijze te verklaren zijn. Iemand ziet bijvoorbeeld Christus in de gedaante van de gekruisigde en hoort vervolgens een boodschap van hem. In de geschiedenis van de katholieke kerk wordt regelmatig melding gemaakt van dergelijke visioenen, niet alleen van Christus, maar ook van Maria en andere heiligen. Het meest bekend in de katholieke kerk zijn wellicht de visioenen die Bernadette Soubirous ruim 150 jaar geleden ontving van Maria Onbevlekt Ontvangen, ze waren tevens de aanleiding tot de bedevaart naar Lourdes. Dit soort visioenen is inmiddels een marginaal verschijnsel geworden in de wereldkerk; aan het gros van de gelovigen komen ze heden ten dage ongeloofwaardig en zelfs 'stoffig' over, als restanten van een verouderd gods-, mens- en wereldbeeld. Daarbij moeten we bedenken dat al die visioenen (en dit geldt overigens ook voor wonderen) die ons uit de na-Bijbelse periode zijn overgeleverd geen wezenlijk onderdeel vormen van ons geloofsgoed. Sommige gelovigen ergeren zich aan al die 'poespas' omdat ze vinden dat die slechts afleidt van de boodschap van het evangelie; andere gelovigen waarderen getuigenissen van visioenen juist als een blijk van Gods aanwezigheid.⁸¹

Als we kijken naar de notities van Heeren over Anna Catharina van Hees, dan komen we nogal wat visioenen tegen van de tweede categorie, de 'stoffige' dus. Daarbij moeten we echter wel bedenken dat zij twee eeuwen vóór ons leefde, en dat voor haar en haar medezusters het bovengeschetste onderscheid tussen verschillende soorten visioenen veel minder scherp was, of zelfs helemaal niet bestond. Zij dacht en sprak in een (beeld)taal die niet meer de onze is.

Om te illustreren hoe tijdgevoelig visioenen zijn, of beter: hoe tijdgevoelig visioenen verwoord worden, verwijs ik graag naar paus Franciscus. Kardinaal Jorge Mario Bergoglio koos nadat hij in maart 2013 tot paus was gekozen,

⁸¹ Karl Rahner, *Visionen und Prophezeiungen*, Innsbruck etc. 1952, 10-11.

voor de naam Franciscus. Hij koos deze naam omdat Franciscus de apostel van de armen was, die in een visioen de opdracht kreeg om de kerk te herstellen. We zouden kunnen zeggen dat het visioen van Franciscus van Assisi ook het visioen is van paus Franciscus.⁸²

Welnu, als we op zoek gaan naar wat Franciscus van Assisi destijds overkwam (dat was in 1205), dan lezen we deze woorden in de biografie van Thomas van Celano:⁸³

(...) op een dag liep hij langs het kerkje van San Damiano dat op instorten stond en door niemand meer bezocht werd. Door een ingeving van Gods geest ging hij er naar binnen om te bidden. Onderdanig en devoot wierp hij zich voor het kruisbeeld op de grond. Hij ervoer dat God hem ongewoon nabij was en voelde zich een ander mens dan op het moment dat hij was binnengekomen. En terwijl hij in zo'n stemming was, gebeurde er iets ongelooflijks. De geschilderde afbeelding van de gekruisigde Christus begon opeens zijn lippen te bewegen en tegen hem te spreken. Hij riep hem met naam en toenaam en zei: 'Franciscus, ga mijn huis herstellen dat, zoals je ziet, helemaal in puin ligt'. Franciscus stond te trillen op zijn benen en was totaal verbijsterd. Het leek wel of hij op het horen van die woorden van zijn verstand beroofd was. Maar bereid om te gehoorzamen schikte hij zich helemaal naar de opdracht.

De twee Franciscussen delen hetzelfde visioen, namelijk het inzicht dat de kerk sober moet zijn en zich vooral dient in te zetten voor de armen en verdrukten. Beiden volgen zij het appel, de stem, van Christus. Het spreken van het kruisbeeld hoort bij de middeleeuwse beeldtaal; destijds versterkte dat bij het publiek de echtheid van het visioen en van de roeping van Franciscus van Assisi. Die bewoording neemt de huidige paus niet letterlijk

⁸² Paus Franciscus, *De kerk van barmhartigheid*, Amsterdam 2014.

⁸³ Thomas van Celano, *De oudste verhalen over Franciscus van Assisi*, 157.

over, in onze tijd zou dat voor de gelovigen juist afleiden van de zaak waar het om gaat.

Interpretatie van de tijd- en milieugebonden visioenen van Anna Catharina vergt voldoende onderscheidingsvermogen. Verhelderend is hoe de bekende Duitse theoloog Karl Rahner 'profetische visioenen' interpreteert, waarbij iemand de ervaring heeft dat hij of zij een goddelijke boodschap ontvangt. Allereerst wijst Rahner erop dat scepsis voor ons een goed uitgangspunt is. De wijze mannen en vrouwen uit de kerkgeschiedenis hebben altijd tamelijk huiverig gestaan tegenover visioenen. En dat is terecht, als we alleen al denken aan het menselijk leed dat is veroorzaakt door allerlei zogenaamde 'profeten' en hun volgelingen. Daarom reikt Rahner enkele criteria aan om visioenen te kunnen duiden.

Zo bevatten visioenen helemaal niets nieuws over de geloofsleer. Maar wat hebben ze ons dan wel te vertellen? Rahner wijst erop dat het kerkelijk leergezag weliswaar kan beschikken over enorm veel algemene kennis, maar daarom nog geen pasklaar antwoord heeft op elke problematische situatie die zich voordoet.⁸⁴ Welnu, visioenen geven ons aanwijzingen over hoe we in een gegeven concrete situatie het best kunnen handelen. Hierbij kunnen we denken aan de vele visioenen in de Bijbel (zoals van de profeten, Petrus, Paulus, Johannes, etc.) of aan het zojuist genoemde visioen van Franciscus. Op zich is dit een helder criterium, en kunnen we nu al constateren dat Anna Catharina met haar visioenen geen dingen heeft gezegd die niet in de haak zijn. Zij gaf voornamelijk concrete aanwijzingen over de manier en het moment waarop Heeren het best zijn vereniging van liefdezusters kon stichten, een zaak die niet in tegenspraak was met de openbaring. Daarbij is duidelijk dat Heeren de meest geleerde van het stel was, maar Anna Catharina nodig had voordat hij een concrete stap ondernam. En zij voorzag hem, gevraagd of ongevraagd, van heel wat adviezen en klip en klare antwoorden. Zo kunnen we haar visioenen al enigszins plaatsen: een duo bestaande uit een geleerde theoretisch gevormde pastoor en een praktisch

⁸⁴ Rahner, *Visionen*, 23-36.

ingestelde visionaire vrouw; overigens een combinatie die in die tijd wel vaker voorkwam.

Maar ook al is iets wat zich als visioen aandient niet in tegenspraak met het geloof en al komt het op een belangrijk moment, hoe weten we eigenlijk dat het echt is? Immers, iedereen kan wel iets bedenken en vervolgens beweren dat hij of zij een goddelijk inzicht heeft gehad, al dan niet vergezeld van een verschijning van Jezus of Maria. Zojuist is al gewezen op het belang van voldoende scepsis. Reeds Paulus waarschuwt voor schijnapostelen die zich kunnen voordoen als apostelen, zoals satan zich kan vermommen als een engel van het licht (2 Kor 11, 13-15).

Rahner wijst erop dat personen of andere wezens die in visioenen 'verschijnen' dat nooit in levenden lijve doen, maar steeds als een product van de verbeelding of inbeelding van degene die het visioen ontvangt.⁸⁵ Om slechts één voorbeeld te noemen: uit de geschiedenis van de mystiek zijn vele visioenen bekend van heilige vrouwen (zoals alweer Liduina van Schiedam), die een visioen kregen van het kind Jezus. Zij aanschouwden en ervoeren dit alsof de kleine Jezus echt lichamelijk bij hen aanwezig was. Dat was natuurlijk niet zo: immers het kind Jezus bestaat niet, dat bestond al niet meer zodra Jezus zijn kinderjaren was ontgroeid.⁸⁶

⁸⁵ Rahner, *Visiões*, 48.

⁸⁶ Véronique Hazebrouck-Souche, *Spiritualité, sainteté et patriotisme. Glorification du Brabant dans l'oeuvre hagiographique de Jean Gielemans (1427-1487)*, Turnhout 2007, 376-378; Caspers & Hofman, *Een bovenaardse vrouw*, 16, 147-149.

Loopt de vrouw met boodschappenmand een priester tegemoed? Zicht op het noorderportaal van de St. Janskerk vanuit 'In den Boerenmouw' dat vroeger 'Achter den Boerenmouw' heette. In dit straatje stond tot 1803 een schuilkerk. Na voorbereidend werk van vooral Jacobus Heeren werd hier in 1818 een sociëteit voor jongelingen gevestigd, 'Concordia'.

Schilderij in olieverf van G. van de Linden ('s-Hertogenbosch, Congregatie DMJ).

Volgt uit deze nuchtere constatering dan dat een visioen niet meer is dan een fantasieproduct? Dat is geenszins het geval, wel is het zo dat visioenen resultaat zijn van innerlijke processen.⁸⁷ Voor ieder gelovig mens geldt dat diens geloof van invloed is op zowel zijn of haar gemoedstoestand en innerlijke voorstellingswereld als op zijn of haar handelen in de uitwendige wereld. Soms gebeurt die doorwerking, aldus Rahner, op bijzonder intensieve wijze, in een echo, een flits of een oprisping van inzicht, en dat noemen we dan een visioen. Juist vanwege de abruptheid en hevigheid ervan kan een visioen gepaard gaan met verwonderlijke verschijnselen (of verschijningen!), die vaak weer verdwijnen in een volgend stadium. Daardoor kunnen visioinaire mensen bepaalde zaken plots in een helder licht zien, en dat aan anderen communiceren. Overigens kunnen zij zich ook faliekant vergissen, zoals ook met Anna Catharina het geval was. Dergelijke ervaringen kunnen in principe aan iedereen te beurt vallen, hoewel ze bepaald niet alledaags zijn. De meest ontvankelijke groep bestaat uit degenen die diep geraakt zijn door hun geloof en tegelijk intensief betrokken zijn bij het lot van hun medemensen.

Volgens menig geleerde zijn visioenen volledig op wetenschappelijke wijze te verklaren, bijvoorbeeld vanuit de neuropsychologie. Hiermee worden visioenen als het ware 'onttoverd', wat overigens niet wil zeggen dat ze daardoor geen zeggingskracht meer hebben. Waarschijnlijk is alles wat ons overkomt in principe wel wetenschappelijk verklaarbaar, wat niet in tegenspraak is met het geloof dat God werkt in Zijn schepping. In de christelijke overlevering vertellen de dingen om ons heen, inclusief visioenen, als 'het boek der natuur' over de Schepper en diens plan met de schepping.⁸⁸

Om ontvankelijk te zijn voor Gods stem onthechtte Anna Catharina zich van wereldse zaken door middel van zelfopgelegde extreme ascese, zoals zelfkastijding, vasten en waken. Dat haar geloofsbeleving en visioenen in

⁸⁷ Rahner, *Visioenen*, 64-65.

⁸⁸ Zo constateert de godsdienstpsycholoog Anton Vergote dat visioenen in feite hallucinaties zijn, waarmee hij echter niet Gods werkzaamheid in visioenen ontkent, zie A. Vergote, 'Psychologische interpretatie van visioenen', in: R.E.V. Stuip & C. Vellekoop (red.), *Visioenen*, Utrecht 1986, 226-239.

belangrijke mate werden bepaald door deze aberraties is evident. Zieneressen zoals Anna Catharina zijn inderdaad voer voor psychologen. Ondanks dit afwijkende gedrag hebben we echter geen reden om te twijfelen aan haar oprechtheid. Twee eeuwen geleden maakten haar visioenen, én de verschijnselen die daarmee gepaard gingen, veel indruk op haar biechtvader en anderen, als een bewijs van de grote kracht van haar gebed.

In de geschiedenis staan visionaire vrouwen vaak tevens bekend als mystieke vrouwen, of andersom. In het Nederlandse taalgebied is het bekendste voorbeeld van deze combinatie wellicht de dertiende-eeuwse begijn Hadewijch van Antwerpen, die enkele malen tijdens een visioen ervoer dat zij innerlijk met Christus werd verenigd. Deze vereniging is als de ontmoeting en vervolgens samensmelting van twee geliefden. Hadewijch heeft in eigen persoon en in haar eigen woorden haar visionaire ervaringen aan het perkament toevertrouwd. Zo eindigt de weergave van het zevende van haar veertien visioenen:⁸⁹

Daarna kwam hij zelf bij me en hij nam me helemaal in zijn armen en trok me tegen zich aan. En al mijn leden voelden zijn leden op een volmaakte bevredigende manier, zoals mijn hart begeerde, zoals ik als mens nodig had. Toen werd de honger van mijn lichaam gestild tot ik totaal verzadigd was. En ik had korte tijd de kracht dat uit te houden. Maar al heel gauw verloor ik de uiterlijke vorm van de mooie man uit mijn ogen en ik zag hem vervagen tot hij er niet meer was en zo snel opgelost worden en tegelijk wegsmelten, dat ik hem buiten mezelf niet kon bekennen of waarnemen, en binnen mezelf niet van mij kon onderscheiden. Het leek toen of we een waren zonder onderscheid (*Vertaling Imme Dros*).

⁸⁹ H.W.J. Vekeman, *De visioenen van Hadewijch Uitgegeven naar handschrift 941 van de Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Gent*, Nijmegen/Brugge 1980, 90-99.

Ofschoon mystici er zijn in alle soorten en maten hebben ze, althans in de westerse traditie, twee dingen gemeen: de mystieke toelig en de mystieke ervaring. De mystieke toelig is het verlangen om innerlijk verenigd te worden met God, vergezeld van oefeningen om zich innerlijk open te kunnen stellen voor de Godsontmoeting. De mystieke ervaring is dan vervolgens de ervaring van die Godsontmoeting. Ondanks de hier aangegeven volgorde vloeit de mystieke ervaring niet automatisch uit de oefeningen voort, maar wordt ze door de betrokkene als een geschenk ervaren. De ontmoeting of zielsvereniging met God in het innerlijk (de ziel) wordt vaak ervaren als overweldigend: enerzijds is het een onaardse en dus boven- of buitenzinnelijke ervaring, anderzijds worden de zinnen toch geraakt, zoals in de hierboven aangehaalde passage van Hadewijch. Zowel de soms extreme oefeningen als de mystieke ervaringen kunnen gepaard gaan met allerlei psychosomatische verschijnselen en afwijkend gedrag, die getuigen van dit geraakt zijn van de zinnen. Bij deze bijverschijnselen, die geen wezenlijk onderdeel zijn van de mystiek zelf, kunnen we onder meer denken aan extase, vreemd taalgebruik en decorumverlies.⁹⁰ De mystieke ervaring zelf gaat vaak vergezeld van een ongekend gevoel van vreugde.

Hoort Anna Catharina thuis in het rijtje van de mystici? In de voorgaande paragrafen kwamen we enkele passages tegen over een innerlijke vereniging met Christus, maar welbeschouwd wordt daarmee eerder een intensieve oefening bedoeld om zoveel mogelijk te lijken op de lijdende Christus ('gelijkvormigheid'). Indien het verslag van Heeren één passage bevat die zou kunnen duiden op een mystieke ervaring, komt daarvoor wel het meest in aanmerking 'de twee gunsten' die Anna Catharina op 6 april 1818 – haar vijftigste verjaardag! – ontving. Na een verschijning van Jezus werd zij toegelaten in zijn hart, waar zij geheel werd ondergedompeld en gezuiverd in een bad vol bloed. Zij ervoer dat haar ziel overvloedig gezalfd werd en voelde zich als herschapen. Sindsdien ervoer zij ook een sterkere innerlijke

⁹⁰ Buitenstaanders nemen de bijverschijnselen waar, de mystieke ervaring die iemand anders heeft valt buiten hun waarneming; de oorspronkelijke (Griekse) betekenis van 'mystiek' is dan ook 'geheimzinnig'.

vereniging met Christus en tegelijk ook meer liefdevuur in haar hart dan voorheen.⁹¹

Anna Catharina was geen Hadewijch of Teresa van Avila. Maar toch, wie of wat een visionair of een mystica is, kan eigenlijk niet worden vastgesteld met behulp van door mensen bedachte definities en categorieën. Gaat het om personen die met hun kwaliteiten anderen ver overtreffen, dan was Anna Catharina wellicht geen van beide. Maar God werkt in het grote en in het kleine, dus misschien was Anna Catharina wel beide.

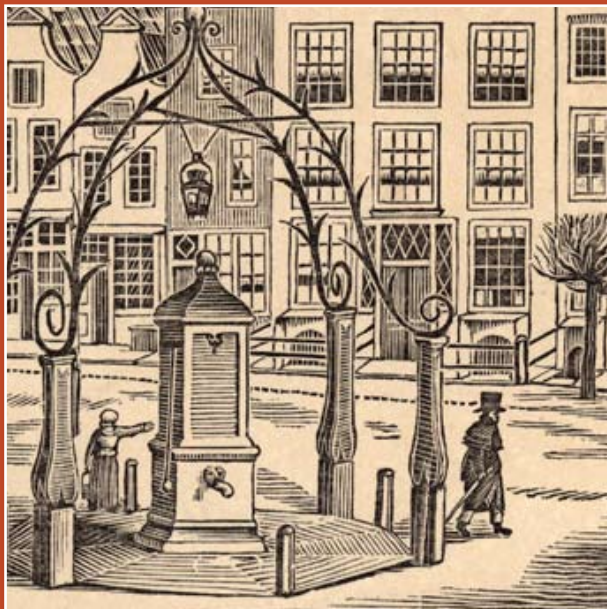
⁹¹ Over de bloedmystiek, vgl. Charles Caspers, 'Joy and Sorrow. The Meaning of the Blood of Christ in the Late Middle Ages', in: Catrien Santing & Jetze Touber, *Blood – Symbol – Liquid*, Leuven 2012, 37-62.

Samenwerking

... Men moet het zoetelijk en gerustelijk
beginnen, ik zal het beschermen

(Maria tot Anna Catharina van Hees, 17 september 1816)

... in twijfel zijnde, hoe mij het best te gedragen wegens de oprichting der zusters van Liefde voor een oud-vrouwenhuis ... heb ik aan Catharina van Hees verzocht om hierover inlichting te vragen aan de Hemel. Al bij haar eerste gebed kreeg zij als antwoord: 'Ik heb U al meermaals inlichtingen gegeven, hoe het geregeld en bestuurd moet worden!' (Jacobus Heeren, 10 juli 1819)

Ging het vorige hoofdstuk vooral over Anna Catharina als individu, dit hoofdstuk focust meer op haar als lid van een team, want in overleg met Heeren en anderen werkte zij toe naar gezamenlijke doelen. Op de eerste plaats is dat natuurlijk de stichting van de congregatie, maar daarnaast ook de zorg voor arme kinderen, de oprichting van een herensociëteit en het godsdienstonderwijs aan ouden van dagen. Van deze vier activiteiten komt het teamwerk dat leidde tot de stichting van de congregatie het meest uitgebreid aan bod, zij het pas in de laatste paragrafen.⁹²

Het 'bestellen' van arme kinderen

We gaan terug naar 1815. Dat was het jaar waarin Napoleon zijn definitieve nederlaag leed bij Waterloo en het huidige Nederland en België gedurende vijftien jaar samen een koninkrijk zouden vormen met Willem I als vorst. Maar ook het jaar waarin Heeren de congregatie officieus laat beginnen. In zijn schriftje vertelt hij daarover onder het kopje 'Op welke wijze en op welk tijdstip de Zusters van Liefde in onze stad zijn begonnen'.

Hij verhaalt in dat gedeelte over twee godvrezende dochters van Den Bosch, Maria Catharina Sweens en Petronella Dymphna Coppens, die beiden in 1814 als novice waren opgenomen in de kloostergemeenschap van de karmelietessen te Boxmeer. Vanwege een in februari 1815 door koning Willem uitgevaardigd decreet tegen de aanwas van kloosterlingen moesten

⁹² Over de oprichtingsgeschiedenis van de congregatie meer in het algemeen, zie Simplicia Verhuizen, *Geschiedenis van de Congregatie der Zusters van Liefde "Dochters van Maria en Jozef"*, 's-Hertogenbosch 1920, 7-15; Allegonda J.M. Alkemade, *Vrouwen XIX. Geschiedenis van negentien religieuze congregaties, 1800-1850*, 's-Hertogenbosch 1966, passim; José Eijt, *Religieuze vrouwen: bruid, moeder, zuster. Geschiedenis van twee Nederlandse zustercongregaties, 1820-1940*, Hilversum 1995, 40-95; Andries Molengraaf, *Geroepen en toegewijd. 190 jaar liefdewerk door de zusters van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph*, 's-Hertogenbosch 2010, 9-31.

zij hun noviciaat afbreken en keerden zij terug naar hun geboortestad.⁹³ Beiden zetten zich, op aanraden van iemand wiens naam Heeren heeft opengehouden in zijn schriftje (hijzelf dus), aan het 'bestellen' (laten verzorgen, uitbesteden) en kleden van arme kinderen. Met dit werk hielden zij zich overigens al bezig voordat zij in Boxmeer intraden. Zo weten wij van Coppens dat zij zich in 1813 als 23-jarige vrouw al belastte met de zorg voor een tienjarig meisje tegen een vergoeding van veertig gulden per jaar.⁹⁴

Het aantal kinderen bleek na enige tijd echter zo 'overvloedig' dat dit duo het, ook met de financiële hulp van het Armbestuur, niet voor elkaar kreeg om het jonge volkje te helpen met nieuwe of opgelapte kleren. Daarom werd in overleg met anderen besloten om nog meer godvrezende dochters te engageren voor dit liefdewerk en gezamenlijk op één dag in de week voor deze arme kinderen te naaien. En al snel waren ze met een groep van zes vrouwen.⁹⁵ Vanaf december 1816 kwamen zij elke maandag samen, bij toerbeurt in het huis van de een of van de ander. Omdat dit veel te onpraktisch en omslachtig uitpakte, werd een oplossing voor dit probleem gezocht en gevonden. Met toestemming van alweer iemand wiens naam Heeren openlaat (hijzelf dus) maakten de jonge vrouwen vanaf de zomer van 1817 gebruik van de kamer van Anna Catharina van Hees in 'het Muizenhol' aan de Markt. Uiteraard gebeurde dat ook met haar toestemming. Vanaf dat

⁹³ Toen in 1814 koning Willem aan de macht kwam in Nederland, was een van zijn eerste maatregelen het verbod op het stichten van nieuwe kloostergemeenschappen en op het aannemen van novicen in bestaande gemeenschappen, deze laatste maatregel gold ook voor de karmelitessen in Boxmeer. Pas in 1840 kwam een einde aan het noviceverbod, zie Rudolf van Dijk, 'Boxmeer. De Orde der Karmelieten', in: L.C.B.M. van Liebergen, *'Waer een paradijs'.* Kloosterleven in Brabant na de reformatie, Uden 1987, 24-36; Eijt, *Religieuze vrouwen*, 56.

⁹⁴ Heeren was niet alleen zo begaan met het lot van arme kinderen vanwege hun vooruitzicht op een leven vol armoede en rampspoed. In de negentiende-eeuwse handgeschreven kroniek staat een tweede reden vermeld: 'vele kinderen (...) aan wie geen ander lot beschoren was, dan als verlatenen een rampzalig leven voort te slepen, of die, erger nog, gevaar liepen door protestants geld en protestantse verzorging, zoals helaas maar al te veel voorbeelden van die tijd bewijzen, van hun voorvaderlijk geloof afvallig gemaakt te worden'. Voor een overzicht van de arme kinderen die vanaf 1813 door leden van de latere congregatie zijn besteld, zie Archief Zusters Choorstraat, 'Lijst der arme kinderen welke door de Directie van dit Gesticht zijn opgenomen en verpleegd geworden'. Zie ook Eijt, *Religieuze vrouwen*, 53 en 55 (de zorg voor het tienjarig meisje).

⁹⁵ Naast de twee genoemden kwamen er nog bij: A. Suys, C. van Grinsven, M. van Grinsven en M. Kuypers.

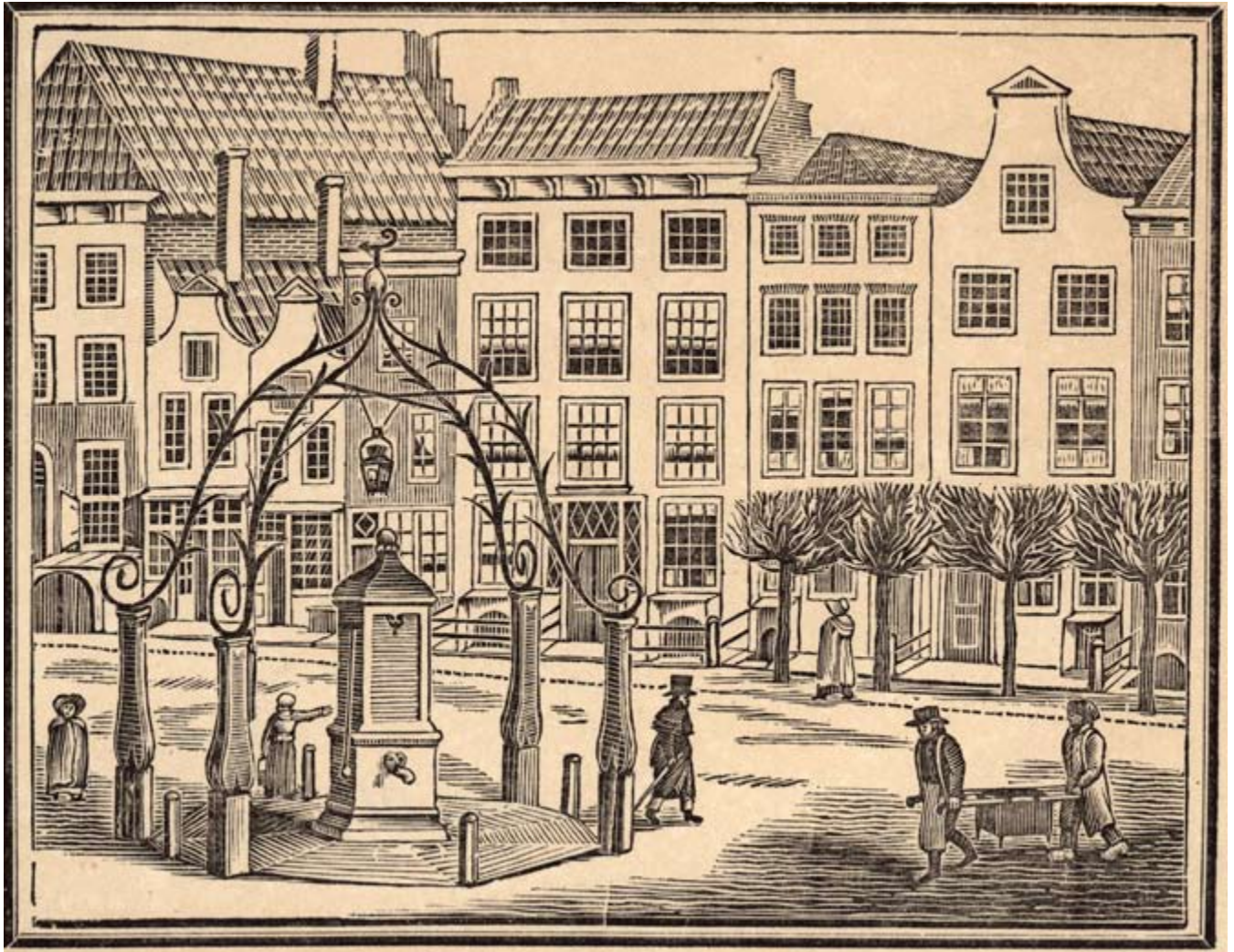
moment werd Anna Catharina een belangrijk personage voor de groep, al was ze dus niet een van de vrouwen van het eerste uur. De concentratie van de werkzaamheden in het Muizenhol werkte wervend. Spoedig sloten zich nog vier vrijwilligers bij het gezelschap aan,⁹⁶ en later volgden er meer vrouwen, die bereid waren om de vele arme kinderen te bestellen of voor hen te naaien.

De vader van Coppens, de gefortuneerde Adrianus Coppens die onder meer eigenaar was van het Muizenhol, had de ontwikkelingen nauwlettend gevolgd. Hij besloot om één van zijn woningen, een kamer gelegen naast die van Anna Catharina, ter beschikking te stellen van de 'Zusters van Liefde'. In mei 1818 zegde hij aan de inwonsters van deze kamer de huur op en vanaf 1 juni konden veertien 'zusters' hier hun naaiwerk verrichten voor in totaal 49 kinderen. Heeren noemt de zusters allen bij naam: Petronella Dymphna Coppens, Maria Catharina Sweens, Anne-Marie Suys, Catharina van Grinsven, Maria Lamberta van Grinsven, Margarita van Gulick, Cornelia van der Vaart, Cornelia Minoretti, Aldegonda Suys, Catharina Appelboom, Catharina van Roosmalen, Catharina Bolsius, M. Kuypers, en Marie de Kort.⁹⁷

Om precies twee eeuwen na dato deze gezamenlijke onderneming van eerst twee en later veertien jonge vrouwen, door Heeren al 'Zusters van Liefde' genoemd, te kunnen duiden, is het relevant om te kijken naar de toenmalige armenzorg. Tot in het begin van de negentiende eeuw was dit in Den Bosch vooral een zaak van de negen wijkcomités, 'blokken' genoemd. De Tolbrug en de Markt, met het daaraan gelegen Muizenhol, stonden bijvoorbeeld bekend als blok A. In de achttiende eeuw waren er in de steden en op het platteland veel paupers, met als gevolg ook veel verlaten en ver-

⁹⁶ Margarita van Gulick en Corn. van der Vaart, kort daarna Aldegonda Suys en Cornelia Minoretti.

⁹⁷ Opmerkelijk is dat in de kroniek van de congregatie Anna Catharina van Hees ook bij het gezelschap wordt genoemd, vijftien vrouwen dus. Dit lijkt op een bescheiden vorm van geschiedvervalsing, als Anna Catharina tot de groep naaisters had behoord, zou Heeren haar zeker genoemd hebben. Zie ook Eijt, *Religieuze vrouwen*, 57. Van de veertien vrouwen die Heeren noemt, zouden er in of na 1820 vijf bij de congregatie intreden: Coppens, de zussen Van Grinsven, Appelboom en Bolsius.

Medio negentiende eeuw kwamen nog veel Bosschenaars water putten bij de stadspomp (met daarboven een grote lamp) op de Markt (Stadsarchief 's-Hertogenbosch).

waarloosde kinderen. Voor het weeshuis kwamen zij niet in aanmerking, daarin was alleen plaats voor wezen van de burgers van de stad. De blokken probeerden de arme kinderen tegen kost en inwoning als gratis arbeidskracht onder te brengen bij ambachtslieden of boeren buiten de stad. Nadeel van dit systeem was dat deze jonge werkers helemaal geen rechten opbouwden, en de kloof tussen arm en rijk alleen maar groter werd. Bovendien waren deze regelingen bij lange na niet voldoende om alle nood te lenigen. Naast de bijstand van de blokken, en ten dele in afstemming daarmee, waren er gelukkig initiatieven van rijke burgers om hun naasten te helpen.

Overigens was het in deze tijd allerm minst vanzelfsprekend dat degenen die in overvloed leefden uit solidariteit iets van het hunne gaven aan hen die dreigden om te komen (en vaak ook omkwamen) van de ontberingen. In de 'duistere middeleeuwen' beschouwden de betergesitueerden het als hun taak om aan de armen te schenken, want allen waren zij immers kinderen van God. Wie het zich kon permitteren om armen een aalmoes te geven, deed dat ook, temeer omdat men met dit goede werk ook aflaten kon verdienen. Vanaf de zeventiende tot in de negentiende eeuw beschouwden gegoede burgers de vele gebrekkigen, werklozen en bedelaars echter als een plaag.⁹⁸ Er was nog maar weinig compassie: de rijken vonden dat zij hun rijkdom zelf verdiend hadden en dat omgekeerd de armen hun armoede zelf verdiend hadden. Wie in de vijftiende eeuw schonk aan de armen, 'vergaarde zich schatten in de hemel'; wie in de achttiende eeuw schonk aan de armen, 'wierp geld in een bodemloze put'.

Omstreeks 1800, ten tijde van de Bataafse Republiek, was de situatie waarin Den Bosch en andere steden verkeerden, ronduit belabberd. In de Diezestad vroegen steeds meer mensen om steun: van de 12.000 inwoners moesten er 4000 bedeeld worden, mensen die van buiten kwamen en daarom niet meetelden als echte Bosschenaars, konden nergens op rekenen. De Bossche

⁹⁸ Charles Caspers, 'De Moderne Devotie en het middeleeuwse aflatwezen. Kanttekeningen bij de zogenoemde optelvroomheid', in: Charles Caspers, Frans Korsten en Peter Nissen (ed.), *Wegen van kerstening in Europa, 1300-1500*, Budel 2005, 155-169.

historicus Ton Kappelhof omschrijft de toenmalige situatie als volgt:⁹⁹

Tegenover een uiterst kleine groep van gegoede burgers die een wijnhandel, een brouwerij of een garentwijnderij uitbaatten, maar die vaak ook van hun vermogen leefden, stond een grote massa van lusteloze, ondervoede en ongeschoolde armen. Het begon er in heel Nederland en ook in Den Bosch op te lijken, alsof de maatschappij nog maar twee standen kende: renteniers en bedeeden.

Gegeven de heersende mentaliteit was het initiatief van de veertien vrouwen om zich in te zetten voor de kleinsten en geringsten dus heel bijzonder. Aangezien vanaf ca. 1750 de voedselprijzen in Nederland alsmaar stegen en de lonen niet, was hun initiatief daarnaast broodnodig. Omstreeks 1815, dus toen Coppens en Sweens begonnen met het bestellen van kinderen, waren de negen blokken al enkele jaren opgeheven. In overeenstemming met de Franse (en later ook de Nederlandse) wetgeving was de Bossche armenzorg gecentraliseerd tot één gemeentelijke instelling, 'de Godshuizen'. Dit bleek echter geen succes en voor de vele armen in de stad verslechterde de situatie alleen maar.

En wat deed Anna Catharina? Waarom plaatst Heeren haar, ondanks haar evidente betrokkenheid, niet bij de groep van veertien? We weten het niet precies. Waarschijnlijk deed zij niet ten volle mee aan de gezamenlijke werkzaamheden, omdat die minder pasten bij de eenzaamheid die zij zocht. Om die laatste reden was zij immers naar het Muizenhol verhuisd. Maar ook is duidelijk dat zij, met haar streng gebedsleven, voor Heeren een hoofdstuk apart was.

⁹⁹ Voor de schets van de Bossche armenzorg is gebruik gemaakt van Ton Kappelhof, *Armenzorg in Den Bosch. De Negen Blokken, 1350-1810*, Utrecht 1983, citaat op p. 48. Over de situatie tot de zeventiende eeuw, zie P.Th.J. Kuijer, *'s-Hertogenbosch. Stad in het hertogdom Brabant ca. 1185-1629*, Zwolle/'s-Hertogenbosch, 185-193.

Rijke jongelingen

In zijn schriftje weidt Heeren uit over zijn plannen en vervolgens inspanningen om te komen tot een 'instituut van jongelingen'. In eerste instantie zouden we hierbij kunnen denken aan een vereniging van jonge nog ongehuwde mannen, die Heeren wilde engageren voor de kerk. Maar al snel komen we er achter dat hij met 'jongelingen' goed gesitueerde mannen in de kracht van hun leven bedoelt. Zijn doel lijkt heel pretentief: de katholieke elite van Den Bosch, althans de heren, verenigen in een nette sociëteit met gezellige bezigheden, opdat zij niet van het juiste levenspad afwijken en er kunnen zijn ten dienste van anderen.¹⁰⁰

Vastberaden om zo'n instituut op te richten maar niet wetend hoe, vroeg hij op 16 oktober 1816, daags na het feest van de H. Teresa van Avila, aan Anna Catharina voor deze zaak te bidden, opdat God Zijn wil aan haar kenbaar zou maken. Vragend om de voorspraak van Maria, Jozef, Johannes de Evangelist, Jacobus en de HH. Engelbewaarders vernam zij van Godswege dat de oprichting Hem welgevallig was. In een visioen zag zij een groep van wel vijftig jongelingen die in het verleden van het juiste pad waren afgeweken, en zij hoorde de volgende tekst uit de brief van Jacobus:

Mijn broeders, wanneer iemand van u is afgedwaald van de waarheid, en een ander brengt hem tot inkeer, weet dan, dat hij, die een zondaar van zijn dwaalweg bekeert, diens ziel van de dood zal redden, en een menigte zonden zal bedekken (Jacobus 5, 19-20, vertaling uit de Vulgaat).

Kort daarop kreeg Anna Catharina nog enkele visioenen waaruit zij kon opmaken dat God welwillend stond tegenover Heerens plan. Op 17 oktober vernam zij in de mis, na te hebben gecommuniceerd, duidelijk de woorden:

¹⁰⁰ Over het belang dat de kerkelijke overheden hechtten aan de begeleiding van 'jongelingen', zie Eijt, *Religieuze vrouwen*, 87-88.

‘Ga gerust verder met deze zaak, vertrouw op Mijn hulp en vrees de haat van de wereld niet’. In overleg met pastoor Molemakers en twee andere Bossche geestelijken besloot Heeren vervolgens vijf betrouwbare mannen uit te nodigen om met hen (en met hun financiële steun) de sociëteit te beginnen. Van een dezer ‘jongelingen’ mag de naam hier niet worden weggelaten: dokter Antonius Bolsius, de broer van Catharina Bolsius die in 1818 deel uitmaakte van de groep naaisters en later, in 1822, zou intreden bij de congregatie. Tot aan zijn dood in 1852 heeft Bolsius gratis de zusters bijgestaan als huisarts.¹⁰¹

Een jaar na deze visioenen was het zover, in oktober 1817 kon Heeren voor een schappelijke prijs voor de sociëteit een huis huren in de Choorstraat. De verhuurder was Everardus van Grinsven, de vader van Catharina. Enkele dagen later begonnen Heeren en Anna Catharina een zevendaagse devotie om de voorspraak van Jozef af te smeken voor het welslagen van de sociëteit. Op de zevende dag (27 oktober) hoorde Anna Catharina deze woorden: ‘Het werk zal goed vorderen; Ik zal het beschermen en geen vijanden zullen het kunnen verhinderen’.

Het verdere verloop van de herenclub is minder relevant voor het verhaal over Anna Catharina. De sociëteit krijgt een reglement, breidt zich uit en koopt in februari 1818 de oude bidplaats ‘achter den Boerenmouw’, waar tot dan de pastorie van de St.-Jacobskerk was gevestigd. De sociëteit zou tot 1866 blijven bestaan onder de naam Concordia, het gouden jubileum werd dus net niet gehaald.

Uit de rol die Anna Catharina heeft gespeeld in de aanloop tot de oprichting, kunnen we twee dingen afleiden. Op de eerste plaats de waarde die Jacobus Heeren hechtte aan wat zij in haar profetische visioenen te horen kreeg voordat hij van start ging met een bepaalde activiteit (zelf gebruikt hij hiervoor de term ‘ingesproken’). Op de tweede plaats de schrik die blijkbaar bestond onder rooms-katholieken voor de overheid als beknotter (‘vijanden’)

¹⁰¹ Over de houding van medici tot religieuzen die in de (zieken)zorg stonden, zie Annelies van Heijst, Marjet Derks & Marit Monteiro, *Ex caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19^e en 20^e eeuw*, Hilversum 2010, 263.

van godsdienstige initiatieven. Vooral in 1817, in het vorige hoofdstuk al getypeerd als een turbulent jaar, zat de schrik er goed in. Anna Catharina en Heeren wisten zich tegengewerkt door de wereldse macht, waartegen zij bij lange na niet waren opgewassen. Nog vers in hun geheugen hadden zij de jaren 1812-1813, toen pastoor Molemakers, die bekend stond als een verklaard tegenstander van Napoleon, als balling moest onderduiken in Antwerpen en Heeren, vermomd als molenaar, zijn pastorale taken had overgenomen in de parochie. Vanaf 1815, met het nieuwe bewind van Willem I, trad er nauwelijks verbetering op in de situatie. Maar de kapelaan en zijn biechtelinge wisten zich gesteund door de hemelse macht, die veel sterker was dan de wereldse.¹⁰²

Arme bejaarden

Als kapelaan van de St.-Jacobskerk combineerde Jacobus Heeren een grote bekommernis om het zielenheil van zijn parochianen met een duidelijk organisatietalent. In dat laatste opzicht komt hij over als het prototype van de laatnegentiende-eeuwse zielzorger die noest zijn parochie voorzag van allerlei katholieke verenigingen. Zo bereidden de vele pastoors en kapelaans mede de 'verzuiling' (ca. 1900 – ca. 1950) voor, die sommigen onder ons nog hebben gekend: een samenleving waarin alles was onderverdeeld in katholieke, protestantse, socialistische of liberale organisaties.¹⁰³

Op 28 oktober 1816 legde Heeren aan pastoor Molemakers zijn plan voor om op gestructureerde wijze christelijk geloofsonderwijs te geven aan arme bejaarden, mannen zowel als vrouwen. Bij eerdere pogingen was de pastoor tamelijk terughoudend geweest, maar ditmaal gaf hij het groene licht. De volgende dag vertelt Heeren in het Muizenhol – al met al toch een belangrijk

¹⁰² Verhuizen, *Geschiedenis van de Congregatie der Zusters van Liefde*, 8.

¹⁰³ Charles Caspers, 'Het jaarlijks algemeen huisbezoek in katholiek Nederland rond de eeuwwisseling', in: *Trajecta* 4 (1995) 122-140; Pieter de Coninck & Paul Dirkse, *Roomsch in alles. Het rijke roomse leven 1900-1950*, Zwolle/Utrecht 1996.

trefpunt – over zijn onderneming aan Anna Catharina van Hees, Petronella Coppens en Ant. Sweens. Hij vraagt aan dit drietal om speciaal te bidden voor het welslagen hiervan op het feest van Allerheiligen. Op Allerzielen verneemt Heeren van Anna Catharina dat de zaak heel aangenaam is aan God. Zij raadt hem aan om reeds op de volgende dag, zondag 3 november, door de pastoor in de kerk te laten afkondigen wat er gaat gebeuren. Aldus geschiedde. De tekst van de door Heeren geformuleerde afkondiging die hieronder verkort wordt weergegeven, laat iets zien van de erbarmelijke toestand, waarin veel bejaarden zich destijds bevonden.

Afkondiging

Al enkele jaren is het aan ons – pastoor Molemakers en kapelaan Heeren – opgevallen dat er nauwelijks arme bejaarden aanwezig zijn bij het geloofsonderwijs dat op zon- en feestdagen wordt gegeven, niet alleen bij de preek in de mis, maar ook na de middag bij de catechese vóór het Lof. Het is ons bekend dat sommige van deze bejaarden hierbij tot hun verdriet niet aanwezig kunnen zijn vanwege hun gebrekkigheid, zoals het gemis aan goede kleren. Maar ook weten we dat andere verstek laten gaan omdat zij weinig godsvrucht hebben. Omdat het onze taak is om te waken over de zaligheid van alle parochianen, opdat ieder van hen, arm of rijk, lauw of vroom, in de gelegenheid is om Gods woord te horen, hebben wij het volgende besloten:

1^e Dat wij voortaan iedere woensdag van 14.00 uur tot 15.00 uur in de kerk geloofsonderwijs zullen geven aan de arme bejaarden van de parochie.

2^e Dat ieder van hen, elke keer als hij of zij dit onderwijs volgt, daarvoor een stuiver zal ontvangen als beloning en als aanmoediging om niet te verzuimen.

Wij vertrouwen erop dat alle arme bejaarden van onze parochie die bekomerd zijn om hun zaligheid, hieraan met net zoveel ijver en liefde zullen meedoen als wijzelf. De eerste bijeenkomst is al op woensdag aanstaande (6 november) op genoemd uur.

Dat dit geloofsonderwijs bijzonder welgevallig was aan God werd al meteen na de afkondiging aan Anna Catharina onthuld in een visioen. Daarin zag zij in de kerk een grote menigte arme bejaarden. Onder hen was ook Christus zelf, alsof hij uit de hemel was neergedaald. Hij onderwees hen liefdevol, zich gedragend als een hunner, zoals hij tijdens zijn aardse leven ook was opgetreden. Op de eerste dag van het geloofsonderricht herhaalde dit visioen zich met een aangename toevoeging. Nu zag Anna Catharina dat de arme bejaarden na hun geloofsonderwijs waren veranderd in geheel nieuwe mensen.

Hierboven, bij het 'bestellen' van de arme kinderen is al gewezen op de schrijnende armoede waardoor de toenmalige samenleving werd gekenmerkt en waarvoor Jacobus Heeren en de eerste 'zusters' hun ogen niet konden sluiten. Een overeenkomst die we zien oplichten tussen de arme kinderen en de arme bejaarden, de twee kwetsbaarste groepen, is de kommernis om goede kleren. Want al wist men dat men arm was en dat men hierin niet de enige was, men schaamde zich ervoor om zijn of haar armoede te tonen. Wanneer men slechts afgedragen kapotte kleren had, 'zag men er niet uit', ook niet voor elkaar. Waarschijnlijk dankzij zijn contacten met de 'zusters' van het eerste uur had Heeren, zelf van rijken huize, een goed aanvoelingsvermogen voor de schaamte der minderbedeelden. In later tijd, toen de congregatie al gesticht was, zette hij zich als pastoor van Oirschot op een aparte manier in voor het kleden van kinderen. In zijn voorbeeldig bijgehouden kasboek zien we dat hij jaarlijks een belangrijk deel van de inkomsten van de St.-Petrus-parochie besteedt aan de aanschaf van kleren voor arme kinderen, vooral bij gelegenheid van hun eerste communie.¹⁰⁴ Voor hem, en dat gold zeker ook voor Anna Catharina, was het een feest om naar de kerk te gaan, en de kinderen mochten dat ook zo ervaren. Daarnaast gold, zoals we in het vorige hoofdstuk hebben gezien, de eerste communie op twaalfjarige leeftijd als een belangrijke gebeurtenis. Dit was immers de leeftijd waarop Maria volgens de overlevering de tempel verliet en waarop Jezus achterbleef in de tempel

¹⁰⁴ Eindhoven, Regionaal Historisch Centrum, Archief R.K. Parochie H. Petrus Banden te Oirschot (1581-1960), nr. 1: Kasboek van inkomsten en uitgaven van de parochie, 1821-1884 [nr. 10630].

van Jeruzalem (Lukas 2, 41-52).

Dan is er de stuiver die Molemakers en Heeren noemen, 5 centen, die iedere bejaarde toegezegd krijgt als beloning voor het bijwonen van het godsdienstonderwijs. Als we bedenken dat het gemiddelde dagloon van een eenvoudige ambachtsman destijds iets meer dan vijftig centen bedroeg, geld dat grotendeels aan voedsel moest worden besteed, dan was een stuiver net te weinig voor een dagrantsoen. Maar het was aantrekkelijk genoeg voor wie steeds opnieuw moest bedenken hoe hij of zij aan de kost kon komen. Ongetwijfeld bevonden zich onder de uitgenodigde bejaarden ook bedelaars, vaak de vergrijsde vrouwen van soldaten die naar een ander garnizoen waren overgeplaatst en hun lief, al dan niet met kroost, in de stad hadden achtergelaten.¹⁰⁵

Heeren en de zijnen konden aan deze grote groep van maatschappelijk afgeschreven mensen weinig meer bieden dan de troost van Gods liefdevolle boodschap en het vooruitzicht op een beter, hemels vaderland. Of dit hoopvolle vooruitzicht echt zo gedeeld werd, weten we niet. Anna Catharina ervoer het godsdienstonderwijs echter duidelijk als pure genade voor de arme bejaarden, zij aanschouwde hen als nieuwe mensen.

De congregatie in zicht

Ofschoon de drie hierboven beschreven vormen van samenwerking ieder een eigen doel beoogden, flankeerden ze als het ware een ander, nog belangrijker doel, de oprichting van een congregatie van liefdezusters. In de zomer van 1816, toen Sweens en Coppens zich in overleg met hem al ruim een jaar wijdde aan het bestellen van arme kinderen, zette Jacobus Heeren een belangrijke stap. Op zondag 25 augustus ging hij te rade bij kanunnik Pierre-Joseph Triest († 1836) te Gent, in het klooster Ter Hagen (of Terhaghe) van de Zusters van Liefde van Jezus en Maria.

Deze Triest moet een soort Heeren in het kwadraat zijn geweest en waar-

¹⁰⁵ Kappelhof, *Armenzorg in Den Bosch*, 28, 45.

schijnlijk ook voor enige tijd diens grote voorbeeld. Zijn hele werkzame leven wijdde hij aan de noodlijdenden, voor wie de situatie omstreeks 1800 in Gent zelfs nog een graad erger was dan in Den Bosch. Daarnaast was hij begiftigd met een formidabel organisatietalent: vanaf 1802 stichtte hij kosteloze scholen voor arme kinderen, doven en blinden, in 1803 de bovengenoemde zustercongregatie en in 1807 de Congregatie van de Broeders van Liefde.¹⁰⁶

Na goed te zijn ontvangen in klooster Ter Hagen vertelde Heeren over zijn plan om een nieuwe congregatie op te richten en verzocht hij aan Triest of deze laatste voor dit doel enkele van zijn eigen religieuzen naar Den Bosch wilde zenden. Triest ging akkoord, op voorwaarde dat het niet om een nieuwe congregatie zou gaan, maar dat zijn eigen congregatie een dochterklooster in Den Bosch zou mogen stichten. Dat laatste kwam er in feite op neer dat niet Heeren maar Triest de directeur zou worden van het nieuwe klooster.¹⁰⁷ Elf dagen later, op 5 september, arriveerde Heeren, goed geïnformeerd maar nog steeds peinzend over wat hij nu moest doen, weer in Den Bosch.

Maar dan, op 16 september, dus weer elf dagen later, daagt er voor hem plots een heel nieuw perspectief. Hij had vernomen dat het bestuur van het Groot Ziekengasthuis, door hem aangeduid als de 'Heren der Hospice et Bienfaisance', de zorg voor arme oude vrouwen op een goede manier wilde uitbesteden.¹⁰⁸ Hier zag hij een prachtige mogelijkheid om samen met Triest te komen tot een nieuwe vestiging van Zusters van Liefde. De volgende

¹⁰⁶ Lucienne Cnockaert, *Pierre-Joseph Triest 1760-1836, le Vincent de Paul Belge*, Leuven 1974. Heden (2015) is van deze beide door Triest gestichte congregaties een klooster gevestigd in Eindhoven.

¹⁰⁷ Allegonda J.M. Alkemade, *Vrouwen XIX. Geschiedenis van negentien religieuze congregaties, 1800-1850*, 's-Hertogenbosch 1966, 54-55; Cnockaert, *Pierre-Joseph Triest*, 532.

¹⁰⁸ De benaming 'Hospice et Bienfaisance' verwijst naar een instelling uit de Franse tijd. Eind achttiende eeuw had de Franse overheid bepaald dat de armenzorg voortaan een taak was van de gemeenten en niet van allerlei kerkelijke instanties. Voor de uitvoering hiervan werden vaak genaaste kerkelijke gebouwen gebruikt. In 's-Hertogenbosch ging deze door de overheid gecentraliseerde armenzorg in 1812 van start, zie H.F.J.M. van den Eerenbeemt, *'s-Hertogenbosch in de Bataafse en Franse tijd 1794-1814. Bijdrage tot de kennis van de sociaal-economische structuur*, Nijmegen 1955, 219. Mede omdat een familielid, W.F. Heeren, vice-voorzitter was, was Jacobus Heeren goed geïnformeerd over de plannen van deze instelling. In 1817 werd in het Groot Ziekengasthuis een aparte vleugel opgericht voor zieke armen. Maar het bestuur, geplaagd door geldzorgen, bleef zoeken naar een mogelijkheid om de ongeneeslijk zieken onder hen elders onder te brengen tegen lage kosten.

morgen, ‘zonder raad zijnde, en niet durvend om de zaak nog langer uit te stellen’, onthulde hij zijn plan aan Anna Catharina en verzocht hij haar om onmiddellijk aan Maria te vragen wat Gods wil was in dezen. Anna Catharina was nog juist in de gelegenheid om naar de mis in de bidplaats achter de Tolbrug te gaan, waar pas om 11.00 uur de mis begon voor de leden van de Illustere Lieve Vrouwe Broederschap.¹⁰⁹ Onder de mis verscheen aan haar Maria in gezelschap van andere heiligen. De Moeder Gods beaamde dat Heerens plan overeenkomstig Gods wil was en sprak de volgende woorden: ‘men moet het zoetelijk en gerustelijk beginnen, ik zal het beschermen’. Toen Heeren deze bemoedigende boodschap vernam, toog hij naar een van de bestuurders van het gasthuis, Henricus de Wijs, die hem alvast een goede locatie aanbeval, een oud gasthuis op het St.-Jacobskerkhof.¹¹⁰

Tevens adviseerde De Wijs Heeren over de te volgen tactiek. Hij raadde hem aan om eerst een dochter van de stad, bijvoorbeeld Petronella Coppens, te interesseren voor het plan om een tehuis voor arme oude vrouwen op te richten. Petronella – door Heeren vaak genoemd met de naam die ze als novice had in Boxmeer: Magdalena – zou dan vervolgens dit plan kunnen voorleggen aan genoemd bestuur met het aanbod om de vrouwen te verzorgen voor jaarlijks zeventig tot tachtig gulden per persoon. Hiermee zou het bestuur vast akkoord gaan, aldus De Wijs. Voordeel was dat men op die manier tamelijk onafhankelijk van de overheid te werk kon gaan en alleen die personen in dienst hoefde te nemen die men zelf verkoos. Natuurlijk moest men er, gezien de anti-kerkelijke overheidsbepalingen, wel op letten om naar de buitenwereld toe niet te veel als een klooster over te komen.

Via de president van het Bossche Seminarie, Anthonius van Gils, zorgde Heeren tevens voor een draagvlak voor zijn plan onder de Bossche geestelijk-

¹⁰⁹ Lucas G.C.M. van Dijck, *Van vroomheid naar vriendschap. Biografie van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap te 's-Hertogenbosch, 1318-2012*, 2 delen, Zutphen 2012.

¹¹⁰ Henricus de Wijs († 1854) was onder meer lid van de provinciale staten van Noord-Brabant en verklaard tegenstander van de godsdienstpolitiek van Willem I. Tot aan zijn dood zou hij de congregatie terzijde staan. Over zijn betekenis, zie bijvoorbeeld A.F.J. van Kempen, ‘Een emanciperend gewest. Achterstand en ambities in bestuur en politiek’, in: H.F.J.M. van den Eerenbeemt (red.), *Geschiedenis van Noord-Brabant*, deel 1, *Traditie en modernisering 1796-1890*, Amsterdam/Meppel 1996, 80-101, hier p. 83.

heid. Van Gils beloofde voor hem te pleiten bij de overige professoren van het seminarie en, wat nog belangrijker was, bij de apostolisch vicaris, Antonius van Alphen. Dat laatste was een hele klus, want Van Alphen stond bekend om zijn schroomvalligheid tegenover de overheid die het helemaal niet had gemunt op kloosters.¹¹¹

Het is goed om op dit punt een balans op te maken. Heeren staat te trappelen om een huis of klooster met liefdezusters te vestigen in Den Bosch, al dan niet als onderdeel van de Gentse congregatie. Omdat dat

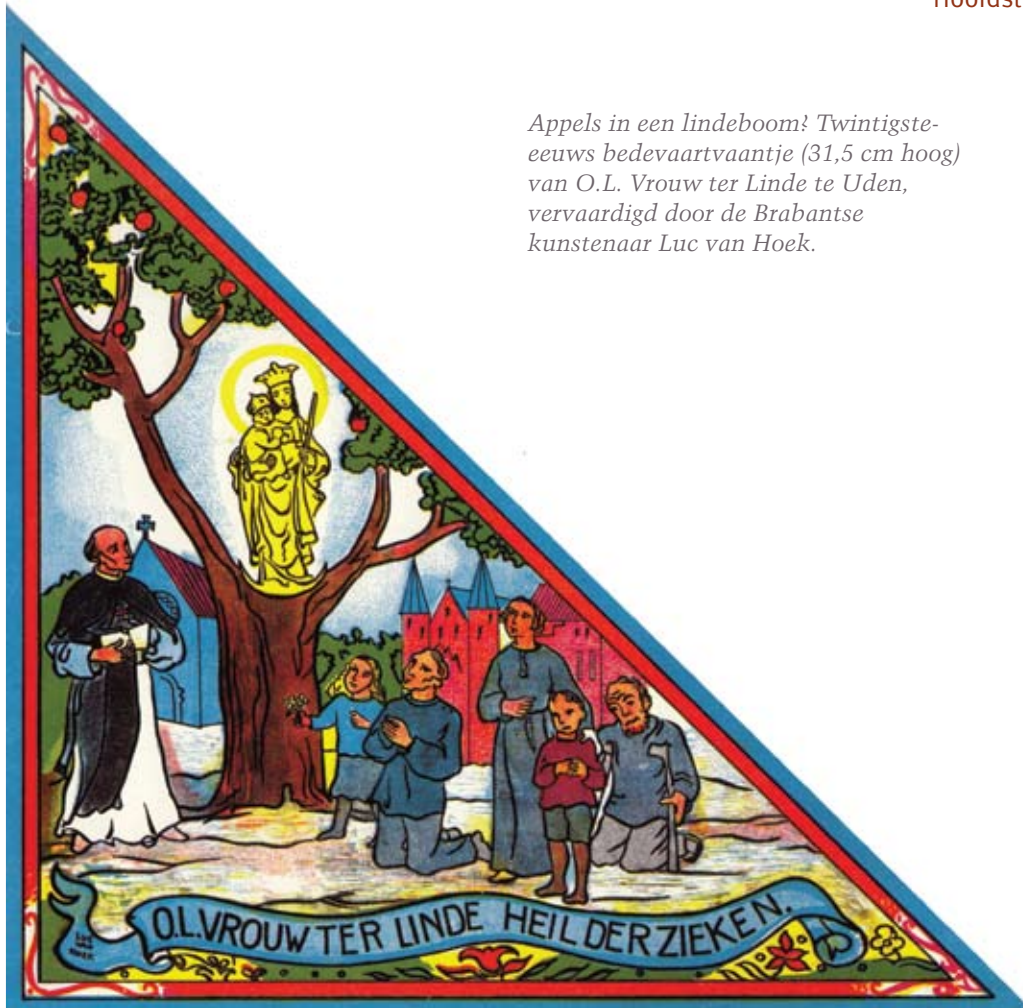
¹¹¹ Heeren noemt ook Gaspar Moser († 1819), een Leuvense professor die samen met Anthonius van Gils († 1834) in 1798 voor de Fransen naar Den Bosch vluchtte, waar zij het grootseminarie oprichtten. Ph. van de Ven († 1837) was professor aan het Bossche grootseminarie, dat van 1799 tot 1839 te Herlaer was gevestigd (daarna verhuisde het naar Haaren). Zie L.H.Chr. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, deel 2, St.-Michielsgestel 1872, 189-193 (Van Gils), 193-194 (Moser), 194-196 (Van de Ven); J.W.M. Peijnenburg, *Joannes Zwijnen, bisschop, 1794-1877*, Tilburg 1996, 11-13. Antonius van Alphen was apostolisch vicaris van Den Bosch van 1790 tot zijn dood in 1831. Hij stond bekend om zijn voorzichtigheid tegenover de wereldlijke overheid, waarop ook Heeren in zijn schriftje zinspeelt; vgl. J.W.M. Peijnenburg, *Van Roomsche Zegeningen en Paapsche Stoutigheden. De geschiedenis van het bisdom van 's-Hertogenbosch 1559-2009*, Nijmegen 2009, 175-180.

laatste nog steeds niet duidelijk is, heeft hij het bij voorkeur over ‘de zaak’. Het licht staat driedubbel op groen voor hem, want hij weet zich gesteund door respectievelijk de voorspraak van Maria, de hogere geestelijkheid én de burgerlijke partij met wie hij de zaak financieel moet afwikkelen. Laverend tussen de burgerlijke overheid en de hemelse macht stevenen Jacobus Heeren, Anna Catharina van Hees en de vrouwen van het eerste uur op hun doel af. Ondanks alle inspanningen van aardse mensen wordt de belangrijkste rol gespeeld door een hemelse persoon, Maria.

Op bedevaart

Op dinsdag 24 september 1816, het feest van Maria de Mercede, gingen Jacobus Heeren, Anna Catharina van Hees, Magdalena Coppens en Catharina van Grinsven op bedevaart naar Uden. Doel was om met Maria's voorspraak Gods wil te vernemen en zijn zegen af te smeken voor het verdere verloop van ‘de zaak’. Te Uden werd in maar liefst drie visioenen, een van Jezus en twee van Maria, aan Anna Catharina onthuld dat de zaak aangenaam was aan God en kon rekenen op de bijzondere bescherming van Maria. In het visioen van Jezus vernam zij dat men niet behoefde te vrezen, maar ook niet al te voortvarend te werk moest gaan, want ‘de tijd was er nog niet’ en men zou nog het nodige geduld moeten hebben. In haar visioenen zag Anna Catharina ook een aantal vrouwen, zowel bekende als onbekende, met wie het werk zou beginnen. Allen waren zij gekleed als wereldse personen, met zwarte kleren en een witte schouderdoek en muts. Alweer terug thuisgekomen kreeg Anna Catharina twee weken later in een visioen nog een bevestiging van wat haar in Uden was onthuld. Onder de vroegmis verscheen aan haar Maria met het Kind Jezus op de arm. Zij sprak tot haar: ‘Wees gerust, en laat de zaak zachtjes vorderen met behulp van deze macht; de tijd is er nu nog niet rijp voor’. Tegelijkertijd zag zij in het visioen de hierboven al genoemde Henricus de Wijs, met nog twee dikke deftige heren, waaruit we kunnen opmaken dat met ‘deze macht’ het bestuur van het Groot Gasthuis werd

*Appels in een lindeboom! Twintigste-
eeuws bedevaartvaantje (31,5 cm hoog)
van O.L. Vrouw ter Linde te Uden,
vervaardigd door de Brabantse
kunstenaar Luc van Hoek.*

bedoeld. Destijds bestond de samenleving niet alleen uit rijken en armen, maar evenzeer uit dikke rijken en dunne armen.

In zijn schriftje doet Heeren driemaal verslag van een bezoek van Anna Catharina aan een bedevaartplaats van Maria, te beginnen met de pelgrimage naar Uden. Dat hij ook de precieze datum vermeldt, is helemaal zijn stijl. Het schriftje heeft iets van een concept-kroniek en dat brengt nu eenmaal met zich mee dat plaats en tijd nauwkeurig vermeld moeten worden. Maar uit Heerens datumvermeldingen kunnen we meer afleiden dan alleen zijn

stiptheid. In zijn schriftje noemt hij ongeveer tachtig keer een precieze datum bij gebeurtenissen die hij van bijzonder belang acht voor de ontstaans-geschiedenis van de Congregatie. Twintig van deze tijdsvermeldingen hangen samen met een liturgische feestdag (de zondagen niet meegerekend). In al deze twintig gevallen is Anna Catharina van de partij met een visioen (zie kader aan het slot van dit hoofdstuk).

Duidelijk is dat het hier niet om toeval gaat, maar dat Heeren en Anna Catharina feestdagen intensiever beleefden dan gewone dagen en zelfs toeleefden naar feestdagen. Dat alles geldt natuurlijk voor iedereen die leeft in het ritme van de liturgie, maar daarnaast was Anna Catharina blijkbaar op feestdagen ook heel ontvankelijk voor visioenen. In dit opzicht staat zij trouwens in een lange traditie, visionairen kregen hun visioenen vaak tijdens de liturgie op een feestdag. Heel duidelijk zien we dit bij de overgeleverde teksten van de in het vorige hoofdstuk al genoemde dertiende-eeuwse begijn Hadewijch van Antwerpen. Van haar zijn veertien visioenen bekend, waarvan er twaalf verbonden zijn met een belangrijke feestdag. In de volgorde van het liturgisch jaar zijn dat:¹¹²

- Kerstmis, 25 december (een visioen)
- St. Johannes Evangelista, 27 december (een visioen)
- Epifanie, 6 januari (twee visioenen)
- Pasen, ca. 27 maart (een visioen)
- St. Jacobus minor, 1 mei (een visioen)
- Pinksteren, ca. 15 mei (vier visioenen)
- Maria Tenhemelopneming, 15 augustus (een visioen)
- Maria Geboorte, 8 september (een visioen).

¹¹² Charles Caspers, 'Feestelijke optocht. De katholieken en hun heiligenkalender', in: *Herademing* 11-3 (2003) 36-40. Bij het achtste en veertiende visioen vinden we geen verwijzing naar een speciale feestdag, in beide gevallen hooguit een toespeling op het feest van Transfiguratie, 6 augustus. In de middeleeuwse feestkalenders zette men liefst elk feest op een vaste datum, wat natuurlijk niet kan met de veranderlijke feesten. Terug redenerend dat Jezus op 25 maart gestorven was, plaatste men daarom Pasen op 27 maart en Pinksteren op 15 mei, zoals bijvoorbeeld in 2016 het geval is.

Als we de dagen waarop Anna Catharina haar visioenen kreeg, vergelijken met die van Hadewijch, heeft deze laatste een scherper liturgisch profiel: twee visioenen op een apostelfeest, twee op een hoogfeest van Maria, acht op een feest van de Heer, waarvan maar liefst vier op Pinksteren, het feest van de Heilige Geest. Anna Catharina kreeg haar visioenen op hoogfeesten, maar ook op minder bekende feestdagen, zoals in Uden op het feest van Maria de Mercede of 'Maria vrijkoping der slaven' het geval was. Het lijstje feestdagen van Hadewijch komt ons veel helderder en vertrouwder over dan het lijstje van Anna-Catharina. Dit kan in eerste instantie verbazing wekken, want Hadewijch staat in de geschiedenis acht eeuwen van ons af en Anna Catharina slechts twee. Relevant voor het verhaal over Anna Catharina is echter dat deze 'liturgische vergelijking' duidelijk maakt dat personages uit een meer nabij verleden voor ons niet automatisch gemakkelijker te begrijpen zijn dan die uit een ver verleden.

De liturgische kalender van de westerse kerk lag omstreeks 1250, toen Hadewijch leefde, al vele eeuwen vast. In de hoofden en harten van de gelovigen was er een soort liturgische canon, zoals er ook een canon van bijbelboeken is. Natuurlijk kwamen er van tijd tot tijd wel heiligenfeesten bij, als bewijs dat God altijd zijn volk nabij is, maar die tastten geenszins de structuur van de kalender aan. De introductie in 1264 van zomaar een nieuw feest van de Heer, Sacramentsdag (tweede donderdag na Pinksteren), in de algemene feestkalender was destijds opzienbarend. Later, na het concilie van Trente (1545-1563), kwamen er nog meer belangrijke feesten bij, zoals het op Sacramentsdag afgestemde Heilig Hartfeest (derde vrijdag na Pinksteren), en het feest van de Heilige Rozenkrans (thans 7 oktober, tijdens het leven van Anna Catharina op de eerste zondag van oktober).

De feesten die na de middeleeuwen werden ingevoerd, waren niet alleen nieuw, ze waren ook anders van aard dan de klassieke feesten. Meer dan voorheen het geval was, riepen de nieuwe feesten op tot eerherstel of vastberadenheid tegen de vijanden van de kerk. Zo was een van de motieven om het Heilig Hartfeest in te voeren het smeekgebed tot God om de vele matige

priesters te bevrijden van hun lauwheid!¹¹³ En het feest van de Heilige Rozenkrans dankt zijn ontstaan aan een gewonnen zeeslag bij Lepanto van katholieke geallieerden tegen de Turken in 1571.¹¹⁴ We zouden kunnen zeggen dat de nieuwe feesten iets militants hebben. Aan het eind van deze lange trend staat een heel bijzonder feest: 'Christus Koning', in 1925 door paus Pius XI ingevoerd als sluitstuk van het liturgisch jaar (laatste zondag van oktober) en als getuigenis 'tegen de moderne goddeloosheid'.¹¹⁵ Daarnaast waren de na de middeleeuwen ingevoerde feesten veel devotioneeler dan de oude, zoals trouwens de hele liturgie werd overschaduwd door devoties. Zelfs tijdens de mis moest het gezamenlijk gebed van de gelovigen, in de Geest met Christus tot de Vader, wijken voor het prevelen van de rozenkrans of het lezen van teksten uit allerlei gebedenboeken.¹¹⁶

Welnu, ook de liturgische beleving van Anna Catharina van Hees, Jacobus Heeren en veel van hun tijdgenoten had iets militants en iets devotioneels. Zo noemt Heeren 2 februari 1817 als de dag waarop Anna Catharina een visioen krijgt (over de St. Jacobskerk, zie hoofdstuk drie), waarbij hij niet het feest van O.L. Vrouw Lichtmis vermeldt, maar wel zegt dat op deze dag Anna Catharina haar maandelijks devotie oefende tot de HH. Engelbewaarders van de parochie. Pas in de jaren na het tweede Vaticaans concilie is de liturgie weer ontdaan van de devotionele en triomfalistische ballast. Nu begrijpen we waarom het feestenlijstje van Hadewijch beter bij ons resoneert dan dat van Anna Catharina: in liturgisch opzicht staat de middeleeuwse begijn inderdaad dichter bij ons dan de eerste overste van de congregatie!

Tegen deze achtergrond kunnen we ook beter begrijpen hoe Heeren en Anna Catharina ertoe gekomen zijn om precies het feest van 'Maria de

¹¹³ Charles Caspers, 'Eerherstel. De belediging van God en de ervaring van tegenslag bij rooms-katholieken, van de twaalfde tot in de twintigste eeuw', in: Marijke Gijswijt-Hofstra & Florike Egmond (red.), *Of bidden helpt? Tegenslag en cultuur in West-Europa, circa 1500-2000*, Amsterdam 1997, 99-117, 183-188.

¹¹⁴ Overigens geldt Rozenkranszondag pas vanaf 1716 als een algemeen feest, zie Oscar Huf, *Oorlogsfeesten. Studiën op den liturgischen feestkalender*, Bussum 1916, 107-121.

¹¹⁵ 'Christus-Koning', in: *Liturgisch woordenboek*, deel 1, Roermond/Maaseik 1958-1962, 405-406.

¹¹⁶ Vgl. 'Christus-Fest', in: *Liturgisch woordenboek*, deel 1, 398-405.

Mercede', dat thans al lang in de vergetelheid is geraakt, te kiezen als dag om op bedevaart naar Uden te gaan. Volgens de overlevering kreeg een zekere Petrus Nolescus op 24 september 1218 een visioen van Maria. Hierin droeg zij hem op een nieuwe kloosterorde te stichten die aalmoezen (geld) moest vergaren om christenslaven vrij te kopen uit de handen van moslims. In de late middeleeuwen werden jaarlijks vele mannen, vrouwen en kinderen ontvoerd uit vooral Spanje, Frankrijk en Italië en als slaaf verkocht op Noord-Afrikaanse slavenmarkten. Enkele jaren na het visioen was de orde der 'Mercedariërs' ('vrijkopers') inderdaad een feit. Naast de drie gewone geloften van gehoorzaamheid, kuisheid en armoede, kenden zij nog een vierde: de bereidheid om zichzelf als slaaf aan te bieden indien zij daarmee iemand anders konden bevrijden. Pas in 1696 werd ter ere van Maria de Mercede voor de hele kerk een feestdag ingevoerd, met de 24ste september als feestdag. De intentie van het feest was toen al veranderd: het ging niet meer om het vrijkopen van echte slaven, maar om het helpen van medemenssen om zich te ontdoen van een andere slavernij, het juk van de wereld.¹¹⁷ Dat Heeren deze intentie deelde wordt overigens treffend geïllustreerd in een brief die hij later, op 18 september 1825, zou sturen aan de opvolgster van Anna Catharina als overste van de congregatie, Catharina van Grinsven. Hierin brengt hij de zojuist genoemde orde der Mercedariërs ter sprake, en het naderend feest van 'O.L. Vrouw ter Slaven' op zaterdag 24 september. Hij roept de zusters op om op die dag de door hen bestelde kinderen aan Maria op te dragen, opdat zij hen zal behoeden voor de vervolging en roofzucht van de hedendaagse 'Herodessen'. Hij adviseert om het feest wel in besloten kring te vieren, om vijandige lieden niet te tarten.¹¹⁸

Net als de zorgvuldig uitgekozen dag werd door Heeren en Anna Catharina ook bijzonder gehecht aan de plaats waar Maria om voorspraak werd ge-

¹¹⁷ Over het feest van Maria de Mercede, zie A.J. Koenders, *Maria in den eeredienst der Katholieke Kerk*, deel 3, Amsterdam 1937, 235-249. In de bedevaartsplaats Uden werden destijds vooral de feesten van Maria ten Hemelopneming en van Maria Geboorte met bijzondere aandacht gevierd; vanaf 1938 gold 23 oktober als speciale feestdag van O.L. Vrouw ter Linde. Zie Peter Jan Margry & Charles Caspers, *Bedevaartplaatsen in Nederland*, deel 2, Amsterdam/Hilversum 1998, 857-867.

¹¹⁸ *De Heeriaan*, 12 (1962), nr. 11, 202; Archief Zusters Choorstraat, blauwe mappen, 7.7.

vraagd, hier dus Uden. Anno 1816 was hier al meer dan honderd jaar een bedevaartsoord gevestigd ter ere van Maria, genaamd 'Onze Lieve Vrouw ter Linde' – een benaming die de uit Oisterwijk afkomstige Anna Catharina vertrouwd in de oren moet hebben geklonken – of 'Troosteres der Bedrukten'.¹¹⁹ Onder deze laatste titel werd (en wordt) Maria overigens ook vereerd in het destijds bij Nederlandse katholieken immens populaire Duitse bedevaartsoord Kevelaer, dat, zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien, eveneens een bijzondere plaats inneemt in de oprichtingsgeschiedenis van de congregatie. De cultus in Uden, die werd verzorgd door de aldaar gevestigde kruisheren, had een goede naam in de Meierij, temeer omdat er ook aflaten te verdienen waren. In 1786 werd het jaarlijks aantal pelgrims geschat op zo'n 30.000, in 1816 zal dat vanwege het antikerkelijk overheidsbeleid beduidend minder zijn geweest. Ofschoon 24 september geen bijzondere feestdag was in Uden, passen de titels 'Maria, vrijkoping der slaven' (van het feest) en 'Troosteres der Bedrukten' (van de Udense Mariacultus) goed bij elkaar: in beide gevallen gaat het immers om kwetsbare groepen waarvoor de bescherming van Maria wordt aangeroepen. Uit het bovenstaande moge duidelijk zijn waarom de datum (24 september) en de bestemming (Uden) van de bedevaart geen toeval waren. Daarvoor pasten ze te goed in het liturgisch en devotioneel kader waarbinnen Anna Catharina en Heeren dachten.

Met dat alles is echter niet gezegd dat Anna Catharina en haar biechtvader er een louter instrumentele vroomheid op nahielden. Zo komt hun gezamenlijk gebed op 16 december 1816 voor de geboorte van de congregatie uit de Heilige Geest en Maria, ons in eerste instantie vreemd over: de congregatie lijkt hier wel een substituut van het kind Jezus. Over de diepere betekenis van hun gebedsintentie worden we gelukkig een stuk wijzer dankzij een later verschenen geschrift van Heeren; aan het einde van dit hoofdstuk komen we hierop terug.

¹¹⁹ Tot de komst van de Fransen in 1795 bestonden er binnen het gebied van de Republiek der Verenigde Nederlanden officieel geen bedevaartplaatsen vanwege het verbod op de publieke uitoefening van het katholieke geloof. Uden viel daar echter buiten, deze plaats lag in de Heerlijkheid Ravenstein, buiten de Republiek. Zowel Heeren als Anna Catharina waren vanaf hun jeugd bekend met deze Mariacultus, die voor veel pelgrims ook op de route naar Kevelaer lag.

Weer ruim een half jaar later, in de nacht van 18 op 19 juli 1817, het feest van Vincentius, werd de toekomstige congregatie nog eens aan Anna Catharina bevestigd in een visioen. Hierin zag zij hoe Vincentius twee religieuzen naar Heeren begeleidde; beiden presenteerden zich aan Heeren en stelden zich onder zijn bestuur. In de vroegmis bad zij na de communie tot Jezus om alle hindernissen voor het 'instituut van Liefde' uit de weg te nemen, en hoorde zij hem zeggen: 'Ik zal tonen, dat het mijn werk is, maar de tijd is nog niet daar'.

Van maandag 22 tot en met vrijdag 26 september 1817, dus precies een jaar na de bedevaart naar Uden, hielden Heeren en Anna Catharina een meerdaagse gebedsoefening tot de Naam van Maria, om voorspraak te verkrijgen voor de stichting van een 'vergadering (congregatie) van liefdezusters'. Tijdens deze oefening ging Anna Catharina, in gezelschap van Catharina van Grinsven, Magdalena Coppens en Anne-Marie Suys, op bedevaart naar de kapel bij Oirschot, die bekend is onder de naam 'Onze Lieve Vrouw van de Heilige Eik'.¹²⁰ Daar kreeg Anna Catharina in de nacht van dinsdag op woensdag een droom over Maria, Jozef en Vincentius. De drie heiligen toonden haar dat alles goed zou gaan met de door Heeren ondernomen projecten. In haar droom zag zij opnieuw hoe Vincentius de twee genoemde religieuzen naar een priester stuurde, terwijl aan haar werd gezegd: 'Dit werk zal dit jaar zoetelijk beginnen, maar niet voltrokken worden voor het volgende jaar'.

Net als een jaar eerder zien we ook hier een welbepaalde afstemming tussen datum, reisbestemming en de daarbij behorende intentie. Er bestaat namelijk ook een speciaal feest van de 'Naam van Maria'. Net als het feest van de Heilige Rozenkrans is ook dit feest ingevoerd naar aanleiding van een grote militaire overwinning op de Turken, meer precies het ontzet van de stad Wenen op 12 september 1683. Dit feest werd 200 jaar geleden gevierd op

¹²⁰ In Margry & Caspers, *Bedevaartplaatsen in Nederland*, deel 2, p. 665, vermeldt J. Lijten dat na de Franse tijd het gebruik was blijven bestaan om een- of meermalen per jaar individueel of groepsgevijs naar de kapel te gaan om daar te bidden, zonder begeleiding van een geestelijke. Uit het kasboek dat Heeren zelf heeft bijgehouden, blijkt dat er in ieder geval door de parochie toezicht werd gehouden. Er stond een offerblok waarvan de inhoud elk jaar in september – blijkbaar was dat de devotiemaand – aan de parochie werd bezorgd.

de zondag na 12 september en thans op die dag zelf.¹²¹ Waarom gaf Heeren dan de voorkeur aan 22 september? Heel eenvoudig: hij redeneerde dat naar Joods gebruik meisjes twee weken na de geboorte hun naam kregen, bij Maria was dat dus twee weken na 8 september. Als volleerde mariologen waren hij en Anna Catharina thuis in zowel het aardse leven als de vereringsgeschiedenis van Maria. Dat was hun geraden ook, want zij wisten dat het welslagen van 'de zaak' geheel van haar afhankelijk was.

Dat de bedevaart naar het miraculeuze beeld van O.L. Vrouw van de Heilige Eik ging, is extra relevant voor het verhaal over Anna Catharina omdat Heeren enkele jaren later pastoor zou worden van de parochie waarbinnen dit cultusoord lag, Oirschot. De oorsprongslegende van deze verering gaat terug tot de vijftiende eeuw en heeft te maken met de vondst van een Mariabeeld in een boom, net als in Oisterwijk en Uden, ditmaal dus geen linde maar een eik. Er ontstond een drukke bedevaart, die na de vrede van Münster (1648), toen in Staats-Brabant katholieke geloofsmanifestaties verboden werden, toch bleef doorgaan, maar dan op clandestiene wijze en tot ergernis van de protestantse overheid.¹²² Toen Anna Catharina en haar drie companen naar Oirschot gingen, was pelgrimeren niet meer verboden, al mochten zij zich niet opvallend godsdienstig gedragen.¹²³

Over de bedevaart naar Oirschot in de eerste decennia van de negentiende eeuw weten we nauwelijks iets, maar dat ze zich in weerwil van alle verbodsbepalingen wist te handhaven, is ons toevallig bekend dankzij 'pastoor Heeren'. In zijn boven reeds genoemde kasboek van de parochie Oirschot

¹²¹ J.A.F. Kronenburg, *Maria's feestkring in Nederland. Overzicht van het ontstaan en de ontwikkeling der Mariafeesten in ons vaderland*, Amsterdam 1919, 100, vermeldt dat aartshertogin Isabella zich bijzonder inspande voor de invoering van dit feest. Na de overwinning op de Turken bij Wenen, werd het feest door paus Innocentius XI in de algemene feestkalender opgenomen op de zondag tijdens het octaaf van Maria geboorte. Zie ook Huf, *Oorlogsfeesten*, 94-106; A.J. Koenders, *Maria in den eeredienst der Katholieke Kerk*, dl. 3, Amsterdam 1937, 216-218; *Liturgisch woordenboek*, deel 6, Roermond 1966, 1846-1847.

¹²² Over miraculeuze Mariabeelden, aangetroffen in bomen, zie Charles Caspers, 'Van heidense bomen naar heilige bomen', in: Wouter Prins (red.), *De Boom in natuur, cultuur en religie*, Uden 2012, 9-15.

¹²³ Over het verbod op uiterlijk godsdienstig vertoon, zie Peter Jan Margry, *Teedere Quaesties. Religieuze rituelen in conflict. Confrontaties tussen katholieken en protestanten rond de processiecultuur in 19^e-eeuws Nederland*, Hilversum 2000.

noteerde hij dat elk jaar in september een aanzienlijk deel van de collecte-opbrengsten afkomstig was van het 'offer van O.L.V. in de kapel of H. Eyk'.¹²⁴ Overigens werd (en wordt) Maria in de kapel bij Oirschot net als in Uden en Kevelaer vereerd als 'O.L. Vrouw Troosteres der Bedrukten'. Een titel die goed past bij de intenties der vier bedevaartgangsters.

Het administratieve werk

Na de bedevaart naar Oirschot was het bijna een jaar rustig op het pad naar de oprichting van de congregatie. Heeren wist dat hij geduld moest hebben. Tussendoor, in januari 1818, vertelde hij wel aan Magdalena Coppens, 'onder de strengste verplichting van geheimhouding' dat het bestuur van het Groot Gasthuis waarschijnlijk nog in hetzelfde of anders in het volgende jaar aan 'Zusters van Liefde' een huis wilde aanbieden om te zorgen voor arme oude vrouwen. Over alle visioenen die Anna Catharina hierover had gehad – voor de eerste keer bezigt Heeren in zijn schriftje voor haar de benaming 'Caetje' – bewaarde hij tegenover Magdalena echter een angstvallig stilzwijgen. Deze laatste mocht op haar beurt ook niets van de aan haar verstrekte informatie doorgeven aan Anna Catharina.

In de zomer van 1818 wilde Heeren, wiens geduld toch wel erg op de proef was gesteld, de hemel alsnog bestormen. Samen met Anna Catharina begon hij op zondag 12 juli met een achtdaagse gebedsoefening, eindigend op 19 juli, het feest van Vincentius. Tijdens deze octaaf is tot tweemaal toe een gezelschap bestaande uit Jezus, Maria, Vincentius en enkele andere heiligen, aan Anna Catharina verschenen. Van Jezus vernam zij voor Heeren de aanmoediging om krachtig door te gaan met zijn streven, maar zich niet persoonlijk te bemoeien met 'deze macht' (dat wil zeggen Henricus de Wijs en de andere bestuurders). Immers, zo luidde Jezus' boodschap verder, vanwege de roerige tijden zijn het tijdstip en de plaats nog onzeker, maar als het

¹²⁴ Eindhoven, Regionaal Historisch Centrum, Archief R.K. Parochie H. Petrus Banden te Oirschot (1581-1960), nr. 1: Kasboek van inkomsten en uitgaven van de parochie, 1821-1884 [nr. 10630].

Achtiende-eeuwse prent van O.L. Vrouw van Kevelaer, met daarrond schematische tekeningetjes van door de Kerk goedgekeurde wonderen. Ongetwijfeld heeft Anna Catharina van Hees ook een dergelijke prent meegenomen van haar pelgrimage naar Kevelaer in juni 1820.

eenmaal zover is, zal alles in de handen van de mannen en vrouwen van de kerk zijn (door Jezus 'mijn dienaren' genoemd). Kortom, nog steeds is er niet de duidelijkheid die Heeren zo graag wilde hebben, maar wel bemoediging en zo onderhand een hemelse aanmaning om meer vertrouwen en geduld te hebben. Enkele dagen later vernam Heeren van Magdalena Coppens dat zij van een van de bestuurders van het Groot Gasthuis had vernomen dat er plannen waren een tehuis voor oude vrouwen op te richten onder bestuur van Zusters van Liefde uit Den Bosch zelf of van elders.

En zo restte Heeren niets anders dan weer een jaar geduld te oefenen en nauwlettend de burgerlijke overheden in de gaten te houden, al vernam hij in februari 1819 via Anna Catharina weer een bemoedigende boodschap. Op 10 juli bad Anna Catharina op verzoek van Heeren voor de zoveelste keer om 'inlichtingen van de hemel' (dit taalgebruik is van Heeren zelf), en op dit vrijpostige verzoek ontving zij als antwoord dat de eerste fase, die moest leiden tot de oprichting van het huis zou worden afgerond door

andere personen, maar dat het huis vervolgens bestuurd en verder uitgebouwd zou worden door de dienaren Gods.

Op 27 september 1819 werd het dan eindelijk menens. Heeren kreeg in de pastorie de heren van het Armbestuur op bezoek (onder hen weer de inmiddels bekende Henricus de Wijs) om te praten over de oprichting van een huis voor Zusters van Liefde in combinatie met een tehuis voor armlastige vrouwen. De heren wilden er ditmaal echt vaart achter zetten en legden daarom aan Heeren hun actieplan voor. In de algemene vergadering van het bestuur wilden zij eerst wijzen op de erbarmelijke omstandigheden waaronder veel bejaarden die hier en daar waren ondergebracht gebukt gingen. Aansluitend wilden zij dan voorstellen om Petronella Coppens en Catharina van Grinsven op de vergadering van zaterdag 2 oktober te ontbieden en aan hen te vragen de zorg voor een aantal oude vrouwen op zich te nemen. De twee juffrouwen zouden dan moeten antwoorden dat zij dit werk niet op zich konden nemen, omdat zij hun handen al vol hadden aan de zorg voor arme kinderen. Maar de juffrouwen zouden tevens kunnen aangeven dat zij wel genegen waren om het gevraagde te doen, indien het Armbestuur een huis beschikbaar zou stellen binnen de stad. Zodoende kon de zorg immers op één plek geconcentreerd worden, wat veel efficiënter was. Genoemd bestuur zou uiteraard ook moeten instaan voor de verzorgingskosten.

Alles ging precies volgens plan, waarbij Heeren overigens aantekende dat dit allemaal gebeurde onder de devotie ter ere van de vijftien geheimen van de rozenkrans, waarmee Anna Catharina en hijzelf vijftien weken voor Rozenkranszondag begonnen waren. Bovendien had hij in de mis op 27 september, dus voorafgaand aan het bezoek van de bestuurders, om de voorspraak gebeden van Johannes de Evangelist, 'de bijzondere Apostel van de Liefde'. Alweer zo'n merkwaardig geval van samensmelting van liturgie en devotie: voor Heeren stond de 27ste van iedere maand in het teken van de Apostel Johannes, omdat dienst feest op 27 december is.

Op zaterdag 2 oktober ontvingen Magdalena Coppens en Catharina van Grinsven daadwerkelijk een concreet voorstel van het Armbestuur. Na nog enig onderhandelen was het op 22 december 1819 zover: beide juffrouwen

sloten met het Armbestuur een overeenkomst, op basis waarvan een half jaar later, op 7 juli 1820, de congregatie kon worden opgericht.¹²⁵ Waar het Liefdehuis gevestigd zou worden was al snel bekend: het huis in de Choorstraat dat Heeren in 1817 van Van Grinsven had gehuurd voor de sociëteit van jongelingen (zie hierboven).

In de daaropvolgende maanden ging alles redelijk naar wens. Wellicht de grootste zorg voor Heeren was de kwestie of hij Anna Catharina, ondanks al haar verdiensten, wel bij de congregatie kon of wilde houden. Zoals we in het vorige hoofdstuk hebben gezien, zou zij er uiteindelijk wel bij zijn, en daar zou hij geen spijt van krijgen. Op 4 juni 1820 gingen vijf vrouwen gezamenlijk op pelgrimage naar het al enkele keren genoemde Duitse Kevelaer, dat meer nog dan Uden en Oirschot het bedevaartsoord bij uitstek was om O.L. Vrouw Troosteres der Bedrukten te vereren. Anders dan in Oisterwijk, Uden en Oirschot werd in Kevelaer geen miraculeus beeld van Maria vereerd maar een miraculeus prentje uit de zeventiende eeuw. Dit

¹²⁵ Op 2 oktober 1819 besloten de regenten de zorg van enkele ongeneeslijk zieken die nergens anders konden worden ondergebracht tegen betaalbare kosten, uit te besteden aan Petronella Coppens, zie Eijt, *Religieuze vrouwen*, 58. Hun besluit is weloverwogen: het betreft personen voor wie het Gasthuis helemaal niet is bedoeld en ook geen goede verblijfplaats is. Bovendien hebben deze 'ongelukkigen' zoveel zorg nodig dat zij, volgens het oordeel der dokters, niet 'buiten' besteld kunnen worden. Gewone kosthuizen komen voor hen niet in aanmerking. Omdat de Armenfondsen zware financiële verliezen hebben geleden, waardoor zij er jaarlijks fl 12.000 in inkomen op achteruit zijn gegaan, kan de zorg niet worden uitbesteed aan personen die hieraan willen verdienen of een bestaansmiddel zoeken. De zorg kan slechts gebeuren door personen die zich laten leiden door zuivere beginselen van menslievendheid en bereid zijn zichzelf op te offeren. Coppens en Van Grinsven antwoorden op 10 november, na overleg met beider ouders, dat zij het voorstel niet aan kunnen nemen, zij hebben hun handen al vol aan de zorg voor kinderen buiten de stad. In het archief van het Moederhuis worden twee kopieën van de brief van Coppens en Van Grinsven bewaard, een ervan is door Heeren geschreven. Op 4 december krijgen de dames een heel vriendelijke brief terug van het Collegie van Regenten over de Armen van 's-Hertogenbosch, waarin wordt meegedeeld dat het geenszins de bedoeling is hen te overbelasten. Interessant is de toelichting dat veel arme vrouwen buiten de stad verzorgd worden, omdat zij daarbinnen weer in hun oude gedrag zouden vervallen door te gaan bedelen. De overeenkomst van de regenten van het Armbestuur met Catharina van Grinsven en Petronella Coppens, dankzij welke later, op 7 juli 1820, het Liefdehuis kon worden opgericht, bevat veertien artikelen, onder meer artikel 8: het staat de juffrouwen vrij om de bestelde vrouwen ten voordele van hun administratie tot een of andere arbeidzaamheid te verplichten, terwijl zij er goed over moeten waken dat die vrouwen in de stad geen aalmoezen gaan afhalen. Zie Eijt, *Religieuze vrouwen*, 58-59. Zie ook Archief Zusters Choorstraat, Bestuursarchief 431, 'Contracten met het College van Regenten over de Godshuizen en de Algemeene Armen te 's-Hertogenbosch'.

prentje, waarvan er destijds massa's werden gedrukt, draagt de afbeelding van het Mariabeeld in de kathedraal van Luxemburg. Merkwaardig toch dat het vaak de onopvallendste afbeeldingen van Maria zijn waaraan op zeker moment wonderen worden toegeschreven en waar pelgrims bij komen bidden; beelden van een hoge artistieke kwaliteit en grote kunstwaarde worden zelden of nooit voorwerp van volksdevotie.

Over de bedevaart naar Kevelaer komen we, zoals gezegd, terug in het volgende hoofdstuk; we noemen hier nog de vijf pelgrims: Anna Catharina van Hees, Magdalena (Petronella) Coppens, Catharina van Grinsven, Caatje (Catharina) Appelboom en Magdalena Louwaerts. In het Duitse bedevaartsoord baden zij gezamenlijk om de voorsprak en bescherming van de H. Maagd en droegen zij zichzelf op aan Maria, en via haar ook aan God. Op 7 juli, de feestdag van de Zoete Lieve Vrouw van Den Bosch, betrokken de vijf het nieuwe huis in de Choorstraat, ook daarover meer in het volgende hoofdstuk.

Johannes de Evangelist, de Apostel van de Liefde, is samen met Vincentius patroon van de Congregatie, waarvan Maria en Joseph als de geestelijke ouders worden beschouwd. Deze bronzen Johannes met adelaar, vervaardigd door Mari Andriessen, staat op de Bossche Parade naast de Sint Jan.

In het voorgaande is gezegd dat Jacobus Heeren, Anna Catharina en andere vrouwen al laverend tussen de burgerlijke overheid en de hemelse macht op hun doel afstevenden. Terugblikkend kan de geschiedenis vanuit twee verschillende invalshoeken worden bekeken. Indien we Anna Catharina's visioenen weglaten, houden we in een notendop het volgende verhaal over. Kort na zijn bezoek aan Triest hoorde Heeren van de plannen van het bestuur van het Groot Gasthuis en won hij bij Henricus de Wijs advies in over de beste strategie. Dat was in september 1816. Drie jaar later kwam het project pas echt in beweging. Samen met Petronella Coppens en Catharina van Grinsven, ieder met een rijke en hem welgezinde vader, kon Heeren het plan van De Wijs uitvoeren en kwam de congregatie er daadwerkelijk. Dit is het aardse verhaal. Het andere verhaal luidt dat Heeren via Anna Catharina vernam dat 'de zaak' welgevallig was aan God en dat Maria in dezen zijn beschermvrouwe zou zijn. Het vurig verlangde huis van Liefdezusters zou er komen, maar de eerste fase moest worden afgerond door 'een andere macht'. Zoals Anna Catharina door Heeren geoefend werd in de deugd van gehoorzaamheid, zo hielp zij hem om de deugd van geduld te oefenen. Daarnaast hielp zij hem met het inzicht dat het echte werk van Gods dienaren pas zou beginnen na de stichting op 7 juli 1820.

Kind van Maria

In het liturgisch-devotioneel kader van Jacobus Heeren en Anna Catharina van Hees worden feestdagen – en dan weer vooral feesten van Maria – vaak gekoppeld aan een specifieke gebedsintentie. Zo baden beide stichters ruim een week voor Kerstmis 1816 om Gods zegen over de toekomstige congregatie. In deze slotparagraaf willen wij hun gebed kort duiden, om ons beter te kunnen verplaatsen in beider voorstellingswereld. Eerst volgt hier de desbetreffende (hertaalde) passage in het schriftje van Heeren:

Met de komst van een instituut van Zusters van Liefde als onze intentie, zijn Catharina van Hees en ik op 16 december 1816 begonnen met een devotie ter ere van de negen maanden gedurende welke Maria Jezus, die zij heeft ontvangen van de Heilige Geest, in haar schoot heeft gedragen. Op deze dag heb ik ter ere van de menswording de H. Mis opgedragen en tot God gebeden dat door de 'overstorting' van de Heilige Geest de congregatie in de schoot van Maria zal worden ontvangen, zoals eens Zijn zoon door de overlommering van de Heilige Geest in haar schoot is ontvangen. Dan zal de congregatie waarlijk Maria als moeder en Jezus als hoofd hebben. Tijdens de mis is deze 'zaak' aan Catharina van Hees vertoond als zeer aangenaam aan God.

In deze passage valt opnieuw de feest-gerichtheid op, hier de gerichtheid op Kerstmis, het feest van de menswording van God. Daarnaast blijkt ook de zestiende december voor Heeren en Anna Catharina van betekenis te zijn als markering van de laatste fase van de negen maanden dat Maria in verwachting was. Door dit accent wordt de Advent, dus de weken die in het liturgisch jaar voorafgaan aan de komst van Christus, gelijkgeschakeld aan de laatste spannende maand van Maria's zwangerschap. In beide gevallen gaat het immers om 'verwachting'. Welnu, na de voorgaande paragrafen hoeft het niet meer te verbazen: onze twee Maria specialisten waren bekend met nog een bijzonder devotiefeest, het feest van Maria's verwachting. Om uit te drukken dat het om 'blijde verwachting' gaat, werd dit feest gevierd in de week na Zondag 'Gaudete' ('Verheugt u', de derde zondag van de Advent), met gebruikmaking van de liturgie van het feest van de Blijde Boodschap aan Maria (25 maart). In 1816 viel Zondag 'Gaudete' op 15 december; Anna Catharina en Heeren begonnen dus meteen op de volgende dag met hun devotie.¹²⁶

¹²⁶ Zie Kronenburg, *Maria's feestkring in Nederland*, 123-125; Koenders, *Maria in den eeredienst der Katholieke Kerk*, deel 3, 36-39.

In zijn in 1859 verschenen *Zedelijke bemerkingen over verschillende feestdagen door het jaar* geeft Heeren uitleg bij dit feest.¹²⁷ Eerst verwijst hij naar de geestelijke betekenis van Kerstmis: 'zijn lichamelijke geboorte zou ons niets baten, indien de Zaligmaker niet naar de geest in ons herboren wordt'. Maar dan verlegt hij de aandacht naar de boodschap van het 'feest der verwachting van het baren van Maria'. Hij constateert dat Maria een onmisbare rol speelt bij genoemde geestelijke geboorte. Zoals zij eens, voorafgaand aan de lichamelijke geboorte, in barendsnood bij elk huis in Bethlehem aanklopte om te mogen bevallen, zo vraagt ze nu bij ieder van ons een plaatsje om haar kind op geestelijke wijze in ons hart geboren te laten worden. Indien de harten die zij aantreft, nederig en berouwvol zijn, en vol verlangen om Jezus te mogen ontvangen, zullen wij dankzij haar voorspraak volmaakte kinderen van God worden.

Het eerste deel van Heerens uitleg is het meest relevant bij het beoordelen van de vroomheid waarin hij samen met Anna Catharina opging. 'Indien de Zaligmaker niet naar de geest in ons herboren wordt', heeft de menswording van Christus geen baat voor ons. Op deze wijze geeft Heeren te kennen dat devoties voor hem wel belangrijk waren, maar slechts als middelen of voertuigen, in de hoop om innerlijk dichter bij God te komen. Kerstmis is voor hem niet op de eerste plaats het verjaardagsfeest van Jezus, maar het feest van de Godsgeboorte 'naar de geest' in ons hart of ons innerlijk. Hiermee staat hij in een lange vroomheidstraditie in de westerse kerk. In de liturgie van de Advent krijgen drie manieren van 'komen' bijzondere aandacht: de betekenis van de eerste (historische) komst van Christus, zijn sacramentele

¹²⁷ Volledige titel: *Zedelijke bemerkingen over verschillende feestdagen door het jaar ten dienste van de Congregatie der Dochters van Maria en Joseph te 's-Hertogenbosch*, door J.A. Heeren, R.C. Priester en Stichter der bovengenoemde Congregatie [Sint-Michielsgestel(?) 1859]. P. 72-77 over het 'Feest der verwachting van het baren van Maria', dat inmiddels een vaste plek had gekregen in de kalender, 18 december.

wederkomst nu, en zijn wederkomst aan het einde der tijden.¹²⁸ Vooral mystici waren gevoelig voor het motief van de innerlijke godsgeboorte met Kerstmis.¹²⁹

Een verschil met de traditie is hier echter wel de plaats die Maria inneemt. Is de innerlijke Godsgeboorte klassiek een gebeuren tussen God en de menselijke ziel, nu komt Maria erbij om 'naar de geest' opnieuw te baren. In de godsdienstige beleving van Jacobus Heeren en Anna Catharina van Hees was Maria niet alleen de belangrijkste van alle hemelse voorsprekers, zij was onmisbaar.

¹²⁸ Zie 'Advent', in: *Liturgisch woordenboek*, deel 1, Roermond/Maaseik 1958, 52-58. Zowel bij de Godsgeboorte in ons innerlijk als bij het opnieuw worden tot Gods kinderen met Kerstmis, is voor Heeren het sacrament van de eucharistie van belang, zie Archief Zusters Choorstraat, blauwe mappen, 12.10, meditatie bij Kerstmis: 'Hoe klein gij ook in uw krib voor onze ogen schijnt, gij zijt nochtans in ons hart groot bij ons door het geloof, ons hart getuigt ons door uw genade licht en liefde, wie gij zijt en daarom willen wij ook uit geheel ons hart, vandaag op uw geboortefeest, u onze hulde aanbieden, en onze liefde u bewijzen. Zie dan, Jezus, wij komen allen hier tot U, en naderen tot u, niet met vrees, maar met liefde, in dit H. Sacrament. Wij bidden u, verborgen God, wil toch hier op uw altaar, even zoveel als wij gedenken, dat gij hier dezelfde zijt, die vandaag voor ons te Bethlehem geboren zijt. (...) Ach Jezus! Wij bidden u door de voorspraak van uwe H. Ouders Maria en Joseph, vergun ons de gratie, dat wij, die in de gedaante van een kind, u aannamen als de enige zoon van God, ook alle Gods kinderen mogen worden, en naar de inwendige mens in u herboren worden. Nu gij, Jezus, zelf voor ons een kind hebt willen wezen, leert ons nu ook als kleine kinderen hier op de wereld voor u te leven. (...) niets strekt ons meer tot eer dan dat wij naar uw voorbeeld, ons hier op aarde, als eenvoudige, nederige en gehoorzame kinderen gedragen. (...)'. Vgl., over 'evangelische kinderen', Charles Caspers & Kees Waaijman, *De wortels, de twijgen en de vruchten van de boom. De Vincentiaanse liefde in de spiritualiteit van de Dochters van Maria en Joseph*, Baarn 2013, 86-87.

¹²⁹ Zie bijvoorbeeld de mystieke liturgiebeleving van de Schrijfster van de Evangelische Peerle, *Den Tempel Onser Sielen*, inl. en vert. Alb. Ampe, Antwerpen 1968, 309-323; populaire (hertaalde) versie: Idem, *Gods Tempel zijn wij. Een liturgiebeleving uit de XVIde eeuw*, Bonheiden 1980, 86-90.

Bijzondere dagen in het liturgisch jaar waarop Anna Catharina een of meerdere visioenen kreeg

- Op 16 december 1816 gedenken Jacobus Heeren en Anna Catharina van Hees de negen maanden gedurende welke Maria Jezus in haar schoot gedragen heeft. In deze week na Zondag 'Gaudete' viel het zogenoemde feest der verwachting van Maria.
- Van Kerstnacht 1817 tot 5 januari 1818 heeft Anna Catharina al met al nog geen uur geslapen.
- Van 1 tot en met 15 januari 1819 houden Anna Catharina en Heeren een vijftiendaagse oefening 'in de naam van Jezus', opdat de oogaandoening waaraan Heeren dan lijdt, zal genezen. Op 17 januari, de zondag van de Zoete Naam, bidt Anna Catharina nog bijzonder voor de genezing.
- Op 2 februari 1817, tijdens de maandelijksse oefening van de HH Engelbewaarders, krijgt Anna Catharina een droom over de St. Jacobskerk.
- Op Goede Vrijdag 4 april 1817 voelt Anna Catharina op pijnlijke wijze de zijde wond van Christus.
- Op 30 april 1820, de feestdag van Catharina van Siena, bidt Anna Catharina dat de gunsten die zij van God geniet verborgen mogen blijven, net als bij deze heilige het geval was.
- Op zaterdag 3 mei 1817, het feest van de Kruisverheffing, onthult Anna Catharina aan Heeren dat de pijn en het medelijden op vrijdag steeds verder toenamen.
- Op de vooravond en ochtend van het feest van Petrus en Paulus, donderdag 29 juni 1820, krijgt Anna Catharina visioenen over het tijdstip en wijze waarop de eerste zusters hun nieuwe huis zullen betrekken.
- Op 7 juli, het feest van de Zoete Lieve Vrouw van Den Bosch, betreft Anna Catharina het nieuwe huis, samen met haar vier medepelgrims naar Kevelaer.
- Op 12 juli 1818, in de voorbereiding op het feest van Vincentius, beginnen Heeren, Anna Catharina en anderen een devotie ter ere van deze heilige; in deze octaaf krijgt Anna-Catharina meerdere visioenen van Jezus, Maria en Vincentius.

- Op 19 juli 1817, de feestdag van Vincentius, ontvangt Anna Catharina een visioen, waarin Jezus haar vertelt dat de tijd voor de oprichting van de Congregatie nog niet rijp is.
- Op 22 september 1817, het feest van de naam van Maria, zijn Heeren en Anna Catharina een devotie begonnen om Maria's zegen over de Congregatie af te smeken. 's Anderendaags gaan Anna Catharina en drie metgezellinnen op bidtocht naar O.L. Vrouw van de Heilige Eik te Oirschot.
- Op 24 september 1816, het feest van Maria de Mercede, gaan Heeren en Anna Catharina naar Uden om daar Maria's voorspraak te vragen.
- Op 27 september 1819, juist onder de devotie van Heeren en Anna Catharina ter ere van de vijftien mysteries van de H. Rozenkrans, krijgt Heeren bericht van het Armbestuur over de oprichting van een huis voor Zusters van Liefde en een huis voor oude vrouwen. Voor Heeren staat deze dag in het teken van de Apostel Johannes, waarschijnlijk gold dat voor elke 27ste dag van de maand.
- Op 16 oktober 1816, daags na het feest van de H. Teresa, bidt Anna Catharina op verzoek van Heeren tot Maria, Jozef, Johannes, Jacobus en de Engelbewaarders om hun voorspraak bij de oprichting van een sociëteit voor jongelingen.
- Op 1 november, Allerheiligen, 1816 bidden Anna Catharina, Magdalena Coppens en Ant. Sweens op verzoek van Heeren ter bevordering van het godsdienstonderwijs aan arme oude mensen.
- 's Anderendaags, op Allerzielen, vertelt Anna Catharina aan Heeren dat deze onderneming welgevallig is aan God.

Moeder overste

Zeg aan mijn dienaar dat hij in alles
met een vrij hart voortgaat, doch met
voorzichtigheid; hij mag hen niet
overbelasten naar ziel of lichaam.

(Maria tot Anna Catharina van Hees, 5 augustus 1820)

Dat de congregatie de beginjaren is doorgekomen, terwijl iedereen nog moest wennen aan de door Jacobus Heeren aangereikte structuur, wijst erop dat Anna Catharina een genietbare en bindende persoonlijkheid is geweest. Daarnaast genoot zij grote autoriteit, al was zij niet een vrouw om met regenten te praten en zaken te doen; dat konden de andere zusters beter.

Weer Maria

Vrijdag 7 juli 1820 geldt als de stichtingsdatum van de Congregatie van de Dochters van Maria en Joseph. We gaan nog even terug naar de weken die daaraan voorafgingen. Op 4 juni gingen de vijf aanstaande zusters op bedevaart naar Kevelaer om daar hun onderneming op te dragen aan Maria. Waarschijnlijk deden zij onderweg nog het Mariaoord Handel aan en reisden zij, net als andere vrouwelijke pelgrims, met de huifkar. Mannen gingen te voet. Voor Anna Catharina moet deze bedevaart, die enkele dagen duurde (met waarschijnlijk meerdere overnachtingen in Kevelaer) een hele belevenis zijn geweest. Het was een van de weinige keren in haar leven dat zij de Meierij heeft verlaten.¹³⁰ Nochtans was Kevelaer, dat tot 1802 bij het bisdom Roermond behoorde (later bij het bisdom Münster) voor haar en haar metgezellinnen een begrip. Waarschijnlijk waren zij bekend met het verhaal over Hermana van Deursen, een deftige Bossche vrouw die in 1659 te Kevelaer op miraculeuze wijze genas van een verlamming. Niet alleen Kevelaer, maar ook Den Bosch was daarover vol vreugde. Zelfs de protestantse burgemeester van Den Bosch kon, na een door hem gelast medisch onderzoek, slechts bevestigen dat hier een wonder was gebeurd (zo luidt althans de overlevering). Zoveel indruk maakte dit alles, dat – aldus de marioloog Kronenburg – ‘vele protestanten daardoor in de schoot van de ware kerk terugkeerden’.

Dit wonder maakte de bedevaart naar het Duitse Mariaoord nog populairder. Sinds 1724 was in de Diezestad zelfs een broederschap gevestigd die zich speciaal bezighield met de organisatie van bedevaartprocessies naar Kevelaer. Elk jaar togen omstreeks 10 september zo’n 700 Bosschenaren in georganiseerd verband naar de ‘Trösterin der Betrübten’. Onze vijf pelgrims reisden

¹³⁰ Als tiener woonde zij enkele jaren buiten de Meierij, maar nog steeds in het huidige Noord-Brabant, namelijk in Gilze, in de Baronie van Breda.

begin juni dus niet met de grote groep mee, maar op eigen gelegenheid.¹³¹ Na hun ongetwijfeld zowel ingetogen (vanwege de belangrijke intentie) als uitbundige (in Kevelaer was het constant één grote optocht) onderneming stond Anna Catharina weer met beide benen op de grond. Ze moest nu nog de proef doorstaan om tot het huis in de Choorstraat te worden toegelaten (zie hoofdstuk drie). Maar nadat Heeren zich ervan verzekerd wist dat voortaan niemand nog enige hinder zou ondervinden van haar excessieve medelijden met Jezus, was de zaak in orde. Op zaterdag 1 juli, zes dagen voor de stichting, baden de kapelaan en zijn biechteling nog eenmaal om Gods zegen voor de Zusters van Liefde.

Voor de Bosschenaars en andere inwoners van de Meierij gold 7 juli als de feestdag van de Zoete Lieve Vrouw. Onder die titel en met een mirakelbeeld als cultusobject werd Maria in de late middeleeuwen in Den Bosch vereerd, tot de verovering van de stad door Frederik Hendrik in 1629 daar abrupt een eind aan maakte. Het stadsbestuur ging over van katholieke in protestantse handen en het beeld werd in veiligheid gebracht in Brussel. Bij de stichting van de congregatie was het daar nog steeds, Anna Catharina heeft het nooit mogen aanschouwen. Pas in december 1853 werd het in een ware triomftocht vanuit Brussel via Tilburg terugbezorgd in Den Bosch. Catharina van Grinsven, de tweede algemeen overste van de congregatie, heeft dat, twee jaar voor haar overlijden, nog net meegemaakt. De hoogbejaarde Jacobus Heeren was nog helemaal van de partij: op 27 december, het feest van Sint Jan, droeg hij samen met drie andere geestelijken (alle drie deken) en gevolgd door bisschop Zwijsen, nog ruim honderd geestelijken en talrijke gelovigen, het mirakelbeeld van de Zoete Moeder de kathedraal binnen. Ook schonk hij een kostbare zilveren kroon aan het beeld. Tot op heden wordt het beeld

¹³¹ J.A.F. Kronenburg, *Maria's heerlijkheid in Nederland*, deel 8, *Kwijning en opbloei. Van het einde der 17de eeuw tot op onze dagen*, Roermond 1914, 276-278. Over bedevaartprocessies zie ook Peter Dohms, *Die Wallfahrt nach Kevelaer zum Gnadenbild der 'Trösterin der Betrübten'*. *Nachweis und Geschichte der Prozessionen von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Kevelaer 1992, 337-338 (bedevaarten uit Den Bosch); Peter Jan Margry, *Teedere Quaesties. Religieuze rituelen in conflict. Confrontaties tussen katholieken en protestanten rond de processiecultuur in 19de-eeuws Nederland*, Hilversum 2000, 112-129. Zie ook Robert Plötz, *Maria, 'Trösterin der Betrübten'*. *Zur Geschichte der Wallfahrt nach Kevelaer und ihres Bildes*, Kevelaer z.j.

*De Zoete Moeder en haar
zoon anno 2015.
Foto Broederschap van
Onze Lieve Vrouw van
Den Bosch.*

druk bezocht door vereerders uit de regio en van ver weg; ook voor de zusters van de Choorstraat is de Mariakapel van de St.-Jan altijd een favoriete plek geweest om te bidden.¹³²

Bovenstaande toelichting bij de Mariacultus in Kevelaer en Den Bosch en de vele passages over Maria in de voorgaande hoofdstukken vertellen niet alleen iets over het devotioneel leven van Anna Catharina, haar gezellinnen en eigenlijk heel katholiek Brabant in deze tijd, maar ook iets over hun Godsbeeld. Enerzijds richtten de eerste zusters, al dan niet via de voorspraak van heiligen in de hemel, hun gebed tot de ene God. Anderzijds nam Maria zo'n belangrijke plaats in hun gebed in dat het wel lijkt alsof zij in de plaats is gekomen van de Heilige Geest. In de loop van de negentiende eeuw zou de status van Maria nog verder stijgen in de rooms-katholieke kerk, voor zover dat al mogelijk was. Een hoogtepunt in deze ontwikkeling was het door paus Pius IX uitgesproken dogma over de Onbevleete Ontvangenis van Maria in 1854. Bijna een eeuw later, in 1950, volgde een nieuw hoogtepunt met het door paus Pius XII uitgesproken dogma over de Tenhemelopneming van Maria. In de afgelopen decennia is Maria in de beleving van de gelovigen nog steeds met stip de belangrijkste heilige, maar wordt zij door de kerk minder beschouwd als de 'Koningin van de Hemel' en meer als 'onze zuster, die haar aards bestaan in nederigheid en armoede heeft doorgebracht, en aldus ons lot

¹³² J.W.M. Peijnenburg, *Joannes Zwijsen, bisschop*, Tilburg 1996, 251-254. De kroon die Heeren schonk, had maar liefst 632 gulden gekost. Dat was meer geld dan de vergoeding die de zusters van het Armbestuur kregen voor de zorg voor twaalf oude vrouwen gedurende een heel jaar. Ook aan de kapel van de congregatie schonk Heeren bij die gelegenheid een zilveren kroon; zie *Aanteekeningen* (zie noot 5), 70. Enkele jaren later viel aan de congregatie een spectaculair genezingswonder te beurt. Zuster Ignatia van Gennip leed gedurende zes maanden aan een, volgens de geneesheren, ongeneeslijke kwaal. Door toedoen van een ernstige heupontsteking was een been geheel kromgetrokken en kon zij niet meer lopen. Zij bad noeven na noeven tot O.L. Vrouw van Salette en de Zoete Lieve Vrouw van Den Bosch. Van deze laatste had zij steeds een beeldje bij zich. Op 20 februari 1856, op de laatste dag van een noeven, was het alsof het beeldje tot haar zei: 'snel nu' (haast je). Tot ieders verbazing kon Ignatia zich van het ene op het andere moment weer hups bewegen als vanouds. Gezamenlijk bedankten de zusters de H. Maagd en hieven zij het *Te Deum* aan. Een van de geneesheren, G. Deckers, vervaardigde op 12 april 1856 een schriftelijk attest van deze onverklaarbare genezing; zie Archief Zusters Choorstraat, Blauwe mappen, 6.13.

ten volle heeft gedeeld' (paus Paulus VI).¹³³

Gesterkt in het vertrouwen dat Maria hun beschermvrouwe was, gingen de vijf pelgrims op de zevende juli 1820 eerst te communie in de St.-Jacobskerk. Na gezamenlijk ontbeten te hebben ten huize van Evert van Grinsven (de vader van Catharina), betrokken zij het huis in de Choorstraat waar volgens afspraak met het Armbestuur de zorg voor oude vrouwen kon beginnen. In het vervolg van dit hoofdstuk gaan wij eerst na op wat voor wijze de eerste zusters hun zaken in economisch opzicht en qua werkverhoudingen voor elkaar kregen. Vervolgens kijken wij naar hun geestelijk leven, want het was de combinatie van werk en gebed die hen tot Liefdezusters maakte.

Vijf (zes) vrouwen aan de slag

Over het reilen en zeilen van de zusters in de eerste jaren na de stichting biedt een handgeschreven kroniek in het archief nuttige informatie. Na het plechtige begin had de stichtingsdag een tamelijk sober verloop. De kroniek gunt ons letterlijk een kijkje in de keuken:¹³⁴

Op die dag was er bijna aan geen eten te denken. De nieuwelingen verge-noegden zich de eerste dag alleen met erwten. Om de herinnering aan die eerste dag levendig te houden, is het gebruik ontstaan, om elk jaar op de zevende juli erwten op te dienen, al mochten die op dat moment nog zo schaars zijn. Dit gebruik heeft vanaf het begin bestaan als een wet.

¹³³ Hendro Munsterman, 'Maria als pelgrim. Een poging tot een vernieuwde mariologie', in Charles Caspers & Paul Post (red.), *Wonderlijke ontmoetingen. Lourdes als moderne bedevaartplaats*, Heeswijk 2008, 85-102.

¹³⁴ Archief Zusters Choorstraat, Bestuursarchief, 158, *Aanteekeningen wegens de Congregatie der Dochters van Maria en Joseph gevestigd te 's-Hertogenbosch, den 7 Julij 1820*, 13. Deze handgeschreven kroniek is gebruikt voor de samenstelling van het jubileumboek 1820-1920. Opmerkelijk is dat in het boek ook wordt vermeld dat er op 7 juli 1820 alleen erwten in huis waren, maar de jaarlijkse traditie onvermeld blijft, zie Simplicia Verhuizen, *Geschiedenis van de Congregatie der Zusters van Liefde 'Dochters van Maria en Jozef'*. Uitgegeven bij het honderdjarig bestaan van de Congregatie, 's-Hertogenbosch 1920, 13.

De kroniek geeft ook enige duidelijkheid over hoe de congregatie zich verder in materieel opzicht in stand kon houden. Op de eerste plaats namen de zusters van thuis uit hun eigen spulletjes en wat geld mee. Zo waren zij niet volledig afhankelijk van wat het Bossche Armbestuur hun compenseerde voor de zorg voor de oude vrouwen en de kinderen.¹³⁵ Van het Armbestuur ontvingen zij wel geld voor de besteding van de kinderen, maar daarvan gebruikten de zusters niets ten eigen bate. Om hun werk te kunnen verrichten gingen zij (met name Petronella Coppens en Catharina van Grinsven) 'op termijn', dat wil zeggen dat zij van tijd tot tijd geld ophaalden bij weldoeners, en kregen zij het nodige toegestopt van Jacobus Heeren, die enig kind was van rijke ouders. Bij tijd en wijle ontvingen zij een schenking omdat zij baden voor het zielenheil van anderen. Sinds 1821 ontvingen zij bovendien een jaarlijkse toelage van 200 gulden uit de kas van de aan de St.-Jacobskerk verbonden broederschap van de HH. Harten van Jezus en Maria.¹³⁶

Van meet af aan was duidelijk dat het liefdewerk van hen zou eisen dat zij druk in de weer waren met de buitenwereld. Omdat zij na de stichting doorgingen met (het toezicht op) de zorg voor arme kinderen, gingen zij niet alleen op termijn maar moesten zij ook veel bezoeken brengen aan kosthui-

¹³⁵ De zusters kregen van het Bossche Armbestuur 50 gulden per jaar voor elke door hen verzorgde oudere. In 1839 werd deze jaarlijkse vergoeding verhoogd tot 60 gulden. Toen werden er in het Liefdehuis twintig vrouwen verzorgd. In 1852 besloot de congregatie vanwege de schrijnende situatie om in het vervolg voor dertig oude vrouwen te zorgen, en dat bovendien voor het oude tarief, dus 50 gulden per persoon per jaar.

¹³⁶ Dankzij de *Jaarlijksche huiselijke rekening van ontvangst en uitgaaf*, die door Heeren goed is bijgehouden vanaf 1830, krijgt men een impressie van de inkomsten. In 1830 brachten de zusters zelf fl 1600 in; het Armbestuur vergoedde fl 1400 voor de zorg voor twintig oude vrouwen; bijna fl 1000 werd ontvangen aan liefdegaven; fl 450 aan interesten; fl 200 van de broederschap van de HH. Harten; bijna fl 75 voor arbeid die door de oude vrouwen werd verricht. Al met al leverde 1830 een batig saldo op van fl 1222,77. Bijna elk jaar was er een batig saldo, in 1840 voor het eerst niet vanwege uitbreiding van de behuizing. De meeste variabele inkomsten zijn de liefdegiften (bijvoorbeeld fl 2788 in 1834, met een scherpe terugval vanaf 1844) en de inkomsten van de zusters en novicen (bijvoorbeeld fl 1021 in 1832 en fl 6051 in 1833). De broederschap der HH. Harten was verbonden aan de St.-Jacobskerk. In 1837 werd een eind gemaakt aan de toelage voor de congregatie en kwam het geld weer toe aan de parochie, zie *Aanteekeningen*, 31 (Verhuizen, *Geschiedenis*, 13). Al in de jaren voor de oprichting gingen Petronella Coppens en andere vrouwen op termijn, zie José Eijt, *Religieuze vrouwen: bruid, moeder, zuster. Geschiedenis van twee Nederlandse zustercongregaties, 1820-1940*, Hilversum 1995, 57.

zen en pleeggezinnen, vaak op enige afstand van de stad. In het laatste geval moesten zij soms ook elders overnachten.¹³⁷ Rekening houdend met de anti-religieuze houding van de overheid, kleeften zij zich daarom net als andere vrouwen in het zwart en paars of blauw, en droegen zij een witte muts.¹³⁸ Om ook verder niet te veel op te vallen lieten zij zich aanspreken met ‘juffrouw’ en meden zij de benaming ‘zuster’. Ook zagen zij af van een kloosternaam en behielden zij gewoon hun doopnaam.

Terloops wordt in de kroniek vermeld dat er vanaf het begin ook werkszusters waren, die van de gewone zusters slechts te onderscheiden waren door de iets andere muts. Een week na de stichting, op donderdag 13 juli, werd Anna Catharina door haar medezusters unaniem tot moeder overste gekozen. Deze keuze lag ook wel voor de hand, want ze wisten allen dat de stichting een gezamenlijk project van haar en de kapelaan was. Bovendien was zij met stip de oudste en wijste: 52 jaar, een generatie ouder dan haar medezusters! Zij was ongetwijfeld ook de meest belezene in devote literatuur, wat van pas zou kunnen komen bij de vorming van haar medezusters. Heeren benoemde vervolgens Catharina van Grinsven en Petronella Dymphna Coppens tot haar assistentes. Dat zijn alvast drie gewone zusters; er blijven er nog twee over: één gewone zuster, Catharina Appelboom en één werkszuster, Magdalena Louwaerts.

Dit onderscheid tussen twee verschillende soorten zusters en ook het naast elkaar functioneren van deze groepen is afkomstig uit de monastieke wereld. In de middeleeuwen bezaten de talrijke mannen- en vrouwenabdijen vaak uitgestrekte landerijen, waarvan de opbrengsten het materieel voortbestaan – of zelfs de rijkdom – van de abdij in kwestie waarborgden. Op het land werkten de lekenbroeders, respectievelijk lekenzusters: religieuzen van

¹³⁷ Pas vanaf 1841, toen het huis in de Choorstraat aanmerkelijk was vergroot, bestelden de zusters ook kinderen in eigen huis, voortaan beperkte hun zorg zich tot meisjes.

¹³⁸ Pas op 8 september 1842, tijdens het bewind koning Willem II (1840-1849), die het katholieke volksdeel veel welgezinder was dan zijn vader, kregen de zusters een echt habijt. In *Aanteekeningen*, p. 43 (vgl. Verhuizen, *Geschiedenis*, 18-19) wordt vermeld hoe Catharina van Grinsven eerst Belgische kloosters bezocht, en een soort menu keuze maakte uit de verschillende ‘toerusting’ die zij daar zag.

eenvoudige afkomst die vanwege hun handenarbeid waren uitgesloten van het koorgebied en daarom geen stem hadden in het kapittel.

Met deze ouderwetse tweedeling, die in veel congregaties tot in de twintigste eeuw is blijven bestaan – in slotkloosters werden de koorzusters met ‘mère’ aangesproken en de werkzusters met ‘soeur’ –, zijn de zusters van de Choorstraat dus van start gegaan.¹³⁹ De getalsverhouding komt wat vreemd over: vier gewone zusters en slechts één werkzuster, Magdalena Louwaerts die belast was met de keuken. Gelukkig voor haar was er nog een paar vrouwenhanden beschikbaar voor het zware werk. De zusters beschikten namelijk ook nog over een meid voor de klussen buitenshuis, het ruwe werk en om de boodschappen te doen. Drie van de vijf eerste zusters waren nu eenmaal van rijken huize en het was volkomen vanzelfsprekend dat zij, net als de rijke juffrouwen van de wereld, een meid hadden. Magdalena Louwaerts was blijkbaar van eenvoudige afkomst, maar hoe was het eigenlijk met Anna Catharina gesteld? Zij was toch maar een eenvoudige naaister en bovendien niet eens, zoals de anderen, uit Den Bosch afkomstig? Was zij toch vermogender dan wij tot nu toe hebben gedacht en had zij ook wat in te brengen in materieel opzicht? Waarschijnlijker is dat zij al vanaf het moment dat zij uit de Tolbrugstraat naar het Muizenhol verhuisde, financieel werd ondersteund door Heeren en misschien nog enkele andere bewonderaars of zelfs vereerders. Zij had zich toen immers al een status verworven als bidster en zieneres en bij die status hoorde een godgewijd leven zonder dienstbetoon aan aardse personages. In de financiële overzichten van de congregatie lezen wij dat zij bij haar intrede een bedrag van 500 gulden heeft ingebracht.¹⁴⁰

Op 19 juli 1820, het feest van Vincentius, werden de eerste vrouwen in het

¹³⁹ Eijdt, *Religieuze vrouwen*, 289.

¹⁴⁰ Archief Zusters Choorstraat, Bestuursarchief, ‘Aantekeningen van wat betrekking op de zusters heeft alsmede wat zij in de Congregatie hebben ingebracht [...]’, nr. 1. Magdalena Louwaerts, nr. 5, bracht fl 250 in, die zij in termijnen betaalde. Over het systeem van de ‘dos’ of ‘dote’, zie: Annelies van Heijst, Marjet Derks & Marit Monteiro (red.), *Ex caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in de 19^e en 20^e eeuw*, Hilversum 2010, 645-648. Voor een overzicht van de ontvangsten van de zusters die tussen 1824 en 1829 zijn ingetreden, alsmede hun sociale achtergrond, zie Allegonda J.M. Alkemade, *Vrouwen XIX. Geschiedenis van negentien religieuze congregaties, 1800-1850*, ‘s-Hertogenbosch 1966, 139-141.

‘gesticht’ opgenomen. Net als de apostelen waren zij met twaalven.¹⁴¹ Zij werden feestelijk onthaald door de zusters en de overste, Anna Catharina dus, bediende hen aan tafel. Over de dagindeling van deze ouden van dagen weidt de kroniek verder niet uit. Interessant is de vermelding dat de zusters voor hun godsdienstige oefeningen naar de St.-Jacobskerk gingen,¹⁴² wat voor de oude vrouwen een te grote afstand werd geacht. De oudjes gingen daarom naar de nabije St.-Janskerk. Dat gebeurde onder begeleiding van een zuster, deels uit zorgzaamheid voor hun zwakte, maar waarschijnlijk ook deels om hen te bewaken. Onderdeel van de overeenkomst tussen Petronella Coppens en Catharina van Grinsven enerzijds en het Armbestuur anderzijds was namelijk dat de oude vrouwen niet door de stad mochten dolen om te vervallen in hun oude gedrag: bedelen. Over de leefomstandigheden der bejaarden komen we iets te weten uit een later bericht. In 1832 trof men in de houten ledikanten van de vrouwen wandluizen aan. Om het ongedierte kwijt te raken werden de ledikanten vervangen door ijzeren bedden. Voortaan sliep ieder ook in haar eigen bed, voordien deelden steeds twee vrouwen een ledikant.

Al was het allemaal onder karige omstandigheden, het doel waarnaar Heeren en Anna Catharina eendrachtig en met veel geduld hadden gestreefd, was bereikt. Op zondag 23 juli, nadat de zusters te communie waren geweest, vernam Anna Catharina van een innerlijke stem dat zij niet hoefden te vrezen en dat het aan iedereen duidelijk zou worden dat dit een werk van de Allerhoogste was.

¹⁴¹ Godshuizen die gesticht waren voor de opvang van bejaarden, namen vaak twaalf bewoners op, overeenkomstig het aantal apostelen. Ook Den Bosch kende sinds de late middeleeuwen zo'n oude mannenhuis dat in de volksmond doorging voor Apostelhuis (St. Jorisstraat). Overigens bleef het aantal in de Choorstraat verzorgde vrouwen niet lang op twaalf staan, al op 1 december 1820 werden er nog vier vrouwen ter verzorging opgenomen. Een van hen overleed al op 1 maart 1821. In *Aanteekeningen*, p. 19, staat de rekening van de begrafeniskosten gespecificeerd. Een doods-kist kostte ca. fl 3,45, het maken van een graf fl 1,10; alle kosten tezamen werden geraamd op fl 14,70.

¹⁴² Pas in 1830 beschikten de zusters van de Choorstraat over een eigen kapel, zie Laurens Schrover & Robbert Stephan Schrover, *Kapellen van het Moederhuis van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph*, 's-Hertogenbosch 2005.

Vertrek van Heeren

Duidelijk is dat de zusters het van meet af aan druk hadden met liefdewerken. Daarvan konden zij goeddeels in hun bestaan voorzien, maar belangrijker voor hen was dat zij, door op deze wijze hun naasten te dienen, God wilden dienen. Het is precies deze combinatie van naastenliefde en Godsliefde, die hen tot Liefdezusters maakte.¹⁴³ Nu was het de kunst om dit alles in te bedden in een religieuze gemeenschap, levend volgens de evangelische raden en met een gezamenlijk gebedsleven. In zijn schriftje vermeldt Jacobus Heeren nog dat hij vier weken na de stichting, op zaterdag 5 augustus, met Anna Catharina om Maria's voorspraak bad om het religieuze leven goed te laten verlopen met geestelijke en lichamelijke (gebeds)oefeningen voor elke dag of elke week. Nog op dezelfde dag kwam Anna Catharina hem vertellen welke boodschap haar na de communie was ingesproken: 'Zeg aan mijn dienaar, dat hij in alles met een vrij hart voortgaat, doch met voorzichtigheid; hij mag hen niet overbelasten naar ziel of lichaam, maar moet wel vasthouden aan wat eenmaal is bepaald'. Eveneens nog op dezelfde dag zag zij in de geest hoe de harten van alle zusters en de door hen verzorgde vrouwen voor haar werden opengelegd door God. Hierdoor was zij in staat om ieders fouten en onvolmaaktheden te zien en te begrijpen.

Ervan uitgaande dat dit visioen niet zomaar uit de hemel is komen vallen, maar juist iets vertelt over Anna Catharina's innerlijk, valt op dat zij hier spreekt als iemand met verantwoordelijkheid over anderen. Eerder (in het derde hoofdstuk) hebben wij gezien hoe zij vanwege haar medelijden en visioenen voor Heeren belangrijk was als contactpersoon met de hemel. Hun relatie komt tamelijk instrumenteel over, waarbij de kapelaan zijn biechteling bovendien in toom moest houden tegen overdreven ascese. De relatie hield echter stand en verbeterde zelfs omdat Anna Catharina bereid was om

¹⁴³ Voor Vincentius stond voorop dat het belangrijker is om de naaste te beminnen omwille van God, dan God te beminnen zonder zich om de naaste te bekommeren, zie: Pierre Coste (ed.), *Saint Vincent de Paul, Correspondance, entretiens, documents*, deel 12, Paris 1924, 260-276 (nr. 207: 'De la charité').

– zoals zij dat ervoer als Gods wil – tegenover haar biechtvader de deugd der gehoorzaamheid te betrachten. Vervolgens (in het vierde hoofdstuk) hebben we gezien dat de relatie tussen Heeren en Anna Catharina veranderde. Was Heeren aanvankelijk (met betrekking tot het mede-lijden) vooral klinisch geïnteresseerd in haar visioenen, later (met betrekking tot de gezamenlijke doelen) had hij haar en haar visioenen ook echt nodig. Menigmaal zetten zij zich gezamenlijk aan een meerdaagse gebedsmarathon, en ditmaal was het Heeren die zich in een deugd diende te oefenen, die van het geduld (zie kader aan het slot van dit hoofdstuk). Zojuist hebben we gezien dat toen de stichting nog maar net een feit was, Anna Catharina hem corrigeerde, door hem te boodschappen dat de zusters niet overbelast mochten worden. Wellicht had dit te maken met zowel het regime als het gebedsleven dat Heeren voor ogen stond. Ofschoon we verder niet over de details beschikken, is wel duidelijk dat Anna Catharina pleitte voor minder tucht dan Heeren graag zou willen, bijvoorbeeld geen zwijgplicht, en voor minder intensief gezamenlijk gebed, bijvoorbeeld geen nachtofficie maar wel dagelijks de tamelijk korte Mariagetijden.¹⁴⁴

Hoe het ook zij, nu bemerken we pas echt het belang en het nut van visioenen! Als gewoon privé persoon had Anna Catharina dergelijke adviezen nooit aan Heeren kunnen geven, daarvoor was hij (priester, man, rijk) te ver boven haar (vrouw, van eenvoudige afkomst) verheven. Maar dankzij de stem die innerlijk in haar sprak, kreeg zij meer te vertellen over haar biechtvader. Dat alles gebeurde zonder dat een van hen toneelspeelde, want zij geloofden beiden in de waarachtigheid van de innerlijke stem. Dankzij de visioenen kwam er meer balans in de ongelijke (machts)verhouding.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Over de getijden van Maria, zie Alkemade, *Vrouwen XIX*, 200.

¹⁴⁵ Eijt, *Religieuze vrouwen*, 66-67, wijst erop dat een gelijkwaardige verhouding tussen priesters en vrouwen, die tot stand was gekomen dankzij visioenen en religieuze taal, destijds een vaker voorkomend verschijnsel was: 'Vrouwen hadden priesters nodig om hun wensen te realiseren, priesters konden de religieus geïnspireerde ervaringen en wensen van vrouwen inzetten om eigen voornemens te verwezenlijken'. Dit elkaar aanvullen en benutten is zeker aanwijsbaar in de relatie tussen Anna Catharina van Hees en Jacobus Heeren, maar daarenboven geldt vooral dat Anna Catharina met haar 'eigen wensen' en Heeren met zijn 'eigen voornemens' een gezamenlijk doel voor ogen stond, dat zij ervoeren als een Godswege ingegeven plicht.

De net gestichte congregatie had tegelijkertijd iets broos en iets sterks. Broos, omdat zij nog altijd rekening moest houden met tegenwerking door de overheid en omdat nog maar moest blijken of de vrouwen de nieuwe leefwijze, die voor hen allen op hetzelfde moment kwam, samen aankonden. Sterk, op de eerste plaats omdat de vijf ‘pelgrims’ toen al jaren liefdewerk verrichtten en ongetwijfeld vroom waren (Heeren hield dat heus wel in de gaten); op de tweede plaats omdat voorafgaand aan de stichting was gezorgd voor een goed kerkelijk en maatschappelijk draagvlak. Zoals we in de geschiedenis wel vaker zien bij het ontstaan van nieuwe ordes of congregaties, begon ook de Choorstraat met rijke en knappe jonge vrouwen die zich verlaagden – of juist verhoogden! – om te zorgen voor arme onaanzienlijke verschoppelingen.¹⁴⁶

Uit een onverwachte bron, namelijk een lang lofdicht op het vijftigjarig huwelijksfeest van de ouders van Jacobus Heeren, dat toevallig ook uit augustus 1820 dateert, kunnen we meer afleiden over genoemd draagvlak.¹⁴⁷ Op even uitbundige als langdradige wijze wordt verteld dat Godefridus Heeren en zijn literair begaafde vrouw, Joanna Maria van Goch, klein zijn begonnen in de handel, maar uiteindelijk veel rijkdommen hebben vergaard. Hun levensstijl was echter sober, en ‘tot liefdadigheid uit godsdienstplicht gedreven’ zorgden zij ervoor om uit hun overvloed ‘den armen evenmens het trouwe deel te geven’. Uit het gedicht wordt voorts duidelijk dat het gouden echtpaar al enige tijd gestopt was met het koopmanschap, ‘om gans aan God gewijd, voor God alleen te leven’. Bij het bepalen van hun levensrichting speelde hun nageslacht een belangrijke rol. Hun eerste kind, de priesterzoon met een standplaats in Den Bosch, konden zij tot hun vreugde vrijwel dage-

¹⁴⁶ Het meest bekende voorbeeld van een dergelijke ‘verlaging’ in de rooms-katholieke kerkgeschiedenis is dat van de H. Elisabeth van Thüringen of Hongarije, naar wie overal in Europa gast- en ziekenhuizen zijn genoemd. Tal van adellijke vrouwen volgden haar voorbeeld om derde ordelinge van St. Franciscus te worden. Over deze heilige is veel vrooms geschreven, in het Nederlandse taalgebied onder anderen een door August Cuppens & Guido Gezelle uit het Frans vertaalde biografie: Charles-René Forbes Montalembert, *Geschiedenis der Heilige Elisabeth van Ungarn*, Gent 1896.

¹⁴⁷ *Gelukwensch opgedragen aan Godefridus Heeren en Joanna Maria van Goch, ter gelegenheid van hunne vijftigjarige echtverbintenis, gevierd te 's Bosch den 29. van den Oogstmaand 1820*, 's-Hertogenbosch: Arkesteyn 1820.

lijks zien. Hun tweede kind, een dochter, was al als jonge tiener overleden; zij is nu, zo spreekt de dichter, 'een hemelengel'. Uit de geschiedenis van de congregatie is bekend dat Jacobus Heeren in financieel opzicht de congregatie meer dan eens tot steun was; uit het feestgedicht kunnen we opmaken dat hij op zijn beurt kon rekenen op de volledige steun van zijn ouders.¹⁴⁸

Zowel voor de jonge congregatie als voor het bejaarde ouderpaar volgde er helaas een onverwachte domper. In februari 1821, nauwelijks een half jaar na de stichting, werd kapelaan Jacobus Heeren door de apostolisch vicaris bevorderd tot pastoor van Oirschot. De tijd dat hij en Anna Catharina elkaar dagelijks ontmoetten, spraken en samen baden, was voorgoed voorbij. Mogelijk heeft hun – in de ogen van anderen – al te goede verstandhouding er mede toe geleid dat Heeren gezwind naar een andere stad werd overgeplaatst. De zorg voor de congregatie was voortaan formeel in handen van de oude pastoor Molemakers van de St.-Jacobskerk. Het vertrek naar Oirschot betekende overigens geen totale scheiding. Heeren kwam regelmatig op bezoek, schreef brieven en bleef naar derden toe de belangen van de congregatie behartigen. Misschien was het daarom wel een zegen voor de jonge congregatie dat deze dominante man meestentijds op afstand verbleef.

Liefdezusters

Op 21 november 1821, het feest van Maria's opdracht in de Tempel, kreeg de jonge congregatie haar eerste novice: Maria Lamberta van Grinsven, de jongere zus van Catharina. Zij was goed bevriend met Anna Catharina, die zij vaak bijstond in haar vele kwalen, zowel voor als na de stichting. Op 14 februari 1822 trad Catharina Bolsius in, die net als de gezusters Van Grinsven al deel had uitgemaakt van de groep van veertien vrouwen die kleren naaide voor arme kinderen (zie hoofdstuk vier). Met de vermelding van nieuwe intredes lijkt het wel alsof we te maken hebben met een op volle

¹⁴⁸ Vgl. Eijt, *Religieuze vrouwen*, 98, over het vaderlijk erfdeel van Heeren, dat grotendeels naar de congregatie is gegaan.

toeren draaiend klooster. In zekere zin was dat ook wel zo, de vrouwen wijdden zich eendrachtig aan hun werk en hun gebed. Maar welbeschouwd was de stichting van de congregatie op 7 juli 1820 op de eerste plaats iets wat in de harten van de betrokkenen was gebeurd. En al waren er al snel een moeder overste, twee assistentes, zusters, werkzusters en novicen, en al hadden zij een gezamenlijk gebedsleven, in kerkjuridisch opzicht was de congregatie nog niet volwaardig. Daarvoor was immers een officieel door de kerk erkende regel nodig, en die was er pas dertig jaar na de stichting. In de kroniek van de congregatie staat kernachtig wat de richtlijn was waaraan Anna Catharina vasthield:¹⁴⁹

In het begin hadden de Zusters geen regel en Moeder van Hees verlangde dat het geestelijk gebouw der ontluikende Congregatie zoude opgetrokken worden, niet op lichamelijke strengheid, maar op de verloochening van eigen wil en oordeel en op een volmaakte gehoorzaamheid.

Voor het burgerlijk recht bestond de congregatie pas in 1843 als ‘zedelijk lichaam’, een reden waarom, zoals we hebben gezien, de zusters in de begintijd met ‘juffrouw’ aangesproken moesten worden. Ook de overeenkomst met het Armbestuur over de verzorging van oude vrouwen was niet gesloten met de congregatie, maar met de juffrouwen Coppens en Van Grinsven. Desalniettemin wisten de zusters zich in hun streven volledig erkend en gesteund door de kerkelijke overheid; in het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat Heeren de ‘zaak’ ruim van tevoren had voorgelegd aan andere geestelijken en dat hij vervolgens ook op hun instemming kon rekenen. Op 21 november 1822, precies een jaar na de intrede van Maria van Grinsven,

¹⁴⁹ Aanteekeningen, 15 (vgl. Verhuizen, *Geschiedenis*, 13-14).

legden de vijf 'pelgrims' hun tijdelijke geloften af.¹⁵⁰ Apostolisch vicaris Antonius van Alphen, die bekend stond om zijn behoedzame opstelling tegenover de overheid, wilde voorlopig nog niet toestaan dat binnen zijn vicariaat religieuzen hun eeuwige geloften konden doen; in de Choorstraat zou dat pas gebeuren in 1835.

Enkele dagen na de professie in vijfvoud trad Maria Teurlings in als werkzuster. Zij werd door de anderen Maria Vincentia genoemd. In 1823 trad Johanna Maria de Bueger in, voor wie Heeren en anderen het intredegeld betaalden, en in 1824 volgde nog Johanna Francesca d'Erkenne. Toen Anna Catharina in februari 1825 overleed, waren de zusters dus met zijn tien. Overigens heeft de congregatie al met al slechts weinig werkzusters gehad, want reeds in 1833 werd het onderscheid tussen gewone zusters en werkzusters opgeheven. Tezelfdertijd namen de zusters in goede verstandhouding afscheid van hun meid, die in een pastorie ging werken.

Al snel was het gebruikelijk dat de zusters elk half jaar stemden of de novicen hun route mochten vervolgen en na verloop van tijd professie mochten doen; voorafgaand aan iedere professie werd nogmaals gestemd. Zo mocht Maria van Grinsven op 18 januari 1824, na vijf stemmingen, haar tijdelijke geloften doen. De andere zusters hebben dus al binnen een half jaar na haar intrede over haar gestemd en vonden haar na een kleine twee jaar (met daarover verspreid nog vier stemmingen) geschikt om er volwaardig bij te horen.¹⁵¹ Onder Anna Catharina's opvolgster, Catharina van Grinsven, werd het gebruikelijk dat novicen elke drie maanden in de kapel ten over-

¹⁵⁰ Over het Mariafeest op 21 november, zie J.A.F. Kronenburg, *Maria's feestkring in Nederland. Overzicht van het ontstaan en de ontwikkeling der Mariafeesten in ons vaderland*, Amsterdam 1919, 101-104; A.J. Koenders, *Maria in den Eeredienst der Katholieke Kerk*, Amsterdam 1937, 279-292. Binnen de congregatie zou 21 november een favoriete dag blijven om professie te doen.

¹⁵¹ Soms deed een zuster langer over haar noviciaat en werd er ook vaker gestemd. Johanna Maria de Bueger deed vier jaar over haar noviciaat, dat is twee keer zo lang als de andere zusters. Over haar werd bijgevolg negen keer gestemd (slechts bij een van de stemmingen was er een tegenstem). Menige postulante maakte haar noviciaat niet af, zoals in 1833, toen een novice voorwendde dat ze naar Amerika ging; in 1838 werd een novice weggezonden vanwege haar onrechtzinnigheid, etc. Over de intrede in later tijd, zie Andries Molengraaf, *Geroepen en toegewijd. 190 jaar liefdewerk door de zusters van de Congregatie van Maria en Joseph*, 's-Hertogenbosch 2010, 36-37.

staan van alle geprofeste zusters aan de overste vroegen of zij in de 'vergadering' (congregatie) mochten blijven. De desbetreffende novice wierp zich dan voor de voeten van de overste en zei:

Eerwaarde overste, ik verzoek ootmoedig om een plaats in deze vergadering, en zo ik door menselijke zwakheid nog fouten en gebreken heb, en daardoor de gemeenschap heb ontsticht, verzoek ik om vergiffenis, en beloof mij daarvan te beteren.

Vervolgens gaf de overste aan de novice ter beproeving een scherpe berisping, enig onderricht hoe zij haar gedrag kon beteren en de geruststelling dat het verzoek was ingewilligd.¹⁵²

Het komt ons heden nogal streng voor, zo'n 'ontgroening'. Maar in de lange traditie van het religieus leven neemt de onderwerping van de wil aan God, en aan de overste of abdis namens deze, nu eenmaal een belangrijke plaats in. Voor de betrokkenen bij deze 'prosternatie' of neerwerping gold bovendien dat het ritueel hun veel meer vertelde dan alleen de woorden die daarbij werden gesproken. In hun beleving kwamen zij en de novice elke drie maanden dicht bij elkaar te staan. Nog een ander oud gebruik van de eerste zusters wordt in de kroniek genoemd: de zusters dienden elke week de epistel- en de evangeliëlezing van de zondagsmis uit hun hoofd te leren. Op de volgende zondag werd die dan overhoord: 'het ene jaar leerden de geprofesten het evangelie en de novicen het epistel, en het volgend jaar juist omgekeerd'. Daarnaast gaf de overste tweemaal in de week les in de catechismus, onderwijl was het aan de zusters toegestaan om enig handwerk te verrichten. Deze taak was Anna Catharina wel toevertrouwd. Toen zij nog in het Muizenhol woonde had zij immers al les gegeven aan bekeerlingen.

Verder is de informatie over haar jaren als overste erg beknopt, jammer dat

¹⁵² Aanteekeningen, 22.

Heeren daarover geen verslag heeft kunnen of willen schrijven na zijn vertrek naar Oirschot. Enerzijds komen wij Anna Catharina uit de schaarse informatie wel degelijk tegen als een echte overste, met de taak om de jonge en nog piepkleine congregatie met wijsheid te leiden. Het belang dat zij daarbij hechtte aan de deugd van de gehoorzaamheid komt in het volgende hoofdstuk uitvoeriger ter sprake. Anderzijds maakt met name het vormingsaanbod een tamelijk povere indruk. De zusters moesten voortdurend, net als kinderen, hun lesjes opzeggen, zo lijkt het wel. Het doet schrijver dezes denken aan de catechismusles die tot ca. 1963 door de kapelaan of de onderwijzer werd gegeven aan lagere scholieren. Wie alles perfect kon reproduceren kreeg op zijn rapport een tien voor godsdienst, de inhoud leek van ondergeschikt belang.

Toch kunnen we het plaatje van de jonge congregatie met Anna Maria als overste completer maken. Al snel na de start van de congregatie was het een komen en gaan in de Choorstraat, de zusters kregen veel bezoek en gingen zelf vaak op bezoek. De meest uithuizige zusters waren Petronella Coppens, Catharina van Grinsven en wellicht ook Catharina Appelboom. Uiteraard was er voor hen in huis ook veel werk te doen (de oude vrouwen moesten verzorgd en/of aan het werk gezet worden), maar de meest inhuizige zuster – op het kerkbezoek na – was ongetwijfeld Anna Catharina. Waarschijnlijk beschikte zij niet over voldoende kracht om de handen flink uit de mouwen te steken, maar als overste had zij ook een representatieve functie. Dat de congregatie die beginjaren is doorgekomen, terwijl iedereen nog moest wennen aan de door Heeren aangereikte structuur, wijst erop dat Anna Catharina een genietbare en bindende persoonlijkheid is geweest. Daarnaast genoot zij grote autoriteit, al was zij niet een vrouw om met regenten te praten en zaken te doen, dat konden de andere zusters beter. Zij was immers Heilig Kaatje.

In het schriftje van Heeren en in de latere geschiedschrijving van de congregatie lezen we meer dan eens dat de zusters zich aan de buitenwereld niet als religieuzen mochten vertonen. Maar dat gold voor louter formele uiterlijke dingen, zoals kleding en aanspreekvorm. Natuurlijk wist iedereen

J. M. J.

16 Dec

ambert

J. B. de K. 27 kumb
1822.

W. van Goch - gestorven den 25 Dec
1822

Een waarden vader in Christus 1 1/1

ik vermeene dat ik u nu met zekerheit
kan melden dat de Ziel van den eerwaarden
heer van Goch deze morgen naar den heemel is gegaan
voorlede zondag als ik syn eerswaarde het laaste
hep gesproken heb ik hem op syn verzoek
blooft dat ik den eersten dag naar syn overlijden
mij tot verlossing van Lynne Ziel aan Jesus soude
presenteere het welk ik naar myn brank v. morgen
heb gedaan de onderpinding van gevoele doet mij
vertrouwen dat mijn offer aan Jesus aangenaam was
de heele gemeente heeft een tweede kersdag voor hem
de H. Komunie op geoffert myne singelinge syn
blyde diere tot deze morgen naar de H. Komunie
heb ik de Ziel van de heer. K. de geloorde des heemels
sien in gaan waar ik hoop hey nu eenen voorpreken
voor ons zal wesen

grust hertelyk gegroet in het minnelyk heet van
van het kindken Jesus blyde met uwe eerbied
u onderdaanige oogt Christus. H. C. van Hees
16 Dec

Brief d.d. 28 december 1822 van Anna Catharina van Hees over de ziel van de kort daarvoor overleden van kapelaan Wilhelmus van Goch (Archief Zusters Choorstraat, Blauwe map 7.1). Opmerkelijk is het duidelijke en sierlijke handschrift van Anna Catharina.

Transcriptie:

J.M.J.

s.b. den 28 december 1822

Eerwaarden Vader in Christus,

Ik vermeene dat ik U Eerw. met seekerheyt kan melden dat de ziel van den eerwaarden heer van Gog deese morgen naar de heemel is gegaan. Voorleede zondag als ik zijn eerwaarde het laatste hep gesproken, heb ik hem op zijn versoek blooft dat ik den eersten dag naar zijn overlijden mij tot verlossing van zijne ziel aan Jesus soude presenteere, het welk ik naar mijn krank vermoogen heb gedaan. De ondervinding van gevoele doet mij vertrouwen dat mijn offer aan Jesus aangenaam was.

De heele gemeente heeft den tweeden Kersdag voor hem de H. Kommunie opgeoffert, mijne smeekinge zijn blijve duere tot dese morgen. Naar de H. Kommunie heb ik de ziel van Uw heerneef de geloorie des heemels sien ingaan daar ik hoop hey nu eenen voorspreker voor ons zal weesen.

Weest hertelijk gegroet in 't minnelijk hert van het kindeken Jesus, blijve met diepe erbiet, u onderdanige dogter in Christus, A.C. van Hees

in Den Bosch dat in de Choorstraat feitelijk een religieuze gemeenschap gevestigd was, met Anna Catharina op de centrale plaats. Eerder hebben wij gezien hoe Anna Catharina zich, al jaren voor de stichting, erop toelegde om door middel van gebed de verlossing van zielen uit het vagevuur te bespoedigen, iets wat zij vaak (innerlijk) zag gebeuren nadat zij hiervoor de communie had geofferd (zie hoofdstuk drie). Na de stichting ging zij verder met deze praktijk, nota bene de enige brief die van haar als overste bewaard is gebleven gaat hierover. Op 26 december 1822 had zij samen met de andere zusters de communie geofferd voor de pas overleden neef van Jacobus Heeren, Wilhelmus van Gogh. Dat was met goed gevolg, want drie dagen later zag Anna Catharina diens ziel al naar de hemel gaan.¹⁵³

De zusters hebben deze gebedspraktijk van Anna Catharina nog jaren na haar dood voortgezet. Individuen en groepen stelden het bijzonder op prijs wanneer zij bij of na een uitvaart kwamen bidden. Zo gingen de zusters in februari 1837 gezamenlijk te communie op de zevende dag na de uitvaart van pastoor Molemakers, ‘zoals toen het gebruik was als de overledene een aanmerkelijke gift aan de congregatie geschonken had’.¹⁵⁴ Blijkbaar gold de zevende dag na een begrafenis als een geschikt moment om de ziel van een overledene uit het vagevuur de hemel in te bidden, en beschouwden de Bossche-naren de sacrale vrouwen van de Choorstraat bij uitstek als degenen om dat te doen.¹⁵⁵

Aan hun gewoonte om vaak aanwezig te zijn bij uitvaarten en te communiceren op de zevende dag, kwam overigens in 1842 een eind. Vanaf dat jaar

¹⁵³ Archief Zusters Choorstraat, Blauwe mappen, 7.1 Zie ook hoofdstuk 3. Over het uit de middeleeuwen daterende gebruik om de communie te offeren, zie Peter Browe, *Die häufige Kommunion im Mittelalter*, Münster 1938, 165-174. Tegen dit gebruik hebben kerkelijke auteurs zich vaak afgezet; in hun oordeel was dit een vorm van magie.

¹⁵⁴ *Aanteekeningen*, 31.

¹⁵⁵ In 1856 richtte Eugenie de Smet (Marie de la Providence) in Parijs zelfs een nieuwe congregatie op die zich speciaal toelegde op het gebed en de plaatsvervangende uitboeting voor de zielen in het vagevuur, ‘de Sociëteit van de Auxiliatricen van de Zielen in het Vagevuur’. Deze congregatie werd op Ignatiaanse leest geschoeid; de novicen verrichtten zelfs tweemaal de dertigdaagse oefening van Ignatius (zie hoofdstuk 3). De congregatie, die twee kloosters in Nederland heeft gehad (Nijmegen en Amsterdam), bestaat nog steeds, niet meer gericht op het vagevuur maar betrokken bij de zwakkeren in de samenleving; daarnaast gaat hun gebed speciaal uit naar de verbondenheid tussen de levenden en de doden. Zie W. Nolet, *Katholiek Nederland. Encyclopaedie*, deel 2, *Broeder- en zusterorden en -congregaties*, Den Haag 1932, 142-147.

vierden de zusters de liturgie uitsluitend in hun eigen kapel. Het opdragen van hun communie, overeenkomstig een door Heeren ingestelde intentie, werd vooral een intern gebruik.¹⁵⁶ Dat alles had tot gevolg dat hun inkomsten uit liefdegaven (vanwege het niet meer te communie gaan op de zevende dag) drastisch naar beneden gingen. Er kwam overigens wel een omgekeerde beweging op gang: voortaan bezochten veel Bosschenaren deze kapel, al dan niet om daar te bidden voor het zielenheil van hun overleden dierbaren.¹⁵⁷ In hetzelfde jaar 1842 gingen de zusters over tot het dragen van een habijt en, wat de jeugdzorg betrof, het uitsluitend in eigen huis verzorgen van meisjes. Zeventien jaar na de dood van de eerste overste waren de zusters dus minder liefdezusters en meer slotzusters geworden.¹⁵⁸

Overlijden

Met haar zwakke gezondheid, mede veroorzaakt door overdreven ascese, heeft Anna Catharina het ruim viereneenhalf jaar volgehouden als overste. Bijgestaan door de andere zusters, vooral Maria van Grinsven, kon zij ook rekenen op de steun van vrienden en bewonderaars. Onder hen bevond zich Jacobus Heeren, (inmiddels) pastoor Heeren. Van zijn vele brieven die in het Moederhuis van de congregatie bewaard worden, is de oudste – gedateerd op 18 juli 1823, de vooravond van het feest van de H. Vincentius – gericht aan Anna Catharina en haar medezusters.

¹⁵⁶ Zr. Lambertine Eigenraam, 'Over de communiedagen', in: *De Heeriaan*, 10 (1959) nr. 4, 74 e.v.

¹⁵⁷ Over het beëindigen van 'het zevende', de term waarmee werd aangegeven dat de zusters op de zevende dag na een begrafenis hun communie offerden, zie *Aanteekeningen*, 42. Over de geleidelijke afzondering van de buitenwereld, zie Eijt, *Religieuze vrouwen*, 81. Toen de congregatie in 1846 een nieuwe kapel in gebruik nam, veroorzaakte dat veel ergernis en jaloersheid onder de parochiegeestelijken omdat zij vreesden dat door het bezoek aan de kapel de gelovigen van hun eigen kerk zouden vervreemden. Zie Zr. Raphael Pirovano, 'Kapel Moederhuis 1911-2011', in: *De Heeriaan*, 40 (2011) nr. 1, 13-15 (p. 14 het protest van de parochiegeestelijkheid), nr. 2, 16-18, nr. 3, 8-9, nr. 4, 11-12.

¹⁵⁸ Deze tendens, dus minder liefdezusters en meer slotzusters, paste bij de strategie van Jacobus Heeren, tezamen met de wettelijke status van zedelijk lichaam was dit een belangrijke stap op de weg naar pauselijke erkenning, vgl. Alkemade, *Vrouwen XIX*, 14-17.

Hierin vertelt Heeren onder meer dat compassie met de lijdende Christus voor Vincentius hetzelfde was als compassie met ‘alle miserabele, arme en lijdende ledematen [mensen dus] van Jezus’. De boodschap van Vincentius voor ons is die van Jezus, zoals verwoord door de apostel Johannes: ‘Hebt elkaar lief zoals ik u heb liefgehad’. Heeren verzoekt de zusters om één van hart en ziel te zijn, en richt zich tot de Moeder om in alle dingen op liefdevolle wijze het voorbeeld te geven. Door enkele keren tot haar de woorden te richten ‘Gij zijt immers Moeder’, krijgt zijn brief iets plechtigs, alsof hij zich tot Maria zelf richt (*monstra te esse matrem*). Deze brief kunnen we, meer dan alle latere geschriften van Heeren, beschouwen als de Vincentiaanse oorkonde van de congregatie.¹⁵⁹

Uit Heerens volgende brief die bewaard is gebleven, gericht aan ‘Mejuffrouw A.C. van Hees, in ‘t oud armen Vrouwenhuis ‘s Bosch’ en gedateerd op 30 december 1824, kunnen we afleiden dat het met de gezondheid van de overste slecht gesteld is.¹⁶⁰ Heeren zegt te hebben vernomen dat bij Anna Catharina de ziekte in hevigheid is afgenomen omdat ze minder ‘fluimen’ spuugt en al weer meer eetlust krijgt; nu maar hopen dat de koorts ook wil wijken. Dat geeft hem fiducie om haar toe te wensen dat zij het komend jaar (1825) goed zal doorkomen. Daarna spoort hij de zusters aan om het nieuwe jaar ootmoedig aan te vangen, zoals Jezus zijn leven is begonnen.

Ruim zes weken later, op maandag 14 februari 1825, stierf Anna Catharina van Hees, ‘die met zoveel zachtmoedigheid de gemeente bestuurde, en in grote mate het vertrouwen der zusters bezat’. De zusters ontvingen veel blijken van medeleven en begroeven hun eerste overste op het kerkhof achter de St.-Janskerk, pal tegenover het Liefdehuis.¹⁶¹

¹⁵⁹ Archief Zusters Choorstraat, Blauwe mappen, 7.2. Voor een uitgave en moderne hertaling van deze brief, gevolgd door een commentaar, zie Charles Caspers & Kees Waaijman, *De wortels, de twijgen en de vruchten van de boom. De Vincentiaanse liefde in de spiritualiteit van de Dochters van Maria en Joseph*, Baarn 2013, 98-125.

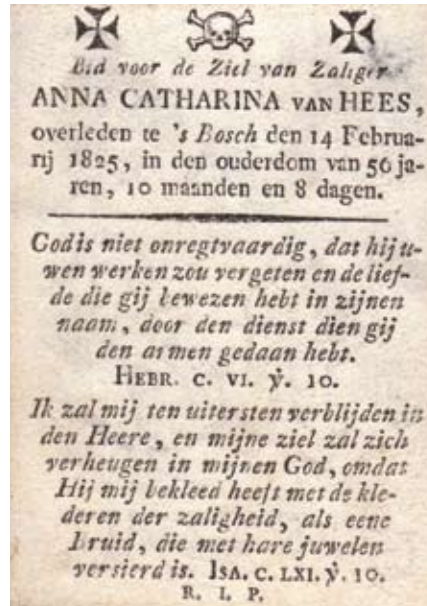
¹⁶⁰ Archief Zusters Choorstraat, Blauwe mappen, 7.5.

¹⁶¹ Zo ontvingen de zusters een brief waarin Anthonius van Gils zijn deelneming betuigt met het overlijden van hun ‘directrice’. Tevens spreekt hij de wens uit dat haar goede voorbeeld van invloed zal blijven, opdat het Liefdehuis blijft fungeren tot stichting van de kerk, tot troost van de behoeftigen en tot het welzijn van de zusters zelf, zie Archief Zusters Choorstraat, Blauwe mappen, 6.1.

Op 24 februari stelde Heeren een hele procedure samen voor de keuze van een nieuwe overste. Dat werd Catharina van Grinsven, op woensdag 2 maart kozen de zusters haar met algemene stemmen. Een week later bevestigde Antonius van Alphen zowel deze keuze als de aanstelling van Heeren tot directeur van de stichting. Deze laatste wees op zijn beurt aan de nieuwe overste twee assistentes toe, Petronella Dymphna Coppens en Catharina Appelboom. Coppens fungeerde tevens als novicemeesteres. Zodra Van Alphen de keuze bevestigd had, begroetten de zusters Catharina van Grinsven als nieuwe moeder overste door haar de hand te kussen. Voor de congregatie was er een nieuw tijdperk aangebroken.

Bidprentje van Anna Catharina van Hees. Indien we de aangegeven tijdsduur teruggaan vanaf haar overlijdensdatum, komen we uit bij 6 april 1768, de dag waarop zij volgens het register van de Oisterwijkse St.-Petruskerk is gedoopt.

Gehoorzaamheid, Geduld en Liefde

Anna Catharina hechtte bijzonder aan de deugd van de Gehoorzaamheid; Jacobus Heeren steunde zij met de deugd van het Geduld. Hun gezamenlijk streven, de stichting van de congregatie, stond in het teken van de deugd van de Liefde. Bij het inoefenen van deugden wisten zij zich gesterkt door gezegdes van Vincentius. Hieronder enkele van diens uitspraken over de drie genoemde deugden, ontleend aan een boekje uit het bezit van Heeren.*

Gehoorzaamheid

- Al het goede dat we kunnen doen, bestaat uit het volbrengen van Gods wil. Hierin slagen we optimaal als we de gehoorzaamheid in acht nemen (16 augustus).
- Gehoorzaamheid beperkt zich niet tot het luisteren naar onze oversten. Uit liefde tot God moeten wij ons onderwerpen aan alle menselijke schepsels (6 november).

Geduld

- Als we met geduld alle ontberingen bij de verrichting van een goed werk doorstaan, dan zal, met Gods genade, dit werk een succes worden (18 juni).
- Een ziel die zich voortdurend in een toestand van rust bevindt, is als een vijver met stilstaand en bedorven water dat een walgelijke stank verspreidt. Een ziel die voortdurend weet te weerstaan aan verleidingen is daarentegen als stromend water, steeds helder en aangenaam (23 september).

Liefde

- Men dient de liefde te verkiezen boven alle aardse rijkdom, zij is oneindig meer waard dan ons eigen leven. Omwille van de liefde heeft de Zoon van God het leven van een arme geleid en is hij gestorven aan een kruis. Door deze deugd worden wij gelijkvormig aan de goddelijke Verlosser (27 juli).
- Wij dienen zonder terughoudendheid ter beschikking te staan van God en van onze naaste; onze liefde voor zowel de een als de ander verplicht ons om de moeilijkste dingen te doen of te ondergaan (20 augustus).
- De liefde voor onze naaste dient geen aardse liefde te zijn die voortkomt uit natuurlijke gevoelens; ze dient zo te zijn dat wij God zien in hen naar wie onze liefde uitgaat (9 november).
- Wonen in een huis waarin de onderlinge liefde regeert, is als verblijven in het paradijs. Immers, niets is wenselijker en aangenamer dan te leven met degenen die men liefheeft (13 november).
- In alle mensen moeten wij God zien, en in hen moeten wij Zijn goddelijke volmaaktheid eren. Deze blik zal ons hart vervullen met liefde en respect voor al onze broeders en zusters (25 december).

* *Maximes spirituelles de Vincent de Paul (...)*, Paris 1823. Bij elke dag van het jaar staat een gezegde van Vincentius.

Herinnering

En Gij, Heilig Kaatje, zo dikwijls geroemd.
Dat niets meer van U toch bestaat!

(Cantates en liederen, 1920)

Na haar dood was Anna Catharina geworden tot een hemelse voorspreekster. In een brief aan Catharina van Grinsven d.d. 18 maart 1827 beveelt pastoor Heeren bij de zusters de H. Jozef aan als ‘voedstervader en bewaarder’. Tevens spreekt hij de hoop uit dat in de hemel Anna Catharina Jozef ertoe zal overhalen om de congregatie onder zijn ‘vaderlijke zorg en bestiering’ te nemen.

Moeilijke jaren zonder Anna Catharina

De verkiezing van Anna Catharina van Hees tot overste lag niet alleen voor de hand, maar pakte ook goed uit. De jonge congregatie profiteerde mee van haar status als 'Heilig Kaatje'. Bovendien was de kleine groep starters qua samenstelling goed in balans. Ze beschikte over een overste die zich van de andere zusters onderscheidde door haar leeftijd, heiligheid én autoriteit. Waarschijnlijk was zij de enige zuster, en misschien wel de enige vrouw, die Jacobus Heeren kon corrigeren. Lichamelijk was zij eigenlijk te zwak om een prompte moeder overste te zijn, maar dat gemis werd gecompenseerd door haar twee praktische en wereldwijze assistentes, Catharina van Grinsven en Petronella Coppens. Als Anna Catharina het hart van de congregatie was, dan waren de assistentes de handen.

Na haar dood trad er snel een wijziging op in de verhoudingen: de eerste assistente, Van Grinsven, werd gekozen tot de nieuwe overste en zij zou dat precies dertig jaar blijven. Coppens werd van tweede tot eerste assistente bevorderd. Anna Catharina was geworden tot een voorspreekster in de hemel. Hoe belangrijk die laatste kwaliteit voor Heeren was, lezen wij in een brief die hij naar Catharina van Grinsven stuurde op 18 maart 1827, de vooravond van het feest van de H. Jozef. Hierin beveelt hij deze heilige bij de zusters aan als 'voedstervader en bewaarder' en spreekt hij de hoop uit dat in de hemel Anna Catharina Jozef ertoe zal overhalen om de congregatie onder zijn 'vaderlijke zorg en bestiering' te nemen.¹⁶² Nog in 1857, twee jaar voor zijn dood, zou Heeren de sterfdag van Anna Catharina, 14 februari, boekstaven als een van de (vele) bijzondere communiedagen van de congregatie. Meer precies bepaalt hij dat elk jaar op de sterfdag van A.C. van Hees, die 'waarlijk in een geur van heiligheid in 1825 is gestorven', de mis moet worden opgedragen ter ere der Heilige Maagden en om God te danken voor de geestelijke gunsten, die hij aan haar heeft willen verlenen.¹⁶³

¹⁶² Archief Zusters Choorstraat, Blauwe mappen, 7.2.

¹⁶³ Lambertine Eigenraam, 'Over de communiedagen', in: *De Heeriaan*, 10 (1959) nr. 4, 74 e.v. Met de mis ter ere der Heilige Maagden wordt verwezen naar een misformulier uit het *Commune Virginum*, in het missaal onderdeel van het *Commune Sanctorum*.

In 1829, het vierde jaar dat Catharina van Grinsven overste was, kwam naar buiten hoezeer de verhoudingen binnen de congregatie verstoord waren, met het gedwongen vertrek van Petronella Dymphna Coppens als gevolg. Nog in 1851 zou Heeren met bitterheid terugdenken aan dit vertrek en zich laatdunkend uitlaten over de persoon van Petronella.¹⁶⁴ Volgens hem was zij heersend van aard. Met Anna Catharina als overste wist zij zich nog te beheersen, maar noch zijzelf noch haar familie kon verkroppen, aldus nog steeds Heeren, dat Catharina van Grinsven de tweede overste werd. Dit leidde tot conflicten binnen de congregatie die van dag tot dag verergerden. Toen bleek dat Petronella, tegen het bevel van de overste in, haar familie bleef bezoeken, moest er wel worden ingegrepen. Op 2 december 1829 kreeg zij van de apostolisch vicaris te horen dat zij de congregatie diende te verlaten en nog op dezelfde dag vertrok zij naar haar familie. Deze gebeurtenis veroorzaakte heel wat opschudding in de stad, aangewakkerd door de familie Coppens, die alles uitlegde in het voordeel van Petronella. Het Liefdehuis had, zo besluit Heeren zijn weergave van het gebeurde, nog jaren te lijden van deze imagoschade.¹⁶⁵

Vanuit een andere invalshoek en met meer (wetenschappelijk) gezag dan Heeren oordeelde de officiële geschiedschrijver van het bisdom Den Bosch over de verdiensten van Petronella Coppens voor kerk en samenleving. In het vierde deel van zijn monumentale *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, verschenen in 1873, wijdt Ludovicus Schutjes een lovende passage aan deze bejaarde vrouw, die toen nog volop in bedrijf was (zij zou pas in 1878, op 88-jarige leeftijd, overlijden). Volgens Schutjes heeft 'zuster Magdaleen' (zij behield de naam die zij in 1814 bij de karmelitessen te Boxmeer had gekregen) meer dan negen jaar de belangen van de jonge congregatie bevorderd, tot familieomstandigheden haar noopten om terug naar huis te gaan. Zij zette haar liefdewerk echter voort. In 1831 begon zij met een klein schooltje voor twaalf arme kinderen; dit werk breidde zich uit en

¹⁶⁴ *Professieboek*, p. 8.

¹⁶⁵ Zie ook Archief Zusters Choorstraat, Bestuursarchief, 158, *Aanteekeningen wegens de Congregatie der Dochters van Maria en Joseph gevestigd te 's-Hertogenbosch, den 7 Julij 1820*, 25.

uiteindelijk gaf zij samen met andere juffrouwen gratis onderwijs aan wel 300 kinderen in de St.-Jansparochie.¹⁶⁶ Ongetwijfeld heeft het vertrek van Petronella of Magdalena Coppens te maken met een botsing tussen haar karakter en dat van Heeren, maar daarnaast ook met een verschil van visie. Na het overlijden van Anna Catharina wilde Heeren de mobiliteit van de zusters steeds verder beperken, terwijl Petronella het juist belangrijk vond om de noodlijdenden te blijven opzoeken. In dat opzicht was zij meer Vincentiaan dan Heeren.¹⁶⁷

Tasten in het geheugen

In 1830, kort nadat het vertrek van Petronella het voortbestaan van de congregatie aan het wankelen had gebracht, keerde Heeren terug naar Den Bosch om als directeur permanent de zusters aan te kunnen sturen. Nog bijna dertig jaar is hij daarmee doorgegaan, hoge eisen stellend aan zowel de zusters als aan zichzelf, en bekommerd om het voortbestaan van de congregatie na zijn dood.¹⁶⁸ Overeenkomstig de geest van zijn tijd, maar onovertroffen als het gaat om de mate waarin en de wijze waarop, wist hij het gemeenschapsleven van de zusters te modelleren met behulp van devoties en de bijzondere dagen in het liturgisch jaar (vgl. hoofdstuk 4 over het liturgisch en devotioneel kader). Binnen de rijke feest- en herinneringscultuur van de congregatie heeft Anna Catharina eveneens haar plaats gekregen, zoals we

¹⁶⁶ L.H.Chr. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, deel 4, St.-Michielsgestel 1873, 538-539. Vgl. José Eijt, *Religieuze vrouwen: bruid, moeder, zuster. Geschiedenis van twee Nederlandse zustercongregaties, 1820-1940*, Hilversum 1995, 122.

¹⁶⁷ Vgl. P. Coste, *Saint Vincent de Paul. Entretiens*, deel 10, Parijs 1923, 661; Allegonda J.M. Alkemade, *Vrouwen XIX. Geschiedenis van negentien religieuze congregaties, 1800-1850*, 's-Hertogenbosch 1966, 10; Charles Caspers & Kees Waaijman, *De wortels, de twijgen en de vruchten van de boom. De Vincentiaanse Liefde in de spiritualiteit van de Dochters van Maria en Joseph*, Baarn 2013, 60: 'De Dochters van Liefde zijn veel meer blootgesteld aan buiten dan andere religieuzen, omdat zij doorgaans geen ander klooster hebben dan de huizen der zieken, geen andere cel dan een huurkamer, geen andere kapel dan de parochiekerk, geen andere pandgang dan de straten van de stad of de zalen van de ziekenhuizen'.

¹⁶⁸ Jacobus Heeren was vooral bevreesd voor de bemoeienis van bisschop Joannes Zwijsen. Daarom verwierf hij met bemiddeling van zijn vriend, de pater jezuïet Lud. van Gulick, pauselijke toestemming om zelf zijn opvolger, Franciscus Cornelius Swagemakers, te mogen aanwijzen.

hierboven al hebben gezien met betrekking tot de communiedagen.

Kloostergemeenschappen denken en beleven de tijd steeds met het oog op het moment waarop ze gesticht zijn, en bij de Congregatie van de Dochters van Maria en Joseph is dat niet anders.¹⁶⁹ Begrijpelijkwijze wordt in de traditie van de zusters van de Choorstraat over Anna Catharina van Hees gesproken als over een hoogstaande en begenadigde vrouw. De brochure die in 1959 door de toenmalige overste, Zuster Elise van der Westen, is uitgegeven bij gelegenheid van de honderdste verjaardag van 'het zalig afsterven' van Jacobus Heeren, bevat een serene schets van Anna Catharina's persoonlijkheid. Als cruciaal moment in de ontstaansgeschiedenis van de congregatie is gekozen voor het profetische visioen dat Anna Catharina op 16 september 1816 had, waarbij zij van Maria de woorden vernam: 'Men moet het zoetelijk en gerustelijk beginnen, ik zal het beschermen'. Vier jaar later was de congregatie een feit, met Anna Catharina als overste; een bewijs, aldus Zr. Elise, dat Maria's belofde bescherming in haar leefde.¹⁷⁰

Een unieke bron die ons vertelt over het voortleven van Anna Catharina, is bijna veertig jaar ouder dan de zojuist aangehaalde brochure, namelijk de *Cantates en Liederen*, uitgegeven bij gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Congregatie.¹⁷¹ Liederen die gezamenlijk en met overgave gezongen worden, onthullen immers iets over zowel het collectieve bewustzijn als over het innerlijk van ieder afzonderlijk. Welnu, bij gelegenheid van het eeuwfeest op woensdag 7 juli 1920 zongen de Dochters van Maria en Joseph gezamenlijk over de liefdewerken der eerste zusters, toepasselijk vergeleken met de vijf wijze maagden in het evangelie, en dankten zij God voor Zijn bijstand bij het vele dat de congregatie sindsdien heeft mogen verrichten.¹⁷² Als zesde lied staat een 'Bede tot Jezus' op het programma:

¹⁶⁹ Kees Waaijman, *Spiritualiteit. Vormen – Grondslagen – Methoden*, Gent/Kampen 2000, 17-19.

¹⁷⁰ Elise van der Westen, *J.A. Heeren † 1859*, 's-Hertogenbosch 1959, 13.

¹⁷¹ *Cantates en Liederen. Honderdjarig bestaan van de Congregatie der Dochters van Maria en Jozef, 1820 – juli – 1920*, 's-Hertogenbosch 1920.

¹⁷² Bij het honderdjarig feest voerden de zusters ook een toneelspel op waarin Heilig Kaatje een visioen kreeg hoe vijf zusters met het H. Hart van Jezus verbonden waren. Eén schakel liet echter los, dat was die van Petronella Coppens, zie Archief Zusters van de Choorstraat, Blauwe mappen 9.13.1.

Lieve Jezus, prent Uw wonden,
Die de liefde luid verkonden,
Waar Uw Hart van is verslonden,
Immer dieper in mijn hart.

Lieve Jezus, hoor mijn vragen,
Laat ook mij Uw wonden dragen,
Die de liefde U heeft geslagen,
Laat mij delen in Uw smart.

Lieve Jezus, aan Uw zijde,
Onder druk van kruis en lijden,
Wil ik moedig voorwaarts schrijden,
Daar Uw kruis mijn leed verzoet.

In Uw zijde wil ik leven,
Wil ik strijden, wil ik sneven,
Wil ik alles blijde geven,
Ziel en lichaam, goed en bloed.

In dit lied herkennen wij Anna Catharina's streven naar gelijkvormigheid met Christus en haar mede-lijden met hem. Weliswaar moest zij zich in dat laatste corrigeren – anders zou haar de intrede bij de congregatie zelfs ontzegd zijn! – maar ook na haar dood zou de lijdensdevotie nog vele decennia een belangrijke plaats innemen in het leven van de zusters. In het derde hoofdstuk is al gewezen op het grote belang dat Heeren in zijn *Bijzondere regelen* hechtte aan de overweging van het lijden van de Heer (met verwijzing naar Franciscus), maar minstens even veelzeggend zijn de 33 meditaties over het leven van Jezus die de stichter jaarlijks met de zusters placht te houden. Nog in zijn sterfjaar publiceerde hij de schriftelijke uitwerking van deze

meditaties in de vorm van een dialoog tussen Christus en de ziel. In de kroniek van de congregatie wordt over deze publicatie uitgeweid, met de toevoeging dat Heeren reeds voor de stichting deze oefeningen had geleerd aan Anna Catharina van Hees, 'die daarin veel smaak vond, en er groot geestelijk voordeel uit trok'. De kroniek vermeldt verder dat er in de loop van de tijd werd afgezien van de verstervingen (vooral het vasten) die met deze oefeningen gepaard gingen, dit om de gezondheid van de zusters te ontzien.¹⁷³

Getuigt de 'Bede tot Jezus' enerzijds van het geestelijk voortleven van Anna Catharina – of althans haar vroomheid – binnen de congregatie, anderzijds laat ze op treffende wijze zien hoezeer het levensgevoel van de zusters in een eeuw tijd veranderd was. Want al herkennen we in dit lied de beeldtaal van Anna Catharina, toch is het een blijmoedig en vreugdevol lied, daar waar haar visioenen overwegend getuigden van smart en pijn. Somber in *Cantates en liederen* is evenmin de 'klaagzang, opgedragen aan het voorgeslacht'. Hiervan is het derde van de vier coupletten gewijd aan Anna Catharina:

En Gij, Heilig Kaatje, zoo dikwijls geroemd,
Dat niets meer van U toch bestaat!!!
Geen beentje van teentje of wervelkolom,
Niets, niets, dan uw woord en uw daad.
Verdwenen Uw grafsteê, uw doodseer gekrenkt,
Verstrooid is Uw as en met vreemde gemengd,
Verdwenen de toets voor Uw staat.

De laatste strofe verwijst naar het canonieke gebruik om van kandidaat zaligen en heiligen het gebeente op te graven, precies te registreren wat daar nog van over is, en vervolgens alles weer netjes op te bergen en te verzegelen.

¹⁷³ *Aantekeeningen*, 86-87.

Minuscuul koffiepotje van Anna Catharina van Hees. Waarschijnlijk dronk zij hieruit geen echte koffie maar cichoreikoffie.

In het geval van Anna Catharina van Hees zou dat onmogelijk zijn, want haar graf op het St.-Janskerkhof is op een onbewaakt moment geruimd.¹⁷⁴ Opvallend is de relativerende, zelfs ietwat laconieke teneur van dit couplet (zoals trouwens van het hele lied). Voor de zusters hoeft die 'toets voor Uw staat' niet zo, Heilig Kaatje is voor hen Heilig Kaatje vanwege haar woorden en daden, en zo is het goed.¹⁷⁵

Toch blijft dit couplet op een bepaalde manier naklinken. Waarom wordt zo nadrukkelijk vermeld dat er geen stoffelijke resten van Heilig Kaatje meer zijn en, in samenhang daarmee, is het niet merkwaardig

¹⁷⁴ Overigens is niet van alle heiligen en zaligen het gebeente of een gedeelte daarvan bewaard gebleven. Een bekend voorbeeld is de Z. Titus Brandsma, die in 1942 in het concentratiekamp bij Dachau is gestorven. Zijn lichaam is samen met de lichamen van andere gestorvenen gecremeerd en vervolgens gedeponeerd in een massagraf. In de Titus Brandsma Gedachteniskerk te Nijmegen staat in een van de kapellen een urn met as uit dit graf.

¹⁷⁵ De laconieke ondertoon klinkt nog meer uit de zelfspot in het laatste couplet: 'Neen, neen, wij doen beter, bewaren ons beeld/En doen dit de nazaat cadeau./Het kerkhof te Hintham bewaart ons gebeente,/Al was 't met ons heiligheid zoo-zoo./Toch eren we Uw Duister, o roemrijk Voorheen:/Hierboven is Luister voor 't Duister beneên;/Dat strekke ons allen tot troost'.

dat het graf van degene die als medestichter wordt beschouwd, op achteloze wijze – zo lijkt het toch – is geruimd? In 1958 verschaftte een van de zusters aan de toenmalige overste, Zuster Lambertine Eigenraam, informatie die een nieuw licht werpt op dit ‘mysterie’. Deze zuster, Immaculata Chapel, had uit de mondelinge traditie binnen de congregatie vernomen dat Anna Catharina's graf op het St.-Janskerkhof weldra heerlijke geuren verspreidde en veel mensen aantrok. Dit begon de koster van de Sint Jan te vervelen, waarop hij er bij de zusters op aandrong: ‘haal die overste van jullie toch weg en leg haar ergens anders, ze wordt mij te lastig!’¹⁷⁶

Op basis van deze weinige gegevens waagt schrijver dezes zich aan de volgende reconstructie. Reeds bij leven stond Anna Catharina bekend als een heilig levend persoon. Wellicht zelfs als een levende heilige, of tenminste als iemand die spoedig na haar afsterven heilig zou zijn. Dat laatste werd voor de Bosschenaren al snel na de begrafenis bevestigd door de heerlijke geuren bij haar graf. Al uit de tijd van het vroege christendom dateert de voorstelling dat de ziel van een heilig persoon na diens sterven direct door engelen naar de hemel wordt gebracht. Aangezien die engelen zijn omhuld met de heerlijke (bloemen)geur van de hemel – dat is immers hun normale verblijfplaats – brengen zij die op hun beurt weer over op het gestorven lichaam van de heilige in kwestie, of in ieder geval op diens graf. De geur van heiligheid is dus niets anders dan de geur van de hemel, het ruikbare bewijs dat iemands ziel in het paradijs bij God is.¹⁷⁷

Door deze sensatie kwam er een hele bezoekersstroom op gang naar het graf van Anna Catharina. Dat de koster daar een eind aan gemaakt heeft, lijkt echter onwaarschijnlijk: hij had het echt niet voor het zeggen. Waarschijnlijker is dat de apostolisch vicaris, Antonius van Alphen, die wij al hebben leren kennen om zijn schroomvalligheid, niets van deze spontane volkse verering wilde weten en het graf zo onopvallend mogelijk heeft laten

¹⁷⁶ Archief Zusters Choorstraat, Blauwe mappen 9.13.3.

¹⁷⁷ A.J. Brekelmans, ‘De zoete geur van engelen’, in: *Bulletin voor Charismatische Theologie*, 24 (1978) nr. 47, 43-54.

ruimen. Op deze wijze wist hij te voorkomen dat er ergernis werd gewekt bij de wereldlijke overheid en de protestantse inwoners van Den Bosch. Dit is dan al in een vroeg stadium gebeurd, toen Heeren nog pastoor in Oirschot was, en met diens medeweten. En onder geheimhouding, vandaar dat we deze overlevering niet vermeld vinden in de kroniek van de congregatie¹⁷⁸.

Ontegenzeggelijk getuigen de *Cantates en Liederen* van een eervolle plaats van Anna Catharina van Hees in de memorie van de zusters. Hoezeer haar voorspraak werd gewaardeerd, kunnen we tevens afleiden uit het feit dat tot in de twintigste eeuw sommige zusters stukjes van haar kleding gebruikten als amulet. Bij een van die in het archief van de congregatie bewaarde textilia is een notitie gevoegd: 'Hierin is een stukje van 't schapulier dat H. Kaatje droeg toen ze stierf. Na beterschap teruggegeven aan de Eerw. Moeder'. Deze vermelding doet denken aan het gebruik dat in sommige bedevaartplaatsen bestond (en soms nog bestaat) om relikwieën uit te lenen aan mensen die vrezden voor hun gezondheid.¹⁷⁹ Van de blijvende waardering voor Anna Catharina van Hees getuigt ook de vernoeming naar haar in 1963 van het noviciaatshuis van de zusters in Wonosobo op Java.

Heilig Kaatje?

Na de sprokkelingen uit de rijke herinneringscultuur van de congregatie besluiten we dit hoofdstuk met een waardering van Anna Catharina van

¹⁷⁸ Tot 1833 vonden er nog bijzettingen plaats op het St.-Janskerkhof, voornamelijk van 'kleine luiden' en armen.

¹⁷⁹ Zo leende de St.-Barnabaskerk te Haastrecht met regelmaat een miraculeus Mariabeeld uit aan zieken, zowel in de parochie als verder weg; de Priorij St. Catharinadal te Oosterhout leende van tijd tot tijd relikwieën van de H. Herman Jozef uit aan zwangere vrouwen die daarmee hun gebed voor een voorspoedige bevalling wilden versterken, zie Peter Jan Margry & Charles Caspers, *Bedevaartplaatsen in Nederland*, 4 delen, Amsterdam/Hilversum 1997-2004, deel 1, 406-416 (Haastrecht), deel 2, 694-704 (Oosterhout).

Hees vanuit hedendaags perspectief.¹⁸⁰ Meer toegespitst: wat kunnen wij, bijna twee eeuwen na de stichting en na haar dood, vertellen over haar erenaam, 'Heilig Kaatje'? Er is immers zoveel veranderd in de loop van de tijd, vooral in de afgelopen halve eeuw. Hierbij kunnen we op de eerste plaats denken aan het verdwijnen van veel zaken uit het kerkelijk en godsdienstig leven sinds het tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Zo is door de goe-meente afscheid genomen van allerlei devoties en oefeningen, en van het zogenoemd 'metafysisch wereldbeeld' waarvan het vagevuur deel uitmaakt. Waren dat niet allemaal specialiteiten van Heilig Kaatje?

Op de tweede plaats kunnen we denken aan de ingrijpende hervorming van het religieus leven die met genoemd concilie is ingezet, en die, kort gezegd, leidde tot meer openheid van religieuze instituten naar de buitenwereld, iets wat op zich helemaal past bij de Vincentiaanse geest. Die hervorming ging echter vergezeld van een vrije val van het aantal roepingen en een blijvende discussie over de betekenis van de geloften van gehoorzaamheid, kuisheid en armoede. Deze problematiek dateert weliswaar van na de tijd van Anna Catharina, maar kleurt bij velen wel het oordeel over het kloosterleven van weleer. Wanneer het kloosterleven minder van de wereld is afgebakend, krijgt automatisch ook 'roeping' tot het kloosterleven minder profiel.

Nu allerlei zaken die vroeger vertrouwd overkwamen zijn wegge gevallen (vroeger waren veel jonge mensen op de een of andere wijze wel bekend met het religieuze leven, bijvoorbeeld omdat zij een familielid in het klooster hadden), vergt het nog meer discretie en begeleiding om je roeping te kunnen ontdekken en articuleren. Misschien omdat roeping zo moeilijk te vatten is, wordt in de vakliteratuur ook de gerichtheid op het gebed beduidend minder opgemerkt en gewaardeerd dan maatschappelijk engagement. Zo wordt in een publicatie uit 2000 niet Anna Catharina van Hees maar Petronella Dymphna Coppens aangewezen als (mede) stichter van de congregatie.

¹⁸⁰ Op het gebied van de feest- en herinneringscultuur (zowel wat de liturgie als jubilea en dergelijke betreft) is het archief van de Congregatie rijk voorzien. Dit getuigt van een bijzondere 'feestcultuur', die is geïnitieerd door Jacobus Heeren en voortgezet door de zusters. Zie Archief Zusters Choorstraat, CA8 Feesten.

De gehistorieerde initiaal in dit getijdenboekje toont twee zielen die in het vagevuur gelouterd worden. Zij stralen geen wanhoop uit, maar vertrouwen in wat gaat komen. Tilburg University, Universiteitsbibliotheek, TFK HS 9, fol. 153r (decoratie in de stijl van de Meester van de Haarlemse Bijbel, ca. 1450).

Petronella was immers de vrouw van het doortastend maatschappelijk handelen, waar de armen echt bij gebaat waren; Anna Catharina was daarentegen maar een 'simpele ziel', die goed paste bij de romantische vroomheidsopvattingen uit die dagen, aldus de auteur.¹⁸¹ Uit de voorgaande hoofdstukken van dit boek moge echter duidelijk zijn dat, ofschoon de verdiensten van Petronella of Magdalena Coppens groot zijn, niet zij, maar Anna Catharina van Hees in aanmerking komt als (mede)stichter.

We gaan nog even terug naar de devoties en de oefeningen. Die komen de meesten van ons inderdaad over als ouderwets en achterhaald. Maar wat dan nog? Devoties en oefeningen – en dat geldt trouwens ook voor visioenen – zijn immers per definitie tijdsbepaald, belangrijker is dat ze zijn steeds ondergeschikt zijn aan een hoger doel. Wie dat doel nastreeft, ziet zich voortdurend voor de taak gesteld om bij de tijd te blijven. De religieuze traditie is als een tuin die

¹⁸¹ Theo Hoogbergen, 'Opkomst, bloei en neergang. De zusters van de Choorstraat', in: *Bossche Bladen* 2 (2000) nr. 2, 43-49.

je wilt koesteren: je moet weghalen wat is uitgebloeid, ruimte bieden aan jonge loten, onkruid wieden, maar vooral, je moet ervoor zorgen dat de wortels in leven blijven.

Als wij ons dat realiseren en ons een oordeel willen vormen over Anna Catharina van Hees, dan moeten we accepteren dat zij de dingen zag met een tijdsbepaalde blik en de dingen deed met de middelen die ze had. Vervolgens moeten wij oog hebben voor wat zij ten diepste wilde en nastreefde. Daarvoor is het nodig om het bijkomstige en het wezenlijke goed van elkaar te onderscheiden. Wat bijvoorbeeld te denken van die enige brief die van haar rest, over dat losbieden van zielen uit het vagevuur? In eerste instantie stellen we ons slechts een mal vuur voor, met daarin mensvormige zielen. Deze voorstelling was ook aan Anna Catharina bekend, maar slechts als onderdeel van iets wat veel meer betekenis had. In haar leven ervoer zij twee heel verschillende dingen die niet bij elkaar thuishoren: enerzijds de enorme gebrokenheid van het menselijk bestaan en anderzijds Gods liefde. De voorstelling dat zielen uit het vagevuur naar de hemel gaan, was voor haar en haar tijdgenoten een grote troost. Voor hen was het een teken dat de dood niet het laatste woord heeft, dat de onderlinge verbondenheid der gelovigen – zowel de levenden als de gestorvenen – blijft bestaan en dat er voor iedereen plaats is in het huis van de Vader (minus de 'vrijgeesten' dan).

Met een geoefend oog kijken we nog eenmaal in vogelvlucht naar haar levensverhaal. Het verdriet dat zij in haar kinderjaren heeft gekend, met al die overleden broertjes en zusjes, moet groot zijn geweest. Misschien is dat (samen met andere dingen, zoals het strenge boek over de derde orde van Sint Franciscus) van invloed geweest op haar latere zelfpijniging en medelijden met Jezus. In die zaken ging zij zelfs te ver. Maar zij kwam terug van dit zijpad en hervond de juiste weg. Want, met de beperkte middelen die zij had, wist zij haar voortvarende geestelijke begeleider in te nemen en zette zij de jonge congregatie op het juiste spoor naar het gezamenlijke doel. Dat was een leven in gebed, gecombineerd met liefdewerken, een combinatie in Vincentiaanse geest. Na haar dood voelden de zusters zich gesterkt door haar voorspraak en hielden zij de nagedachtenis aan hun eerste, wijze overste in

ere. De oefeningen die Anna Catharina deed, zijn niet meer van onze tijd. De deugden waarin zij leefde, bij haar waren dat met name gehoorzaamheid, geduld en liefde, zijn van alle tijden. Door hun gerichtheid op God komen verschillende deugden samen, ze vormen als het ware één deugd. 'Zelfs de alledaagse en kleine dienstbewijzen die we besteden aan onze broeders en zusters, zijn behaaglijk aan God', deze woorden van Thomas van Kempen vatten samen waar Anna Catharina voor leefde.¹⁸²

Tot slot nogmaals de vraag hoe het zit met de heiligheid van Anna Catharina? Tijdens haar leven ervoer zij dat zij door God werd aangetrokken, anders gezegd haar innerlijke weg was een beweging van het niet-heilige naar het heilige. In de christelijke traditie bestaat die weg uit de navolging van Christus. Geslaagde navolgers noemen wij heiligen. 'Geslaagd' is hier het tegenovergestelde van 'maatschappelijk geslaagd'. Want net als Christus hebben heiligen zich geheel weggeschonken voor anderen, tot er niets meer van hen zelf over was.¹⁸³ Heiligen worden daarom wel bewonderd, maar nooit benijd. Ook Anna Catharina van Hees heeft zichzelf uit liefde voor God en de medemens weggecijferd voor anderen, in zoverre mag zij met recht Heilig Kaatje genoemd worden. Al is er geen beentje van teentje of wervelkolom van haar bewaard gebleven.

¹⁸² Thomas van Kempen, *Sermones ad novicios*, in: *Opera omnia*, deel 6, Freiburg 1905, 52-56, sermo 7: 'Over het bewaken van de tong en de ijver bij het werk in gehoorzaamheid aan de meerdere'. Over het verschil tussen oefeningen en deugden, zie Kees Waaijman, *Spiritualiteit. Vormen, grondslagen, methoden*, Kampen/Gent 2000, 644-647.

¹⁸³ Vgl. Waaijman, *Spiritualiteit*, 319-322.

Het dagboek van Pastoor Heeren

A large, elegant, dark red decorative flourish or scrollwork design that curves and loops across the right side of the page, partially overlapping the title.

*Ik zal tonen dat het mijn werk is,
maar de tijd is nog niet daar.*

(Jezus tot Anna Catharina van Hees, 19 juli 1817)

Het 27^e H. van meer aan
 de eerste H. van meer aan
 vinding van hare ouders gaen wonen, en
 om de Gids in de Babonje, waar Zy ontren
 1/2 jaer heeft gewoont. - Dan om het stoffen
 van hare vader weder getrokken na Oostern
 is Zy daer gaen dan in een heberg, welke
 na anderhalf jaer ingedant te hebben, hoorde
 hare broeder heeft moeten verlaten. -
 Van Wad Zynde 18 jaer, is Zy gaen won
 te Boetel, by de gewestene Dood van Boet
 Van der Voort. - Daer heeft Zy gewoont, en
 van dan menenbe gaen wonen by den Dijk
 Driel door redbommanden van de Alde Co
 van Boetel, verhoeken, is Zy gegaan na
 Kiewit te H. Boet op de veldmarkt. - en
 vernemende dat hi med van den Dijk
 heeft, heeft Zy ook by de Kiewit ge
 veldmarkt zelf verhoeken, - waar Zy een
 1. te vijf en een half jaer. - nambattig

Nadat hij pastoor van Oirschot was geworden
 noteerde Jacobus Heeren een kort verslag van
 zijn belangrijkste charitatieve initiatieven
 als kapelaan. Op de meeste bladzijden van
 zijn notitieboekje komen we Anna Catharina
 tegen. Over alle belangrijke zaken verzocht
 hij haar te bidden en pas nadat hij haar van
 ‘boven’ ingegeven advies had ontvangen,
 ondernam hij verdere stappen.

Den 14 May 1817

Heeft N. H. Heeren, biddende en het lyden van den
opofferinge voor geheel de Kerkte, com-
pactagelyke en ontelbare menigte van Nij-
-gulten getuigen. Die geheel de aarde vervulde
en die alledoor het in en aanblikken der
Stelle met de kalme haet en verbittering tegen
de Kerkte woeden. — Deke wreden naar het
alst de theas eenige in givetwaamelyke
by eenden der Kerkte. — Die den lang den Hemel
te hebben verhoet welken der Kerkte geboden.
wied by in den geeste met geheel het
hemelstok lofzalt den Rome gestelt.
alweer by den dag dat de drie gekroonde heeren
of die Monarchen van die vershillende ryken
ziet kwamen aan den Kerkte onderwerpen
in tot verdediging der Kerkte tegen de goddeloos-
amboden. — Daar na by den oork een geweldige
kerstelticheit en den bloedige oorlog op de
aerde lag, welke ten nadeele der ongelovigen
intreft. by nadevelke alle de vygeesten en
vyanden der Kerkte als van de aarde verdwenen.
en der de Kerkte als de aarde in een volkomne
rust geraakte.

Den 28 May 1817

heeft N. H. Heeren verklaart, dat op de woensdag
het aldan het kerkte van het lyden dat de com-
munie lag is by van eindigen. — Doch zeer weinig
heer by op dat degen Lys's steten.

ene kleine beschryving

van hare levensloop.

A. C. N. H. is geboren te Oostervyke. — hare
ouders hebben gehad 8 kinderen welke meest
alle jong zyde gestorven. — Den chotten broeder
is gestorven oud zynde 17 jaren. — en zy alleen
is het van de acht overgebleven.

Old zynde 12 jaren, wanneer by te Oostervyke
hare eerste H. Jommie had gesaan, is by by goe-
vinding van hare ouders gaan wonen by haren
oom de Gils in de Babonje, waar by ontrent
4½ jaer heeft gewoont. — Dan om het stoffgeval
van haren vader werd getrokken na Oostervyke
is by eldaar gaan wonen in een heberg welke by
na anderhalf jaer woedent te hebben go raad van
haren grootvader heeft moeten verlaten.

Den oud zynde 18 jaren is by gaan wonen
te Boetel by de gewone Drost van Boetel
van der Voort. — Daar heeft by gewoont 2 jaren.
Van den menenle gaan wonen by den Deken van
Driel door recommanedien van de Ets Copp.
van Boetel. verhoet, is by gegaan na de
Kievit te L. Boetel op de veldmarkt. — en daar
vernemende dat hi med van den Deken weder
heeft heeft by zich by de Kievit op de
veldmarkt zelf verhoet. — waer by gewoont
heeft vyf en een half jaer. — namblyke 200
lang volgens haar Lysen, als by van de stette
na by Lys, by van de Ven in de pastelstet
konde komen. — by deke van de Ven heeft
by gewoont 18 jaren. — Van het begin dat by oag
bekomen had by gemenkend om meer gerooy
te leven. Doch onder na enige besaling van stet
of hezonden manier van leven hebbe verhoen.

Twee bladzijden uit het 'Dagboek van Pastoor Heeren'. Links schildert Heeren een visioen van Anna Catharina van Hees over de strijd tussen de Kerk en 'vrijgeesten' [39]; rechts een korte schets van de jeugd en jonge jaren van Anna Catharina [40].

Inleiding

In het archief van de Congregatie van de Dochters van Maria en Joseph wordt een rood schriftje (16 x 10 cm) bewaard met aantekeningen van Jacobus Heeren, het zogenoemde 'Handgeschreven dagboek van Pastoor Heeren'.¹⁸⁴ Het schriftje telt 96 bladzijden, waarvan er 54 zijn beschreven. Daaraan zijn twee losse blaadjes toegevoegd waarvan drie kantjes zijn beschreven, in totaal dus 57 beschreven bladzijden. De inhoud kan grofweg verdeeld worden in zes delen:

- (1) Het pad dat leidde tot de oprichting van de congregatie (1816-1820, blz. 1-13);
- (2) Een stukje voorgeschiedenis over de wieg van de congregatie: veertien jonge vrouwen die zich inzetten voor arme kinderen (1815-1818, blz. 14-16).

Daarna heeft Heeren het schriftje omgedraaid en begon hij vanaf de andere kant te schrijven.

- (3) De oprichting van een instituut voor 'jongelingen' (1816-1818, blz. 17-23).
- (4) Het geloofsonderwijs aan arme bejaarden (1816, blz. 24-27).
- (5) De Bossche St. Jacobskerk en andere zaken (1817, 1819, blz. 28-32).
- (6) Anna Catharina van Hees (tot eind 1821, blz. 33-57).

Het schriftje bevat, ondanks het geringe aantal pagina's, veel informatie. Het heeft iets van een ingedikte kroniek. Mogelijk wilde Heeren zijn notities nog verder uitwerken en doorgeven aan de Dochters van Maria en Joseph, of aan een nog ruimer lezerspubliek. De delen sluiten echter niet op elkaar aan en de blanco bladzijden daartussen duiden erop dat Heeren bepaalde zaken in een later stadium had willen aanvullen en afronden. Aan een goede compositie is hij bepaald niet toegekomen. De vele precieze datumvermeldingen doen vermoeden dat hij gebruik heeft gemaakt van een dagboek waaruit hij, terugblikkend, alleen die informatie heeft overgenomen die hij op dat moment relevant vond. Waarschijnlijk heeft hij alles genoteerd in 1822, toen hij pastoor was in Oirschot, met – op de laatste bladzijde – nog een toevoeging uit 1823.

Het betoog wordt grotendeels gevoerd in de voltooid tegenwoordige tijd. Verwijzingen naar de toekomst zijn er wel, maar opmerkelijk is dat van de 23 keer dat Heeren het woordje 'zal' noemt, het 22 keer gaat om de weergave van een visioen van Anna Catharina van Hees. Eén keer, op de laatste pagina, zegt hij (over een visioen) 'wat hiervan waar is, zal de tijd leren'.

Bij de transcriptie van de tekst is de spelling van Heeren zoveel mogelijk geëerbiedigd, de Nederlandse taal was in zijn tijd immers volop in ontwikkeling. Zo schreef hij nog 'onafhangelijk', 'zaturdag' en 'glattigheid', waar wij inmiddels 'onafhankelijk', 'zaterdag' en 'gladdigheid' schrijven. Slechts enkele pertinente schrijffouten zijn verbeterd, niet alle hoofdletters zijn overgenomen en sommige woorden, zoals maandnamen, worden hieronder voluit geschreven. Daarnaast is gelet op de juiste formulering van persoonsnamen. Wanneer Heeren uit de visioenen van Anna Catharina citeert, wordt dat steeds in cursief weergegeven. Bij de vervaardiging van deze editie is de oorspronkelijke bron geraadpleegd, met dankbare gebruikmaking van de eerdere arbeid van Zr. Lambertine Eijgenraam en Zr. Veronie Franken, respectievelijk in *De Heerian* en *Uit de schatten van de Congregatie*. Bij het oplossen van menig transcriptie probleem en het zoeken naar achtergrondinformatie kon een beroep gedaan worden op de expertise van Mw. Anne-Marie Coopmans.

¹⁸⁴ Archief Zusters Choorstraat, CA1a 24.

Handgeschreven dagboek van Pastoor Heeren

[1] Den 25 augustus 1816 heb ik des middags geëeten te Gend bij de Heer Triest in het klooster ter Hagen, directeur van de Zusters van Liefde. Na den eeten heb ik hem gesproken over het oprechten van een dergelijk Instituut in den Bosch en hem gevraagd, of hij daartoe wel eenige van zijne religieuzen na den Bosch zoude willen zenden, en dat onder zekere voorwaarden? Het antwoord was: Ja, en wel op alle dergelijke wijze als men het zoude goed vinden... mits de religieuzen altijd aan zijn huys zouden blijven behoren. Den 5 september 1816 ben ik van mijne reis in den Bosch terug gekomen. De 16 dito kwam ik na gewoonte in het zieke-gasthuis. Daar vertelde mij Theresia, de moeder, dat de Heeren der Hospice et Bienfaisance voornemens waren, om de arme oude vrouwen, welke zouden moeten van het geefhuis onderhouden worden, buiten te bestellen, of te zamen in een huis bijeen te doen! Dit horende nam ik het in aanmerking, en, zonder iet te laten blijken, dagt ik zeffens op eene oprechting van Zusters van Liefde volgend de zamenspraak van Gend. Na den Heere gebeden en geraadpleegd te hebben, heb ik nog de 16 na de middag in stilte na het Seminarie gegaan om van Gils daarover te spreken. Deze was

[2] de zelve middag om 2 uren met zijne zuster na Tilburg vertrokken. Dan zonder raad zijnde, en de zaak niet dervende langer uitstellen, heb ik het geheel geval aan A.C.v.H. op 17 dito geopenbaart en haar verzogt, om nog dien morgen door de voorspraak van Maria deswegens de wil van God te mogen kennen en zoo het God behaegde, dan te mogen weten, hoe het zelve te beginnen. De 17 des morgens was er juist agter Tolbrug de mis van de lieve-vrouwe-broeders om elf uren. Deze Mis is A.C.v.H. gaan hooren en onder de

zelve is haar Maria, vergezeld van onze gewone-lijke patroonen, verschenen, welke haar veropenbaarde en verzekerde, dat dit plan of werk volgens de wille Gods was – en tot besluit en als onderrichting voegde de H. Maagd er bij deze woorden: *men moet het zoetelijk en gerustelijk beginnen, ik zal het beschermen.*

Deze openbaring is mij A.C.v.H. na de middag om 2 uren aan de Pastorij komen communiceren – en daarop ben ik volgens het plan, dat ik reeds des morgens bij mij zelve had gemaakt, dadelijk na *Henricus de Wijs* gegaan, van welke ik (zonder van geopenbaarde iets te zeggen) de zaak heb geïnformeert wegens het plan der arme, oude vrouwen – en mij verklaarde dit werkelijk te bestaan. Dan heb ik hem het project voorgedragen wegens de oprechting van een zoodanig huys van Zusters van Liefde, hetwelk in alles behaegde, en van hem wierd goedge-

[3] keurt en aangenomen. Dan heeft na genomen deliberatie en na belofte van wederzijdsche stilzwijgentheid, hij mij hoop en genoegzame verzekering gegeven, dat men daartoe het gast huys van Esther van Grinsven¹⁸⁵ op St. Jacobskerkhof wel zoude willen geven; – en dat men het op de volgende wijze voor het minste oog en aanstoting zoude moeten beginnen – Men zoude eene dochter van Den Bosch, als b.v. Magdalena Coppens moeten opmaken, al of zij genegen was om een kosthuis voor arme oude vrouwen op te rechten, en dat zij dit haar plan aan de Commissie der Hospice zoude kenbaar maken; en verzoeken deze Heeren, om hare oude vrouwen bij Haar te bestellen voor 70 à 80 gulden. Dit zou

¹⁸⁵ Bedoeld is Hester Grinsven, een Bossche vrouw die in 1651 een gasthuis voor vrouwen en een gasthuis voor mannen oprichtte. Vanaf de jaren dertig van de negentiende eeuw stond het vrouwengasthuis bekend als het Maagdenhuis, zie L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, 5 delen, Sint-Michielsgestel 1870-1876, deel 4, 527-528.

worden aangenomen; en alzoo zoude men onafhankelijk blijven van alle wereldsche administratie; men zoude geen schijn geven van klooster of geestelijke vergadering, en men zoude na zijn welgevallen personen kunnen nemen, die men wilde.

Des zondags, den 22 september 1816, is de Heer van Gils na de middag in de stad geweest. Ik heb hem dan tot de Barrière toe uitgeley gedaen, en geheel mijn project wegens het instituut van de Zusters van Liefde als boven voorgesteld. Wat hem betrof: hij verklaarde, dat hij er niets tegen had; integendeel: hij probeerde het ten hoogsten, maar hij dacht, dat het veel wederstand zoude lijden van de kant van de Vicarius. Hij beloofde dus Moser en van de Ven hierover te spreken, en zamen te overleggen, hoe dit plan het beste aan de Vicarius voor te dragen.

[4] Den 24 september 1816, op het feest van Maria de Mercede, ben ik en C.v.H. met die bezondere intentie naar Uden geweest, om aldaar de zaak aan Maria aan te bevelen, en door hare voorspraak van Maria de wille Gods verder daar in te kennen, en tegelijk Gods bezondere begunstiging, zo in het beginnen als bevorderen en voortduuren der zaak af te smeken – (C.v.H. was vergezelt van A. Sweens, M. Coppens en C. van Grinsven). Aldaar, te Uden, is de H. Maagd aan C.v.H. twee reizen en Jesus eene reys verschenen. Alle drie de reizen is haar duidelijk vertoont, dat het eene aangename zaak was aan God, en dat de H. Maagd die bezonder zoude beschermen – maar de eene reys wierd er haar duidelijk en uitdrukkelijk bijgezegd: *Dat men niet moest vreezen, doch dat men niet mogt overdreven voortgaan, want dat er de tijd nog niet was en dat er de verduldigheid in zoude nodig zijn.*

Behalve eenige bekende vrouwpersonen, die dit werk mede zouden beginnen, waren er nog eenige onbekende en gelijk het scheen vreemden vertoont – alle gekleed in zwarte wereldsche

klederen met witte doeken en mutzen. Deze waren, gelijk zij meenden te hebben onthouden, 6 à 7 in getal.

[5] Den 5 oktober 1816 des zaturdags onder de mis van half zeven en onder de Communie is aan C.v.H., biddende voor de bevordering van het meergenoemde instituut, en smekende om te weten, hoe zich in de bewerking of daarstelling van het zelve te moeten gedragen, de H. Maagd Maria met het Kind Jesus op de armen verschenen en Jesus heeft haar dan duidelijk deze woorden gezegt: *Zijt gerust, en laat de zaak zachtjes vervorderen door deze magt; de tijd is er nog niet.* Met de woorden te spreken *door deze magt* wierd haar duidelijk vertoont de heer Henri de Wijs met nog twee andere wereldsche personen, deftig en gezet in hun voorkomen, maar welke twee laatste zij niet kende!

Den 16 december 1816 hebben wij, ik en C.v.H. eene devotie begonnen tot het bovengemelde einde ter eere van de 9 maanden, die Maria, Jesus ontvangen hebbende van den H. Geest, Hem in haren schoot gedragen heeft. Den 16 heb ik ter eere van de Menschwording het H. Sacrificie opgedragen, ten einde God te verzoeken, dat gelijk Zijnen Zoon door de overlommering van den H. Geest in den schoot van Maria als mensch was ontvangen, ook alzoo deze vergadering in den schoot van Maria als een nieuw kind of voortbrengsel voor de Kerk met alle de overstorting des H. Geest zoude mogen ontvangen worden, en alzoo Maria waarlijk als hare moeder en Jesus zelf als het hoofd te hebben.

Onder het H. Sacrificie is deze zaak als eene zeer aangenaam werk aan God vertoont aan C.v.H.

[6] met alle verzekering en blijken, dat het God eens zoude daarstellen, maar nadat zij de H. Communie ontvangen had, heeft haar Jesus duidelijk deze volgende woorden in het hart toegesproken: *de tijd is er nog niet, eerst moet nog het aanstaande jaar voorbij zijn – binnen die*

tijd zullen er nog vele en grote bitterheden voor de dienaren des Heere te lijden wezen, waarna de bozen zich dan zullen schamen.

Binnen die tijd – dit moet waarschijnlijk op de volgende wijze worden verstaan: binnen die tijd, eer dat dit Instituut zal worden opgericht.

Den 19 juli 1817

Tot het zelve einde als boven: om namentlijk de gratie te verkrijgen, om in de werken van liefde zich te oefenen en het instituut van de Zusters van Liefde daar te stellen – had C.v.H. den 18^e het lijden opgeoffert. Des avonds wierden haar in het gebed van den H. Vincentius drie plaatsen aangetoond, alwaar religieuzen van zijn orden vergadert en tot het zelve einde waren biddende – alsdan gebeurde er niets anders – maar des nagts wierd haar het volgende vertoond in den droom: er wierden van den H. Vincentius 2 vrouwe religieuzen (gekleed gelijk de 2 religieuzen, die wel hier geweest zijn en van Vincentius zelf genomen uit een van die plaatzen, die haar des avonds vertoond waren en welke zij dan ook gezien had) voor de voeten van J.A.H. [Jacobus Antonius Heeren] gebracht, welke religieuzen als zich zelve aan hem opdroegen, en zich onder zijne bestiering stelden. Zaterdag 's morgens na de H. Communie bad C.v.H. weder van Jesus, dat Hij doch zoude gelieven alle verhinderingen en beletzels weg te nemen, door dewelke

[7] het instituut van Liefde zoude kunnen vertraagt of geheel belet worden; en dan wierden haar duidelijk van Jesus de volgende woorden ingesproken: *Ik zal toonen, dat het mijn werk is, maar de tijd is nog niet daar.*

Van den 22 september 1817 inclus tot den 26 dito, hebben wij (ik en C.v.H.) ter eere van de Naam van Maria een devotie begonnen voor de institutie van eene vergadering van liefde-zusters. Onder deze devotie is C.v.H. (met C. van Grinsven, Magdalena Coppens en Anne-Marie Suys) den 23 september naar Oorschot gegaan om Onze Lieve Vrouw van den H. Eyk te bezoeken.

Te Oorschot des nagts tusschen den 23 en 24 september heeft C.v.H. eenen droom gehad, en dezen droom is juist zonder het minste verschil in de volgende nagt aan haar, thuis zijnde, voor de tweede reys weder overkomen. In dezen droom verschenen haar Maria, Joseph en Vincentius à Paulo, en deze vertoonden haar afzonderlijk en achtereenvolgens:

- 1° de vergadering der jongelingen als degene, welke het eerst zoude daargestelt worden en voor en om dewelke zij alles in beweging zag.
- 2° de vergadering van oude vrouwen en daarna ook een van jonge meisjes – Bij de vertooning van dit tweede zag zij den H. Vincentius weder de twee religieuzen van den 19 juli l.l. (dezelfde personen volgens haar zeggen juist van wezen,

[8] maar niet op dezelfde wijs gekleed, want nu waren zij in het zwart met een Brabantsche mutze op en witten neusdoek om) uit een klooster nemen en die aan den priester presenteren en bij deze presentatie wierd haar gezegd: *dit werk zal dit jaar zoetelijk beginnen, maar niet voltrokken worden voor het volgende jaar.* Bij deze vertoning of bij die van den 19 juli waren gene meisjes van Den Bosch vertoont. Den 12 januari 1818

heb ik aan Magdalena Coppens op mijne kamer onder de strengste verplichting van geheimhouding vertelt, dat er van het Comité der Bienfaisance waarschijnlijk dit of toekomende jaar een huis zoude opgericht worden voor arme oude vrouwen, hetwelke aan de bestiering der Zusters van Liefde zoude opgedragen worden – doch van alle de visioenen van Caatje desaan-gaande heb ik haar niet het minste laten blijken – Magdalena mocht ook zelf van mijne gezegdens niets aan Caatje laten blijken.

Den 12 juli 1818

hebben ik, C.v.H. en anderen eene devotie begonnen ter eere van den H. Vincentius om de zelve op zijn feestdag te eindigen. Onder deze

octaaf is de Zaligmaker, de H. Maagd, de H. Vincentius en nog eenige andere onbekende Heiligen aan C.v.H. tot twee rijzen verschenen, dewelke onder de gunstigste verzekering van het bovengemelde

[9] werk te zullen ondersteunen en verdedigen, de volgende woorden ook tot twee rijzen van Jesus heeft gehoord: *Dringt de zaak zacht, doch krachtdadig aan zonder gerucht te maken door middel van deze magt* (hier wierd haar wederom Heintje de Wijs met nog 3 andere personen vertoont), *de tijd en plaats is nog onzeker en om de troebels aan verandering onderworpen – doch na die tijd zal het alleen door mijne dienaren geregeert en bestierd worden.*

Nota Men had C.v.H. laten bidden om de tijd en plaats te mogen weten. De 27 juli heeft Magdalena Coppens, welke niets van al het vorige wist, bij toeval een zeer lang en breedvoerig gesprek gehad met de Heer A. van Meeuwen, over het oprechten van een huis voor oude vrouwen, onder de bestiering van Zusters van Liefde 't zij in of buiten de stad – en de zelve dag ben ik na de middag de heer de Wijs er over gaan spreken.¹⁸⁶

Den 20 februari 1819

Dien dag vereerende de H. Maagd in de zuivere en allerheiligste inzichten of intentiën, welke zij in al haar doen en laten heeft gehad, is aan C.v.H. (welke dan ook in 't kort voor de daarstelling van de bovengenoemde vergadering bad) de H. Maagd met het Kind Jesus verschenen, welke dan, even zooals voor de tweede reis na de H. Communie, haar zeide de volgende woorden opzichtsens de armbestuurders: *Zij hebben geen betrouwen op*

mij, maar steunen op hun eigen kragten: Zij zoeken en resolveren niet – zoo het zal daargesteld zijn zal het niet door wereldsche overheid, maar door mijne dienaren geregeld en bestierd worden (aldus uit hare eigen mond).

[10] Den 10 juli 1819.

Ik zelf in twijfel zijnde, hoe mij het best te gedragen wegens de oprechting der zusters van Liefde voor een oud-vrouwenhuis, (schoon het meest genegen om er volstrekt buiten te houden) heb ik C.v.H. verzocht om desaangaande inlichting van den Hemel te verzoeken – heeft zij met het eerste gebed voor antwoord gekregen: *ik heb U al meermaal inlichting gegeven, hoe het moet geregeld en bestierd worden*, doch met dit antwoord na verlangen niet genoeg onderricht, heeft zij blijven bidden en dan voor de 2de reys het volgend antwoord gekregen: *Het moet niet door mijne dienaren, maar door andere personen daargesteld worden – en dan door mijne diena- ren geregeld, bestierd en vermeerderd worden.*

Den 27 september 1819

Zijn de Heeren van het armbestuur H. de Wijs, en Piet van Meeuwen, des namiddags bij mij aan de Pastorij geweest, om mij over de oprechting van een huis voor Zusters van Liefde en een oud-vrouwenhuis te spreken. Zij hebben dan besloten daar onverwijld aan te gaan werken. Om dit zonder de minste stooting te doen, zoude men de volgende woensdag in de vergadering voordragen, hoe ellendig en armoedig vele arme, buiten bestelde menschen het aldaar hadden; en daarop resolveren, om de dochters Coppens en van Grinsven de volgende zaterdag in de vergadering te ontbieden, en die te

[11] verzoeken, om menige arme vrouwen buiten, onder hare zorg en bestiering te nemen ten einde dezelve in alles beter te voorzien; – en hierop zouden dan deze gemelde juffrouwen moeten antwoorden, dat het bij ondervinding van de last wegens de onder hunne bestiering zijnde

¹⁸⁶ Petrus Andreas van Meeuwen († 1848) was van 1818 tot 1842 lid van de Tweede Kamer namens de provincie Noord-Brabant. Samen met Hein de Wijs was hij regent van het Bossche armenbestuur. Zie Zr. Louisa, *Geschiedenis van de Congregatie der Zusters van de Choorstraat (Dochters van Maria en Jozef)*, 's-Hertogenbosch 1954, 17.

kleine arme kinderen, zij die propositie niet kunnen aannemen; maar dat zij wel zouden genegen zijn, om voor de arme vrouwen te zorgen, ingeval men deze in een huis hier in de stad bijeen wilde brengen, teneinde ze alzoo bijeen te hebben – en zij zichzelf alsdan aanboden, om dusdanig hun te regeren en te bestieren en alle last er alsdan van te dragen. Dit gezegd zijnde, zoude men dadelijk overgaan, om te besluiten voor welke prijs men jaarlijks zulke vrouwen bij haar zoude besteden, etc.

N.B. Dit is juist geschied, onder de devotie ter eere van de 15 mysteriën van den roozenkrans welke ik en C.v.H. de 15 weken voor Roozenkranszondag waren begonnen – en onder de welke het vorige door Jesus of Maria meermaals aan C. v.H. is verhaalt, met bijvoeging: *dat deze oprechting bij God vast besloten was*. Den 27 had ik juist de mis tot de bovenstaande intentie gelezen ter eere van den H. Joannes Evangelist, als bijzondere Apostel van liefde, om door zijne voorspraak, etc.

[12] Den 29 september 1819 is er visitatie der zieke geweest in het Gasthuis van Heeren Regenten en Doctoren – onder deze is het gesprek gevallen over de vorige oprechting, hetwelk alsdan zoo bij een als ander zoo veel bijval heeft gehad – dat daags na het aflopen der vergadering onverwijld een concept-plan door Adri van Meeuwen in het ruwe is opgesteld; hetwelk hij aan Magd. Coppens ter lezing heeft overhandigd met communicatie bij monde van al wat daags te voren was in de vergadering gepasseert.

Den 2 oktober 1819 is Magdalena Coppens des avonds in de vergadering ontboden, alwaar haar dan officieel is bekend gemaakt het voornemen der vergadering opzich- tens een kosthuis voor arme vrouwen; – en wanneer deze met C. van Grinsven haarzelve daartoe aanboden, zijn zij henen gegaan, en onverwijld is door de Regenten de resolutie

genomen, van welke resolutie haar alsdan een schriftelijk extract is thuisgezonden.

Den 20 oktober 1819

hebben ik en C.v.H. God gebeden, om zelf de stichter en beschermer van dit werk te wezen – en op die dag is aan C.v.H. na de H. Communie duidelijk gezegd: *Ik ben het, die het heb voortgebragt: ik zal het bestieren, verdedigen en beschermen, en niemand zal het vernietigen*.

[13] Den 21 of volgende dag

had er C.v.H. het lijden voor opgeofferd en alsdan is haar des avonds na de begravenis de H. Maagd verschenen, welke haar de gehele toedragt van de vorige zaak in hare oprechting vertoonde en dewelke alsdan haar gelaste van aan mij te zeggen het volgende: *Zegt aan mijnen dienaar, dat hij voortgaat in de eenvoudigheid des Harte, zonder alle menschelijke vrees – zoo hebben mijne voorgaande dienaren ook voortgegaan – en als het zal daargesteld zijn, zoals ik U heb te kennen gegeven, zal hij meer en meer Gods hulp gewaar worden*.

11 mei 1820, op onzes Heere Hemelvaart C.v.H. biddende voor het instituut, dat de Zaligm. nu Zijn Rijk daar zoude mogen herstellen en vestigen, zijn haar inwendig duidelijk de volgende woorden dienaangaande toegesproken: *Ik heb het verkozen, en in het eeuwig raadbesluit vastgesteld; Ik zal het bevestigen en grondig bevestigen*.

4 juni 1820

zijn C.v. Hees, Magd. Coppens, C. van Grinsven, Caatje Appelboom en Magdalena Louwaerts na Kevelaar gegaan – om de voorspraak en bescherming van de H. Maagd in haar voorgenen werk af te smeken en haar zelve ten einde aan Maria, en door haar aan God op te offeren.

[1 blanco pagina]

[14] Hoe of op wat manier en tijd de Zusters van Liefde in onze stad haren aanvang hebben genomen.

Nadat Maria Catharina Sweens en Petronella Dymrna Coppens als Novitiën uit het klooster van Boxmeer door decreet van den Koning op den 26 febr. 1815 weder waren thuisgekomen, hebben dezen, doch vooral de laatste, op raad van ... zich gaan begeven tot het bestellen van kleine kinderen, gelijk zij ook voor haren ingang in het klooster gedaan had. Zich hier toe begevende, wierd het getal van kinderen zoo talrijk en overvloedig, dat zij de klederen, zoo nieuwe als oude, welke zij voor de kinderen nodig had, niet wel meer zonder merkelijke en al te zware onkosten, kon gemaakt of gerepareert krijgen. Dus wierd er goedgevonden dat men nog enige godvreezende dochters zoude aanspreken om mede in dit werk van liefde toe te treden en dan gezamentlijk op een of anderen dag van de week voor de gemelde arme kinderen te naeyen. Hiertoe wierden dan aangezocht en aangenomen: M.C. Sweens, A.M. Suys, C. van Grinsven, M. van Grinsven en M. Kuypers, dewelke in het begin van de winter 1816 wekelijks bij ieder eens aan elk haar huys des maandags te zamen

[15] kwamen om te naeyen. Het gedurig veranderen van plaats en tegelijk de meermaals voorvallende ongelegenheid in het een of ander huisgezin zouden in dit werk eene zeer groote vermindering hebben te weeggebragt – waarom geresolveerd wierd om de kamer van A.C. van Hees op de markt in het Muyzenhol, op goedgevinding van ... tot dit werk in te nemen en te approprieren, gelijk ook met hare toestemming geschiedde in het begin van de zomer 1817. Daar zijnde wierd het getal der liefdadige dochters vermeerderd, eerst door Margarita van Gulick en Corn. van der Vaart en daarna door Aldegonda Suijs en Cornelia Minoretti. Het voorbeeld dezer dochteren stichtte zoodanig andere, en wekte den iever der zelve zoo op, dat men weldra vernam,

dat er nog veel verscheide dochteren zich genegen voelden, om tot het voorgenoemde liefdewerk (of tot bestellen en verzorgen van arme kinderen of tot het naeyen voor dezelve of beide zamen) zich te laten gebruiken.

Nauwelijks kwam dit den liefdadigen Vader van P.D. Coppens, met name Adrianus Coppens, ten oore, of dadelijk besloot deze uit eige beweging één zijner woningen, beneven dat van A.C. van Hees, tot het gebruik van de Zusters van Liefde in te ruymen; ten dien

[16] einde, deed hij de inwoonders met mei 1818 van het zelve verhuizen, dede het schoonmaken en voorzag het ten zijnen koste van alle de nodige meubelen en behoorlijke gerieflijkheden – zoodat den 1 juni 1818 de volgende Zusters van Liefde, voor de eerste reys in het zelve hare naay-partij hielden, als namelijk: P.D. Coppens, M.C. Sweens, M.A. Suys, C. van Grinsven, M. van Grinsven, M van Gulick, C. van der Vaart, Corn. Minoretti, A. Suys, C. Appelboom, Cath. van Roosmalen, Cath. Bolsius, M. Kuypers, en Maria de Kort.

[Vanaf hier gaat de tekst verder vanaf de andere kant van het schriftje]

[17] Over een instituut van Jongelingen Meermaals was mij in de gedachten gekomen, ten einde de jongheid van het zeden-bederf te bevrijden om eene zekere societeit of vergadering van deftige jongelingen op te rechten, welke in een huis of afgehuurde kamer of herberg onder zekere verbindende regels zoude bijeenkomen, daar hun vermaak en verzet nemen en zoo de andere gevaarlijke bijeenkomsten vluichten. Verder zouden zij zich moeten verplichten, tot datgene te doen en te laten, 't welke tot behoud van zeden en godsdienst nodig geoordeeld en gestatueerd zouden worden. Hierop meermaals gedacht hebbende, wierd ik echter daar bijzonder toe gedreven op den 16

oktober 1816 en verzocht dus de zelven dag C.v.H. om voor deze zaak eens bijzonder te bidden ten einde daarin Gods wil te mogen kennen en verder Zijn nodige licht en bijstand tot de bewerking derzelve te verkrijgen.

Hiervoor bad zij de eerste reys de 16 oktober des avonds onder de voorbedding van Maria en Joseph, Joannes en Jacobus en de H.H. Engelbewaarders.

Een weinig in 't gebed zijnde, wierd dusdanige oprechting als een aangename zaak bij God aan haar vertoont. Er vertoonden zich dan aan haar

[18] een groot getal jongelingen, welke door het verleeden van de weg der zaligheid waren afgeweken; volgens haar gedacht om en om de vijftig. Ter zelve tijd wierd haar de text van Jac.5 vv 19-20 als duidelijk ingesproken (deze woorden komen bijzonder overeen met de vergiffenis der zonden om de welke zeker persoon op de feestdag van de H. Theresia [15 oktober] ook bijzonder gebeden had).

In de volgende nacht is zij altijd in dezelfde betrachtingen en smeekingen, als zij wakker was gebleven en dan zijn onder het bidden haar nog vertoont: ik, de pastoor, H. van de Ven in de Kerkstraat van Roosmalen, in 't hekken en verscheide andere jongelingen, welke alle tezamen raadpleegden om dusdanige societeit daar te stellen.

Des morgens onder de mis is haar de Zaligmaker weder om deze zaak verschenen, welke inwendig haar toesprak en zeide: *Dit is Mijn gebod: dat gij malkanderen bemind gelijk Ik u bemind heb.* Doch na hare Communie dan Jesus in haar hart bijzonder biddende om te weten wat in deze zaak te doen en te laten – zijn haar duidelijk de volgende woorden ingesproken. – *Zet de zaak gerustelĳk voort; betrouwt op Mijne hulp en vreest niet dat de wereld U haat.*

[19] Den 27 november 1816 ben ik met de Heer Rovers na het Seminarie geweest; onder de weg

heb ik hem het project van de jongelingen voorgelagen; tot hetwelke hij zich genegen toonde.

Den 29 november heb ik de Eerw. Heeren Rovers en van Druenen¹⁸⁷ des nademiddags bij mij op een glas wijn verzocht, en alsdan is onder ons, te weten mij, de Pastor Molemakers, Rovers en van Druenen, dit plan na heen en weder spreken aangenomen; en besloten, dat ik tegen de 5 december 4 à 5 jongelingen zoude spreken om alsdan weder des avonds met deze daarover te confereren en eindelijk tot eene financieele conclusie en besluit te komen – ik ben in die tusschen deze jongelingen gaan spreken: welke waren 1o De Heer Doctor Bolsius – getrouwd. 2o De Heer advocaat P. Lopers. 3o De Heer advocaat B.J. Merevoort. 4o de Heer H. van de Ven in de Kerkstraat, en 5o De Heer Kluitmans.

Nota zie wegens het Instituut der jongelingen nog iets aan de andere zijde van dit boekje [CA1 24] blz. 7 voorgevallen op den 24 en 25 september 1817.

Den 13 oktober 1817 heb ik het huis in de Choorstraat gehuurd van van der Callen en van Grinsven voor ...

Den 14 oktober ben ik het Seminarie wegens dusdanig instituut nog eens gaan raadplegen. welke eenparig hetzelfde hebben goedgevonden.

[20] Den 21 oktober 1817 heb ik en C.v.H. weder eene zevendaegsche devotie begonnen onder de voorspraak en ter eere van den H. Joseph, om den zegen des Hemels voor en over dit werk af te smeken. Bij het eindigen van deze devotie, den 27 oktober zijn aan C.v.H., beneffens andere voorafgaande gunstige teekenen wegens de oprechting en voortgang van de societeit deze woorden ingesproken: *Het werk zal gunstig*

¹⁸⁷ Wilhelmus van Drunen was kapelaan van de Bossche St. Petrusparochie van 1814 tot 1822, zie Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, deel 4, 344. Antonius Rovers was kapelaan van de St. Catharinaparochie van 1814 tot 1821, zie *Ibidem*, 354.

vervordert worden; Ik zal het beschermen en gene vijanden zullen het kunnen verhinderen.

[21] Den 21 oktober 1817 heb ik de Heeren 1^e Doctor Bolsius, 2^e Adv. Lopers en Kluitmans bij mij des avonds in den Boerenmouw gehad, welke het huuren van het huis is gecommuniceerd en die zich bereid toonde tot alles. Dan was er besloten de Heeren Doctor van den Dries en Piet Koenen in de Minderbroederstraat tot oprechters mede aan te spreken en te verzoeken – en tegelijk eenen knecht voor de societeit te zoeken.

Den 27 dito zijn voor de laatste reys de heeren Lopers, Bolsius, Kluitmans, van de Ven, Doctor van den Dries, en P. Koenen (welke twee laatste aanzocht zijnde, ook hebben geconsenteerd om met alle iever de zaak voort te zetten) in den Boerenmouw geweest. Dan zijn de volgende zaken besloten: 1o het overzien en veranderen van het Reglement. 2° De Heeren Koenen en van de Ven zijn gecommitteerd tot aankopen van de meubelen. 3° Is den 4 november bepaald voor den dag op dewelke deze 6 Heeren voor de eerste reys in de societeit zoude te zamen komen. Intusschen had den doctor van den Dries komen bedanken. De 4 november zijn dan de vijf bovengenoemde in het huys des avonds bijeen geweest, en dan besloten zeker getal personen tot de societeit aan te zoeken. Dit geschied zijnde, zijn weder de vijf op maandag den 10 november bijeengewees, hebben onderling rapport gedaan, welke personen aanzocht waren en het hadden aangenomen, en hebben dan na revisie van het

[22] reglement den 12 november bepaald om gezamentlijk met de nieuw-aangezogte leden bijeen te komen, hun het doel van de societeit verder uit te leggen, en het geconcipieerd reglement hun tot het al of niet aannemen voor te dragen.

Den 12 november zijn er van de aanzochte leden buiten de vijf der commissie alleen geweest de Heeren Rovers uit de Kerkstraat en Joannes van

den Dries op de markt.

Den 13 november is er van de aanzogte leeden nog bijgekomen J.H. van den Braak procureur.

De 16 november, des zondags avonds, zijn al tezamen geweest tien leden, te weten: vijf der commissie en de Heeren Rovers, van den Dries, van den Braak, Cornelius Verhulst en J. van Ooijen.

Tot leden der commissie waren den 12 gekozen, en den 16 nog geconfirmeert de Heeren Doctor Bolsius als president, Kluitmans en Piet Koenen als vice presidenten. P. Lopers advoc. als secretaris, en H. van de Ven als thesaurier.

Den 16 november zijn ter ballotering opgehangen de Heeren G. van Erp, brouwer, en Jan van der Vaart en zoon en den 23 dito tot leeden aangenomen.

Den 24 dito zijn ter ballotering opgehangen de Heeren Theod. Lopers, Bernardus Rijken, Franciscus van Roosmalen.

[23] Den 3 februari 1818, des morgens om elf uren, heeft de commissie der societeit ten huize van de Heer W. Minoretti den Boermouw gekogt voor 2450 gulden, zijnde de kosten van het transport ten lasten der societeit.

[14 blanco pagina's]

[24] Over het christelijk onderwijs der arme bejaarde menschen

Hoewel ik jaren herwaards wel eens heb gedacht en verlangt en zelf met de Heer Pastor wel heb gesproken om de bejaarde arme menschen enige christelijke onderwijzingen te verschaffen, is het evenwel dan altijd onderbleven; en zelf weinig er meer van gesproken.

Doch op den 28 oktober 1816 zijn ik en de Pastor des middags over tafel nog eens van dergelijke onderwijzingen aan arme menschen te spreken gekomen. Dadelijk bemerkte ik [dat] de Pastor daar meer als ooit toe genegen [was] en na heen en weeder spreken en overleggen van deze zaak,

was het slot van ons gesprek daarover nog eens rijper te denken en dan eindelijk het zijn of niet zijn te besluiten.

Dit ons gesprek verhaalde ik de 29 oktober des avonds in het muizenhol aan A.C.v.H., aan M. Coppens en Ant. Sweens – en verzocht haar alle drie om op de feestdag van Allerheiligen haren gebeden en Communiën ter bevordering van deze zaak aan God te willen opdragen.

Dan op Allerzielendag des morgens door C.v.H. onderricht dat deze zaak als eene zeer aangename zaak van God was geopenbaard en haar zelf was aangeduid op de volgende wijze:

[25] dat ze ook voortgang zoude hebben, heb ik er de pastor des zaturdags middags onder tafel weder van gesproken, welke het dan heeft toegestemd en besloten de zondag daaraanvolgende het in de kerk af te lezen op de manier, gelijk ik dit zelf als volgt had opgesteld:

Afkondiging

De aandacht, die wij zedert eenige jaren op het godsdienstig gedrag en levenswijze van de arme bejaarde menschen gevestigd hebben, heeft ons geleert en volkomen overtuigt, dat de christelijke onderwijzingen, die in de kerk op zon- en feestdagen gegeven worden – en vooral de sermonen in de late misse, alsook na de middag de catechismus voor het Lof van zeer weinige bejaarde arme menschen worden bijgewoond. Zommigen van die bejaarde arme menschen, gelijk wij wel weten, smart het zelf de christelijke onderwijzingen op de zondagen, uit hoofde van gebrek aan kleederen, of uit andere redenen, niet te kunnen bijwonen – van andere integendeel worden die ook alleen bij gebrek van iever en godsdienst verzuimt.

Dewijl het dan onze herderlijke plicht is, voor de zaligheid van alle onze gemeentenaren, zowel arme als rijke te waken, en dus te zorgen, dat onder de armen zowel de flauwe als de ieverige het woord Gods kunnen hooren.

[26] Zoo hebben wij enkel uit liefde voor hunne zaligheid en in de hoop van Gods genadige medewerking, het volgende voorgenomen en besloten:

1° Dat wij in 't vervolg alle woensdagen nademiddags van 2 tot 3 uren hier in de kerk eenige christelijke onderwijzing voor de arme bejaarde menschen van de parochie van St. Jacob, zoo mans als vrouwen zullen geven.

en 2° Dat wij ook aan ieder dier arme menschen, welke dit christelijk onderwijs zullen bijwonen, voor iedere reys eenen stuiver zullen geven: opdat door deze kleine belooning niemand der armen zich om den verletten tijd van dit christelijk onderwijs zoude kunnen onttrekken of absenteren.

Wij vertrouwen, dat alle bejaarde arme menschen van onze parochie, welke hunne zaligheid behartigen, hunnen iever in dit werk met den onzen zullen vervoegen en dat zij met veel liefde zullen komen bijwonen, 't gene wij alleen uit enkele liefde voor hun ondernemen.

Weshalven zullen wij dan toek. woensdag voor de eerste reys hier mede beginnen, en het eerste onderwijs geven van 2 tot 3 nademiddag.

[27] De manier op dewelke het van God als eene Hem behagelijke zaak dit christelijk onderwijs aan C.v.H. was vertoond; en daarmede was aangeduid, dat hetzelfde ook werkelijk zoude aangevangen en ondernomen worden, was deze: dat aan haar eene zeer groote menigte arme bejaarde menschen, zoo mans als vrouwen, in de kerk wierden vertoond, onder dewelke Christus als van de hemel, zelf nederdaalde om deze, even gelijk hij op de aarde zijnde, dede, te onderwijzen – zij beschouwde Jesus waarlijk als hunzelf met vele liefde lerende en onderwijzende.

En den eersten dag van het onderwijs, zijnde de 6de november, is haar des morgens na de Communie weder hetzelfde vertoog vernieuwd met deze bijvoeging: dat zij zelf, als de vrugten van dit onderwijs, menige van deze arme men-

schen als geheel veranderd en vernieuwd zag. Zoodanig dat er menige van hun als hele andere en nieuwe menschen haar wierden vertoond.

[5 blanco pagina's]

[28] Over de parochie of kerk van St. Jacob te 's-Hertogenbosch

Den 2 februari 1817 de maandelijksche godvrucht oeffenende van de H. Engelen-bewaarders van onze gemeente is aan A.C.v.H. het volgende vertoog des nagts als in eenen droom gebeurd wegens het gebouw van onze kerk.

Gebeden en aangeroepen hebbende de H.H. Engelen, rees er een leger van duivelen op, welke eenparig met eene allerhevigste woede als op onze kerk aanvielen om die te verwoesten of als te vernietigen – dit aanvallen baarde eene schrikkelijke verslagentheid onder de gemeente en vooral aan de Pastor Molemakers zelf, dewelke C.v.H. in deze verslagentheid als moedeloos zag henen gaan en zijn afscheid zag nemen. (Dit wierd van haar opgenomen en begrepen, alsof de Pastor bedankte en de parochie verliet). Na dit alles, waarmede den ondergang en de vernietiging of sluiting van onze kerk mede wierd bedreigt, verscheenen aan C.v.H. de H. Maagd Maria, geassisteerd met den H. Jacobus en den H. Engelbewaarder van onze gemeente. Deze drie tezamen (en den H. Jacobus als met een instrument van verweering in de hand, doch hetwelk zij niet wel meer wist uit te leggen den 8. februari, wanneer zij te biechten kwam) kwamen gezamentlijk als uit het midden der kerk, dat is als van de plaats, waar het beeld van Maria staat, en stelden

[29] zich aan de agter-deur der kerk, waarop dan dadelijk alle geweld en gevaar verdween en de kerk wierd behouden. Waar de Pastor bleef en wie er in zijn plaats was of kwam, daarvan was haar niets vertoond – haar was niets vertoond, als dat de Pastor finaal henen

ging – en dan de bestorming en de verdediging der Kerk.

Den 13 februari 1817. Over den overledene Heer Willem Augustinus Vos.

Voor de ziel van W.A. Vos, overleden den 29 januari 1817 had ik, buiten weten van C. van Hees, den 13 februari eene tweede mis gelezen. De zelve avond kwam C.v.H. te biechten, en vroeg mij dan of ik die morgen niet gelezen had voor de heer Vos (die zij dikwils in zijne ziekte had gezien en daaruit kende) want dat hij haar, zonder tevoren aan hem te denken onder de Confiteor voor 't eerste, onder de offertorium voor het tweede, en dan nog na de misse verscheenen was – dat hij nog niet was verlost – maar dat hij nog in 't vagevuur was. Ik had er ook waarlijk voor gelezen.

Den 17 februari daaraanvolgende heb ik er weder voor gelezen (applicato privilegio) en C.v.H. verzocht om er dan die misse ook mede voor op te offeren met hare Communie – dan heeft gemelde C.v.H. de ziel van W.A. Vos den 17 reeds onder de consecratie zien na de hemel gaan – en nog eene tweede ziel, die zijn niet kende, aan de nutting.

[30] Den 25 februari 1817

Na de vangenneming van De Foere, den Redacteur van den *Spectateur Belge*, had ik C.v.H. gelast om voor deze man God te bidden, ten einde hij in zijn lot van God mogt getroost en versterkt worden – aan dit mijn gebod hebbende voldaan en bijzonder voor hem biddende den 25 februari 1817, is deze met nog vier andere geestelijken aan haar vertoont (onder deze vier geestelijken volgens dat zij eenen van hun mij aanduide, als zijnde met mij te Gend in de exercitie geweest, en een persoon in magt mede gesteld en van vergevorderde jaren, was waarschijnlijk de Eerw. Heer Goethals, Vicarius) welke vijf tezamen met Engelen waren geassisteerd en welke engelen weder aan ieder van hun eenen lauriertak presenteerde – waardoor haar

wierd aangeduid alsof alle deze vijf tot de martelie waren geschikt. Zij had ook in het zelve visioen opgemerkt, dat de vijanden der Kerk met meer woede en bloeddorstigheid op de dienaren der Kerk begonnen te briesschen en te verbitteren. Den 1sten april 1817 onder het bidden voor de Kerk wierden er aan C.v.H. nog meerdere personen in ons Nederland vertoont, aan welke den lauriertak door Engelen werd gepresenteert – na mijn denken waren er toen 9 of 10.

[31] Den 21 juli 1817
geïnformeerd zijnde dat om de komste van de ministers van eerdienst het Klein Seminarie zoude gevaar lijden, hadde ik C.v.H. verzocht, tot behoud van het zelve te bidden. Biddende wierd haar den H. Engel Michaël vertoont, als al het gevaar afwendende – haar wierd eenen raad vertoond van de voornaamste des Lands, van dewelke de ministers gezonden waren (deze waren allen als duivels tegen het klein seminarie). Aan deze zag zij de ministers verslag doen van hun zending, welke als meer bedaard bij hunne terugkomst de andere in hun verwoedheid trachten te bedaren. Zij zag dan dat de zagste en min verbittertste partij boven dreef en dat alzoo het Seminarie behouden wierd. Den 23 dito nog biddende tot hetzelfde einde, hoorde zij duidelijk deze woorden: *wilt niet vreezen: het is gedaan, zij zijn met beschaamdheid overdekt, want zij hebben aan de geest, die er sprak, niet kunnen weerstaan.*

[32] Den 14 maart 1819
Kwam Everard van Grinsven bij mij, om te vragen, of het hem geoorlooft was, om de St. Anna-kapel ter afbreking met andere te kopen; hetwelk hij reeds daags tevoren had gedaan – maar waarover hij eenigszins ontrust zijnde, dan zijn deel aan een ander zoude overgeven. Hoewel mijn gevoelen en dat van de heer Molemakers voor het affirmative waren, was ik nog eenigszins bedugt over de zaak.

Ik verzocht derhalve nog dien zelve dag C.v.H. om voor deze zaak eens te bidden – hetwelk zij gedaan hebbende, bragt zij mij dezelve middag de drie volgende antwoorden, op haar driemaal herhaald gebed gekregen:

- 1° *hunne voorvaderen hebben gezondigt met het aan de godsdienst te ontweldigen – maar voor het tegenwoordige kan het niet meer dan andere gebouwen in het godsdienstige beschouwd worden.*
- 2° *eert den Koning, als zijnde den opperste.*
- 3° *hoe onbegrijpelijk zijn de oordeelen Gods – mijnen naam zal nog op dezelve plaats verheerlijkt worden.*

[3 blanco pagina's]

[pagina 33-35 zijn losbladig]

[Over de persoon van A. C. van Hees]

[33] In het jaar 1814 voor of in september heeft God begonnen aan A.C.v.H. op de vrijdagen het lijden van Jesus, Zijnen Zoon, te veropenbaren. Deze veropenbaring geschiede op de volgende wijze: des donderdags avonds circa of na 10 uren, wanneer zomtijds haar ook geheel de Historie van het Avondmaal wierd vertoond, wierd zij oogenblikkelijk met Jesus gesteld in het hofje. Daar wierd haar vertoont alle de benaauwtheid en droefheid van Jesus en tegelijk deze benaauwtheid en droefheid haar gevoelig medege-deelt, zoodat zij zoms tot stervens toe van benaauwtheid beefde en zweetdede. Na deze benaauwtheid wierd haar agtervolgens alle de vakken en delen van Jesus' lijden in den geest voorgesteld. Zij volgde Hem in den geest op alle plaatsen, en scheen als met Jesus alles te lijden. Des morgens, in of na de Communie zag zij Jesus gemeenlijk voor of bij Pilatus, dan gegeesselt en gekroond. En de pijn der geesselslagen en door-nenkroon wierd haar wezentlijk en gevoelig meegedeeld, zoodat zij zonder bijzondere bijstand en ondersteuning van God dikwils er onder zoude

hebben bezweken. Niet als met vele moeite was zij bekwaam op die tijd met andere menschen te spreken – in hare eenzaamheid was zij onophoudelijk bezig met Jesus' lijden. In de kruisdraging wierd haar zomwijlen een kruis van Jesus zelf op hare

[34] schouderen gelegd, waar zij inderdaad het gewigt of zwaarte van gevoelde. Voor 12 uren sloot zij hare deur en begaf zich tot het gebed – van 12 tot 3 (maar meest tot 4 uren) was zij altijd in opgetogenheid en beschouwing van den gekruisten Jesus – hiermede was zij dikwils zoo nauw vereenigd, dat zij gelijk met Jesus aan het kruis was hangende. Tusschen de beschouwing van Jesus' lijden wierd haar dikwils het Hart van Jesus van binnen getoond, waaruit zij bezefte de overgrootte liefde van Jesus, waarmee Hij om het menschedom geleden heeft, en als nog zijn lijden wilde vernieuwen! Dan bezefte zij de grootheid der zonden, dan de grootte versteentheid der christenen, die aan Jesus' lijden zoo ongevoelig zijn, dan de dankbaarheid die wij Jesus schuldig zijn – met één woord het was een geduurige afwisseling van verschillende affectie.

Des vrijdag avonds wierd haar vertoond het dood Lichaam van Jesus op den schoot van Maria en de grootte droefheid en liefde van Maria – daarna de begravenis – en dan dikwils saturday in de morgen (maar dit niet altijd) zag zij Jesus verrijzen. Na 4 uren vrijdags begonnen de gevoelige pijnen van Jesus' lijden, maar vooral die van het hoofd te verminderen, dog welke niet geheel verdwenen voor des saturday's óf in de Communie óf in de vertoning van de verrijzenis.

[35] Van die tijd af, dat de vertoogen van het lijden begonnen, is ook begonnen het weinig en eindelijk niet eeten of drinken op de vrijdagen. In 't begin gevoelde zij eenen weerzin of walg van het eeten en het proberende, bleef dit op de maag, of op het hart zitten, 't welk eene zeer grote

benaauwtheid veroorzaakte, of zij braakte het uit. Dit braaken ging zomtijds vergezelschap met braken van bloed. Eindelijk is het dan ook zoo ver gekomen, dat zij volstrekt het eeten, wat geweld zij er ook toe deed, niet door de keel konde krijgen.

Het eeten alzoo gedaan zijnde voor dien geheelen dag, heeft zij dan echter nog eenigen tijd kunnen blijven drinken – doch nooit meer in merkeliijken quantiteit – maar in de vasten 1815 is dan eindelijk ook het drinken finaal moeten agtergelaten worden dien geheelen dag.

In 't begin heb ik haar op de gehoorzaamheid, des namiddags na 4 uren, nog wel doen drinken; hetwelke dan op de gehoorzaamheid ook zomtijds zeer goed genomen en bijgehouden wierd, maar weinigen tijd er naar wierd het haar gansch onmogelijk om nat of droog buiten de H. Communie geheel de vrijdag te nemen.

Op de dagen als zij ziek was, heeft zij op de gehoorzaamheid nog wel medecijnen en drinken kunnen nemen. Op den 11 oktober 1816 heeft zij, ziek zijnde, geheel den dag tot 4 uren zonder iet te nemen op het bed gelegen – maar zonds om 18 uren had ik als geboden of toegelaten te drinken en dit is gelukt, en erin gebleven.

[36] Over de Persoon van A.C.v.H.

Den 4 april 1817 op Goede Vrijdag is beneffens 't gewoonelijk gevoelen van het lijden op de vrijdagen, de zijde (die wel altijd, ook buiten vrijdag en woensdag als de pijn van een gequetste wond gewaar word) op eene bijzondere wijze pijnelijk geweest; dat zij scheen als doorsteken en doorwond te wezen.

Wat hiervan was: door deze pijn is er eventwel eene grote quantiteit bloed inwendig als uit de zijde gevloeyt, welk bloed haar tot de keel toe komende, ook zeer benaauwde.

In de middernacht hierdoor meer als tot stikkens toe benaauwd wordende, nam C.v.H. haren toevlucht tot de bedroefde Moeder met haren gestorven Zoon op haren schoot, haar biddende

dat zij tog haar kind (zoals zij zich noemde) in deze benaauwtheid wilde bijstaan. Dadelijk hierop, wierd zij in den geest als op den schoot van Maria gelegd, waarna zij onmiddellijk tot hare kennis en gebruik der zinnen kwam, en waarna zij onmiddellijk eene ontlasting kreeg van eene groote menigte bloed, als van eene sterke lating – 't welke zij overgaf en haar dan merkelyk verlichte.

[37] Den 3 mei 1817 verklaarde mij C.v.H. dat de pijn en het gevoelen van het lijden op de vrijdagen iedere week scheen toe te nemen, schoon van den anderen kant de begeertens tot het lijden en zelfs tot meerder lijden ook tegelyk zeer sterk aangroeiden. Onder het lijden of geduurende den geheelen vrijdag is hare ziel altijd vol troost, moed en liefde. Ja zo verslonden dikwils in de liefde voor Gods eer en de zaligheid der zielen, dat zij het lijden alsdan bijna volstrekt niet gevoelde.

Doch op den tweeden mei was bij het sterven van Jesus omtrent de 3 uren des middags de doodsangst zoo geweldig, dat waarlijk de koude zweet haar van alle kanten uitbrak en zij zelf begon te twifelen of dien oogenblik hare laatste uur niet zoude wezen.

Ook zijn zedert Goede Vrijdag dit de aanhoudende gevolgen van de opening van Jesus' zijde geweest, dat zij bij derzelver opening als wezentlijk de pijn van de steek gevoelt en wezentlijk zeker quantiteit bloeds iedere reys uit de zijde binnenwaarts vloeit – welk bloed zij gemenelyk of in de volgende nagt ofwel op de zaterdag voor of na de middag door de mond kwijt geraakt. Ook worden zedert Goeden Vrijdag hare kragten zodanig door het lijden afgemat, dat zij naauwelijks bekwaam is des zaturdags 's morgens naar de kerk te gaan.

Het bloed, 't welk op de Vrijdagen uit de zijde na binnen loopt, heeft bij later tijd zomwijlen wel 3 à 4 dagen, ja somwijlen 5 à 6 weken haar bij gebleven – en dan begonnen het zelve door

de afgang kwijt te geraken 27 aug 1818.

[38] Den 9 mei 1817

Tegen den avond, wanneer nu het lijden was afgelopen, wierd C. van Hees in eene samenspraak met Jesus gebragt op zoo eene gemeenzame wijze als men met iemand anders op de wereld spreken zoude. Deze zamenspraak liep over de onthechting van alle het aardsche en tijdelijke; en over de betrachting om in de volmaakte vereeniging met Jesus, Jesus altijd en in alles te mogen volgen.

In deze betrachting werd zij als opnieuw weder op den berg van Calvarien gebragt en wierd zij volkomen als met Jesus aan het kruis genageld. Dit nagelen eventwel had gene of weinige pijnelykheid, gelijc om de middag om 12 uren, maar meest troost en zoetigheid. Zoo met Jesus aan het kruis gehegt, wierd haar eene nog zeer stijle en hoogen berg vertoont, welke haar gezegd wierd nog te moeten beklimmen eer zij volkomen in de rust en glorie zoude geraken. Op den weg van dezen berg zag zij overal kuylén, heuvelen, kruissen en eene ontzaggelijke menigte met duivelen, welke haar van tijd tot tijd geweldig aanvielen. Doch Jesus verzekerde en vertroostte haar zeggende, dat zij niets had te vreezen, dat Hij *in* en *met* haar zoude wezen en dat niet *zij* maar *Hij in haar* dat alles zoude te boven komen. Des zaturdags 's morgens na de Communie verscheen haar Jesus glorieus met Zijne 5 wonden, uit dewelke zoo eene hemelsche zoetigheid haar ziel overstroomde, dat zoo wel haar ligchaam als haare ziel daardoor geheel versterkt als gezalfd wierden.

[39] Den 14 mei 1817

heeft C.v.H. biddende en het lijden dien dag offerende voor geheel de H. Kerk, eene ontzaggelijke en ontelbare menigte van vrijgeesten gezien, die geheel de aarde vervulden en die alle, door het in en aanblazen der Helle, met dezelve haat en verzet tegen de Kerk woededen. Deze

wierden haar vertoond als de thans eenige en onverzoenlijke vijanden der Kerk. Na dan lang den hemel te hebben voor het welzijn der Kerk gebeden, wierd zij in de geest met geheel het hemelsch hof als boven de stad Rome gestelt, alwaar zij zag dat er drie gekroonde hoofden of drie monarchen van drie verschillende rijken zich kwamen aan den H. Stoel onderwerpen en tot verdediging der Kerk tegen de goddelozen aanboden. Waarna zij dan ook een geweldige hertekkinge en zeer bloedige oorlog op de aarde zag, welke ten nadeele der ongelovigen uitviel, en na dewelke alle de vrijgeesten en vijanden der kerk als van de aarde verdwenen en zoo de kerk als de aarde in eene volkomen rust geraakte.

De 28 mei 1817

heeft C.v.H. mij verklaart, dat op de woensdagen tot alsdan, de historie van het lijden na de Communie nog is blijven eindigen – doch zeer weinig kan zij op die dagen spijs nutten.

[40] Eene kleine beschrijving van hare levensloop

A.C.v.H. is geboren te Oosterwijk den 6 april 1769. Hare ouders hebben gehad 8 kinderen, welke meest alle jong zijn gestorven, den oudsten broeder is gestorven oud zijnde 17 jaren, en zij alleen is er van de acht overgebleven.

Oud zijnde 12 jaren, wanneer zij te Oosterwijk haar Eerste H. Communie had gedaan, is zij bij goedvinding van hare ouders gaan wonen bij haren oom te Gils in de Baronie, waar zij omtrent 4½ jaar heeft gewoont. Dan om het sterfgeval van haren vader weder getrokken na Oosterwijk is zij aldaar gaan dienen in eene herberg, welke zij na anderhalf jaar er gedient te hebben, op raad van haren biegtvader heeft moeten verlaten.

Dan oud zijnde 18 jaren, is zij gaan wonen te Boxtel, bij de gewezene drost van Boxtel Van der Voort. Daar heeft zij gewoont 2 jaren en dan menende gaan wonen bij den deken van Driel door recommandatie van de Heer Cappelaan van Boxtel, Van Hoeck, is zij gegaan na de Kievit te 's

Bosch op de Vismarkt en daar vernemende, dat de meid van den Deken weder bleef, heeft zij zich bij de Kievit op de Vismarkt zelf verhuurt, oud 20 jaren, waar zij gewoont heeft vijf en een half jaar – namentlijk zoo lang, volgens haar zeggen, als zij om de stilte, die zij zocht, bij van de Ven in de Postelstraat konde komen. Bij deze van de Ven heeft zij gewoont 18 jaren – van het begin dat zij daar is gekomen, had zij genegenheid om meer godvrugtig te leven, doch zonder nog eenige bepaling van staat of bijzondere manier van leven te hebben verkozen.

[41] Na korten tijd (zonder te voren te hebben geweten wat den derden regel van den H. Franciscus inhad) heeft zij bij van de Ven in hujs een boek van den derden regel gevonden, waarin zij eenigszins met dezen regel bekend geraakt zijnde, dan ook genegen wierd den derden regel aan te nemen.

Tot dezen tijd heeft zij nooit eenige bijzondere blijken van godvrucht gegeven, in alles geleefd gelijk een ander. Zelf zonder kennis of oeffening van het inwendig gebed – alleen schijnt zij van God bijzonder bewaard te zijn geweest van de onzuiverheid, want in een dienst bij de Kievit, als zijnde een logement, menige reizen tot de onzuiverheid zeer sterk aanzocht zijnde, heeft zij de zuiverheid gestadig ongeschonden behouden, zodat het zeker is, dat zij nog bij haar zelve nog door anderen ooit de zuiverheid heeft verloren. Den 26 maart 1802 heeft zij J.A. Heeren voor biegtvader genomen en dat op aanraden van de heer van Heesbeen.

[2 blanco pagina's]

[42] Den 5 januari 1818 heeft C.v.H. mij met haren eigen mond zelf verklaard, dat zij van Kersnacht 1817 tot dezen dag toe geene uur geslapen had, dat is te zeggen alles bijeen gerekend.

Des nachts tusschen den 7 en 8 maart 1818

biddende voor de bekeering der zondaren en zichzelf daarvoor als borg aan Christus en met Christus presenterende, is er zo een geweldig tempeest van duivelen op hare kamer verschenen, onder een geluid als van blixem en donder, dat hare gehele kamer als scheen in vuur te staan. Zij wierd van de duivelen gesleurt, geslagen en geweldig gehavelt en bij het einde bij haar zelve komende, zag zij haren rok in ligte vlam opbranden, die zij dan spoedig bluste en waar ik het gat met mijne ogen van gezien heb. Vuur of andere brandstoffen waren er niet omtrent, zoodat het zeker is, dat den duivel op haren rok uit nijdigheid het vuur geworpen heeft en hem heeft doen branden. Den rok was gebrand van onderen tot boven de verte van 2 à 3 spannen.

Den 6 april 1818, zijnde haar verjaardag, heeft zij de 2 volgende gunsten van Jesus ontvangen:

1° Na eene verschijning van Jesus en eene innerlijke toewensching en tegelijke vergunning van vrede, wierd zij als geheel in het Hart van Jesus ingelaten, waar zij als een heel bad van bloed voor haar bereid vond, in hetwelk zij heel gedompeld en gezuivert wierd. Liggende in dit bloed wierd zij terzelfver stond zoo eene overlopende zalving in de ziel en zoo eene ook door-dringende kragt zelf in het ligchaam gewaar, dat zij op eenen oogenblik zich zelve als geheel vernieuwd en herschapen gevoelde.

[43] Van dien zelve tijd heeft zij ook steeds eene meer innige vereeniging met Christus en eene meer sterkere drift van liefdevuur in het hart gevoeld, dan wel te voeren.

2° Na deze gunst en na de Communie ontving zij van Jesus (gelijk het ook nog wel ooit des donderdags-avonds voor het begin van het lijden gebeurde) een allerschoonste blinkendste en kostbaarste kruis, ingezet met allerrijkste gesteenten; door welk geschenk de liefde om Jesus in Zijn Lijden te volgen en gelijk te worden, in haar nog meer ontstoken wierd.

Den 14 mei 1818 heeft zij mij het volgende

verhaalt: E. van Grinsven gaande den 12 mei om affairen na het land van Kleef, verzocht van C.v.H. voor hem om eene gelukkige reis te bidden.

Dit den 12 dito doende, zag zij E. van Grinsven vergezeld van zijnen H. Engel en hoorde tegelijk dat er de volgende woorden tegen hem gesproken wierden: *beschikt uwe huiszelijke zaken, want gij zult haast sterven* – voor het overige had zij niets van zijn reis verder meer gezien of verstaan. Den 3 augustus 1818.

Op dien dag (gelijk zij maandelijks gewoon was eenen dag te doen, behalven de aflaten, die zij voor de gelovigen zielen verdiende) vierde C. van Hees de gedagtenis der gelovige zielen, en alsdan heb ik haar duidelijk ondervraagt, hoe zich bij haar de devotie voor de gelovige zielen toedroeg, vermits zij mij van meer dan over een jaar reeds een en ander had verhaald, maar alsdan heb ik haar bijzonder ondervraagt, om

[44] oogenblikkelijk haar verhaal of opgaaf te kunnen aantekenen. Den 3 augustus heeft zij mij dan des morgens circa 9½ uur het volgende verhaalt.

Den avond te voeren, wanneer zij gewonelijk hare intentie voor de volgende dag maakte, kwam zij bij het maken van hare intentie 's avonds circa half 10, in het beschouwen van het vagevuur. Dit beschouwen is zoo levendig en gevoelig, dat zij, uit vrees van hare krachten te verliezen, zich maar moet spoeden om in het bed te geraken. In het bed zijnde, word zij oogenblikkelijk als op den boord van het vagevuur gesteld, en ter zelve tijd word zij als met de zielen zelf in het vagevuur vermengd, lijd met haar de pijnen, bijvoorbeeld van benaauwtheid, van schaamte, van verlangen etc. etc. etc.; gelijk ook de gevoelige pijnen van het vuur in het ligchaam. In deze gesteltenis is zij niet bekwaam zich zelve te roeren, iets te denken of te smeken: dan is zij puur lijdende zonder ziels- of ligchaams vermoegen. Zij lijd dan dusdanige pijnen, dat zij zich verbeeld, dat het voor geen sterveling een half

uur zoude zijn uit te staan, ten waar God haar bijzonder versterkte en ondersteunde. In zulke pijnlijke gesteltenis blijft zij gemenelijk tot 's morgens 5 uren, wanneer zij van de zelve, zonder iets van haar eigen toedoen, alleen door de bestiering van God word verlost; en wanneer dan dadelijk hare krachten zodanig bijkomen, dat zij zeffens in

[45] de mogelijkheid geraakt om op te staan, zich zelve aan te kleden en na de kerk te gaan. In de kerk zijnde, wordt zij dadelijk met eenen groten troost en verkwikking in het vertoog van den lijdende Jesus gebragt, wiens lijden zij dan met bijzondere uitvloeiingen van Zijn Bloed van het Hofje tot de dood toe in den geest doorloopt tot aan den *Agnus Dei* van de Mis, wanneer zij bij haar zelve komt en geheel het lijden is afgelopen. Dan gaat zij na de Communie van den priester (indien hij requiem leest) ook tot de Communie, en dan in de H. Communie is het niet dan blijdschap en vreugde en in eene vereeniging met de Hemelingen is het dan doorgaans eene aanhoudende gelukwensching aan de zielen en dankzegging aan God den Vader en aan Jesus. De zielen, die er die dag verlost waren, waren volgens hare gissing wel omtrent de honderd. De manier en de tijd op de welke zij deze zielen zag uit het vagevuur gaan is deze: in de nacht onder het lijden van het vagevuur, wierden er gemene-lijk de pijnen wel 2 à 3 hoopen van verschillende menigte verlost; en dan nog onder het H. Sacrificie zomwijlen 1 of 2 hoopen aan de Consecratie en aan de Communie. Wanneer ik haar op dien maandelijkschen dag voor enige bijzondere overledenen deed bidden, en haar lijden, gebeden en Communie met etc. etc.

[46] dede opofferen, als b.v. voor de meest verlatene zielen, voor die de grootste pijnen te lijden hadden, voor de afgestorvene priesters, religieuzen etc., etc., dan was het getal dergenen, die verlost wierden in verre na zoo groot niet.

Veeltijds waren er dan maar 4, 5, 8, 10 à 12. Den 26 augustus 1818 heeft mij C.v.H. verklaart dat dien woensdag en dan al 4 à 5 woensdagen tevooren, de bloedvloeijing in de zijde evenals op de vrijdagen had plaats gehad; en dat de pijnen van het lijden en vooral van de kroning ook veel gevoeliger en zwaarder waren geworden. Den 7 september 1818 heeft mij C.v.H. het volgende verhaalt in den biegtstoel. Den 2 september, zijnde des woensdagavonds, wanneer zij na gewoonte hare intentie maakte voor de volgende dag, om alsdan God te vereeren met de zelve vraag van de *Vader-ons: leid ons niet in bekooringe*, is zij in het bed gegaan, geheel doordrongen van de stof van deze vraag, en vooral van onze nietigheid, magteloosheid tot alle goed, en de overmenigvuldige gevaren der zaligheid van wegens de helsche geesten. Naauwelijks in het bed zijnde, is zij begonnen getrapt, gestoten, geslagen en op eene allerpijnlijkste wijze van de duivelen gehavelt te worden. Onder deze mishandelingen is zij uit het bed geraakt zonder te weten *hoe* of *wanneer*. Maar na een lang torment onderstaan te hebben, is zij bij haar zelve gekomen, en gevoelde zich vol van pijnen en geheel zonder krachten, zich verbeeldende al of zij dien nacht zoude sterven. In deze

[47] gesteltenis nam zij als een kind haren toevlucht tot Maria, hare Moeder, en ogenblikke-lijk gevoelde zij eenen onuitsprekelijken troost, die haar op eene wondere manier verkwikte; en schoon zij niemand in persoon zag, gebeurde het eventwel, of de H. Maagd haar zelf in persoon opnam en in volle kragten herstelde, onder welke opnemings haar als inwendig met de duidelijkste en levendigste gevoelen werd ingesproken: *Schep moed, want gij zult nog in zeven jaren niet sterven.*

Nota

De zelve dag verklaarde zij mij, dat zij des avonds, met de intentie te maken voor de volgende dag, meestal al zoo verzlonden was in

het gebed, dat zij zelf dikwils niet weet bleef, hoe zij op het bed geraakt[e]. Want alles schijnt haar alsdan op ene dusdanige wijze te geschieden, al of zij het niet was die haar zelve daarin bestierde, maar al of het gestadig eene onzighbare hand en hulp was van haren H. Engel of iemand anders, door dewelke zij alsdan bestierd en geholpen word.

Den 25 september 1818

C.v.H. was gewoon haar zelve driemaal op de week te disciplineren. Dan van omtrent 3 maanden overlang had zij dit met goedkeuring van haren biegtter [biegtvader] agtergelaten, om reden, dat hare armen, door de pijnen van het lijden als verlamt en machteloos, het zelve niet meer konden uitstaan. Doch naderhand hier nog eenigzins over ongerust zijnde, als of zij al te toegeevende hierin met haar zelve gehandeld had, verzocht zij dan, om het

[48] nog eens op nieuw te mogen proberen. Dit wierd haar toegelaten. Daarop bad zij den 28 september Jesus, haren Bruidegom, dat zij tog mogt Hem in kastijdinge van haar vleesch volgen. Wanneer zij dan wilde beginnen haar te disciplineren, voelde zij zich geheel magteloos in de armen, zoodat zij het volstrekt niet kon verdragen – en zij hoorde duidelijk deze woorden: *ik heb mij laten geesselen en ik zal U ook laten geesselen*. Doch des anderen daags in twijfel gerakende, of dit mogelijk geen bedrog van den duivel was, vermits deze woorden haar zoo wonder voorkwamen, probeerde zij 't des avonds nog eens opnieuw om zich te disciplineren, maar hoezeer zij uit alle hare krachten haar best dede, zij konde het volstrekt in hare armen niet uitstaan of verdragen. Zij heeft het dus zedert die tijd met goedkeuring van haren biegtvader gelaten.

Den 2 oktober 1818

heeft het lijden zoo geweldig sterk geweest, dat de pijn van het zelve in alle hare lidmaten des anderen daags nog in de nacht op eene tot dus verre ongewone wijze heeft blijven voortduuren,

waaruit blijkt, dat of het lijden dagelijks vermeerderd, of zij door het zelve dagelijks meer verzwakt. 't Zelve gebeurde haar den woensdag daaraan volgende, den 7 oktober, wanneer zij weinig of geen vaste spijs heeft kunnen nemen. 17 januari 1819

Van den 1 tot den 15 januari 1819 had C.v.H. voor en met J.A.H. eene quindene [vijftiendaagse oefening] gehouden, ten einde van God door de voorspraak van Maria, Lucia, Bernardus en de 7 andere patronen in de naam van Jesus te verkrijgen, dat alles wat J.A.H. na ziel of ligchaam in zijne geestelijke functiën konde hinderen (en wel vooral 't zwak gezicht) dit gelieven weg te nemen

[49] en te genezen. Dan zijn haar onder deze 15 dagen (bezonder biddende om de genezing van het gezicht) deze volgende woorden van Jesus toegesproken: *Zijt verzekerd, hij zal genezen*, zonder eenige bepaling van tijd of manier.

Den 17 januari, zijnde de zondag van den Zoeten Naam, heeft zij hare gebeden en de Communie nog eens tot het zelve einde, en bezonder voor de genezing der oogen, opgedragen, en dan is andermaal na de Communie inwendig haar zeer duidelijk gezegt: *Voorwaar ik zeg u: hij zal genezen*, weder zonder hoe of wanneer.

Den 21 maart 1819

Den 21 maart 1819, zijnde de 4de zondag van den Vasten, heeft mij C.v.H. verklaart, dat zij geheel de voorige week geen minuut geslapen had, maar altijd de gehele nagten door in het gebed had doorgebracht. Dezelve dag heeft zij mij ook gezegd, dat tijdens deze Vasten, en ook dien van 1818 onder haar avondgebed alle avonden haar het lijden word vertoond, dusdanig dat zij als vanzelf in dat vertoog word gebragt, en dat alsdan het lijden, even als op de woensdagen, agtervolgens word vertoond, doch tot den 20 maart nooit nog verder als tot de kruisdraging toe. Dit vertoog iedere nacht, begint tusschen 9 en 10 uren des avonds en is – volgens dat ze meende – afgelopen omtrent 2 à 3 uren, wanneer zij zich dan nog op

hare knien biddende bevind, en wanneer zij dan na bed gaat. Tusschen den 20 en 21 maart hoorde zij juist de klok drie uren slaan: wanneer zij na bed ging en wanneer zij dan dadelijk omtrent 2½ uur is in de rust of in slaap geraakt. Ook verklaarde zij mij de

[50] zelve dag, dat nu drie achtereenvolgende vrijdagen den slag of de pijn van de kaakslag haar tot des zaturdags avond zoo gevoelig was bijgebleven dat het scheen al of het kaakbeen geheel uiteen was. Dit bevestigde zij met dit verhaal als eene verzekering van het vorige, dat zij des zaturdags, wanneer zij haren mond wat veropendeed, zij haren mond niet meer konde toe krijgen, want dat den 13 maart haren mond volmaakt bleef openstaan met iet te willen eten, en dat zij die wederom niet toe konde toe krijgen, dan nadat zij met hare handen het kaaksbeen weder had verschoven en op zijn plaats gebragt.

Den 24 april 1819

heeft mij C.v.H. het volgende verhaalt:

- 1° dat zij de gehele vorige week weder geen oogenblik des nagts had geslapen, (N.B. overdag eventwel voelt zij dan nooit vaak)
- 2° dat zij de nagt tusschen den 19 en 20 april (hebbende dan des avonds haar intentie gemaakt, om des anderen daags onder de voorspraak van den H. Joseph om den geest des gebeds te bidden) in het gebed geraakt zijnde, zeer lang van de duivelen is gerukt, geslagen en gesleurd en op eene allerpijnelijkste wijze is gefolttert. Volgens hare mening waren er wel 25 duivelen op hare kamer met haar bezig, en wanneer zij ophielden, gaven ze haar eene zoo geweldigen stamp op de borst, dat zij er lang door buiten haar zelve had op den grond gelegen, en des zaturdags den 24 april, nog er de hevige pijn en spanning van gevoelde.

[51] 19 januari 1820

Den 18 januari des avonds om den dooi zeer glattig op straat zijnde, ging ik de zelve avond na C.v.H. om haar te verbieden uit hoofde van de glattigheid van de volgende morgen, zijnde woensdag, na de kerk te gaan. Ik zeide haar gene andere reden dan alleen de glattigheid, maar mijn voorname intentie was, om daarmede eens te proberen, hoe het op de woensdagen met het lijden zoude toegaan, indien zij niet tot de H. Communie ging, en volgens haar eigen verhaal, mij den 19 januari omtrent 4½ uur gedaan, heeft het lijden zich op de volgende wijze toegedragen. Het lijden is zoo hevig niet geweest als op de vrijdagen, maar het heeft zijnen vollen loop gehad tot de dood van Christus, en ook niet verder. Zo dat zij even na 3 uren tot zich zelve kwam en dan ook is opgestaan. Tot het opstaan zoude zij gewis des vrijdags gene kragten hebben. In de morgenstond, circa 9 uren had zij ook geprobeert, om wat te eten en te drinken: eeten kon zij volstrekt niet, maar drinken kon zij met moeite, hetwelk zij toch op de vrijdagen in 't geheel niet zoude kunnen in de morgenstond. Ook getuigde zij, dat den weinig genomen koffie haar zelf had vervrischt.

30 april 1820, in festo S. Catharina Siena dan heeft C.v.H. door de voorspraak van de H. Catharina bijzonder verzocht, dat de gunsten, en vooral die van het lijden, welke zij van God genoot, even als bij Catharina mogten verborgen blijven, en dan heeft zij bij inspraak, doch zonder te weten juist van wie, tot antwoord gekregen: *Uw pijnen en smarten zullen vermeerderen, doch gij zult altijd op het woord van de biegtvader het gebruik van uwe lidmaten behouden, en ook, des nodig zijnde, kunnen spreken.*

[52] Den 1 juli 1820

Den 26 juni hadden ik en C.v.H. God geëert voor de Zusters van Liefde, als degene, welke alleen *in ons uitwerkt het willen en volbrengen van alle goed*, ten einde van God te verzoeken, dat hij ook

in haar altijd zoude dit gelieven te bewerken. Daags er aan C.v.H. mij in de biegtstoel komende verhalen de vertoning, welke zij op den 26 wegens het instituut had gehad, en onder het welk dan doorstraalde en mij voorkwam, al of C.v.H. ook zelf van God bestemd was, om met de 4 andere zusters het huis te beginnen. Dit had zij mij meer laten blijken. Ter meerdere verzekering dede ik dan haar den 27 zondags, en den 28 des morgens ten dien einde bidden, om namelijk bijzonder van God te vragen en te mogen weten, of zij van het begin met de andere het huis zoude betrekken.

Op dit bevel heeft zij mij den avond voor Peter en Paulus komen verhalen, wat haar van Gods wegen was gezegd.

Om dezelve woorden te hebben, welke haar waren ingesproken, en om tijd te hebben van te delibereren hoe ik met haar de vrijdag daaraanvolgende zoude handelen, heb ik haar gelast, dat zij mij Peter en Paulusdag (zijnde donderdag) na de middag de ingesprokene woorden in schrift zoude brengen. Zij heeft mij die gebracht, gelijk ik die hier onder overschrijf.

[53] Den woensdagavond op haar kamer biddende tot het opgegevene inzicht is zij, naar vooraf in diepe ootmoed het bevel van haren biegtvader aan Jesus te hebben betuigt, dadelijk als een kind in den schoot van Maria opgenomen en daarin rustende, zijn haar deze woorden duidelijk gezegd:

Zegt aan mijnen dienaar, dat het de uitdrukkelijke wille Gods is, dat het zonder eenige menschelijke vrees of opzicht met die vijf personen (onder die vijf wierd zij met de 4 andere vertoond) zal beginnen.

Vermits in deze woorden niet volkomen was geantwoord op alles, waar haren biegtvader 't meest voor bedugt was (als namelijk voor den vrijdag, op welke dag zij zedert den 24 januari

1817 altijd op haar bed bleef liggen om de geweldige pijnen van het lijden, en ook volstrekt niets konde nutten, dan des avond circa 9 uren 2 à 3 tassen koffie) zo heeft zij des woensdag morgen, na de H. Communie Jesus nog hartelijk wegens den vrijdag de zwaarigheden te kennen gegeven, wanneer haar alsdan duidelijk de volgende woorden zijn toegesproken:

Mijne gratie is U genoeg, vreest niet: gij zult van den eersten dag af de gemeente volgen, en doen 't gene U zal gezegd worden; ook des vrijdags in naar kerk te gaan en voedzel te nemen onder eene volkome gehoorzaamheid en niet meer dan u zal toegelaten

[54] worden. Ik gebiede u van alles aan mijnen dienaar te zeggen.

Om te beproeven, of deze woorden van God waren, en of ik gerust op dezelve zoude mogen voortgaan, heb ik C.v.H. donderdags na de middag op den feestdag van de H.H. Petrus en Paulus het volgende gelast: dat zij des anderen daags, zijnde vrijdag, even als op de woensdagen zoude na de kerk gaan, na de Communie bij van Grinsven gaan drinken koffij met rome zonder eeten, dat zij dan weder na de tweede Mis zoude gaan, van de Mis na huis; dat zij van 10 tot 11 uren thuis zoude bidden en daar voor haar middagmaal zelf zoude koken bier en brood, half bier en half water met brood er ingebrokt, dit zoude eeten en van 1 tot 4 uren weder in 't gebed zoude gaan; van 4 tot 6 uren hare huiselijke bezigheden zoude verrigten en van 6 tot 7 weder bidden en na dit voor haar avondmaal zoude nemen koffij met melk en een boterham. Des zaturdags 's morgens heeft zij alles komen verhalen en gezegd, dat zij het alles in den geest van gehoorzaamheid stiptelijk heeft kunnen volbrengen, en op zodanige eene wijze dat zij in de geduurige en naauwste vereeniging zijnde met Christus, alles om zo te spreken deed, al of het Christus in en door haar deed.

Zij heeft bij van Grinsven gedronken en gesproken als na gewoonte. Zij heeft 's middags

[55] twee kleine sneden rogge-brood in haar kuype gebrokt en dit zonder eenige last, doch ook bijna zonder eenige smaak geheel opgegeten; geen de minste braking of walging gewaargeworden en zavors ook hare koffij met den boterham zeer wel kunnen nemen.

Den nagt tusschen vrijdag en zaterdag is zij bijna in de geduurige beschouwing geweest van de H.H. Harten van Jesus en Maria, en door dezelve in klare kennis den eigendom en de vrugten van de gehoorzaamheid aangetoond, na welke vertoning zij ook wonderen verhaalden van de gehoorzaamheid.

Dit alles gehoord en overwogen hebbende, zo heb ik haar dan ook den 1 juli 1820 toegestaan om met de 4 andere op den 7 juli het huis te mogen betrekken.

En vermits den 7 juli 1820 juist op eene vrijdag viel, en op die dag niet wel voegelijk het lijden konde gevierd worden, heb ik haar het lijden donderdags tevoren doen vieren, om ook daardoor nog des te meer zeker te zijn, of het vorige zoude continueren.

Dit is dan ook zoo geschied – is zij des vrijdags dan met de 4 andere in het huis ingetreden.

Den 13 juli is C. van Hees met algemene stemmen voor moeder gekozen en dan heb ik haar twee assistenten toegevoegt; als de eerste C. van Grinsven en als de tweede P.D. Coppens.

Den 19 juli zijn de vrouwtjes in het huis gegaan.

Den 23 juli hebben de Zusters eenparig hare Communie en gebeden opgeoffert om God voor de dusverre bewezene weldaden te bedanken; en op dien dag is

[56] aan C.v. Hees nog duidelijk na de Communie gezegt geworden: *Vreest niet, ik zal aan een ieder doen zien, dat het een werk van den Allerhoogsten is.*

Den 5 augustus 1820 met C.v.H. gebeden

hebbende om bijzonder van God door de voorpraak van Maria geholpen en verlicht te worden in het bestieren van het huis en het regelen van de oefeningen zoo geestelijke als lichamelijke, zoo dagelijksche als wekelijksche etc., zijn aan C.v.H. duidelijk na de H. Communie deze volgende woorden ingesproken: *Zeg aan mijnen dienaar, dat hij in alles met een vrij hart voortgaat, doch met voorzigtigheid; niet teveel ze overladen naar ziel of ligchaam, maar 't gene dat vastgesteld [is], vast te doen blijven.*

Op dezelve dag is mij ingevallen, na verloop van tijd het huis of de vergadering den naam te geven van Mariën-hof of Mariën-tuyn ten einde daarmede te beduiden de zinspelende spreuk der H. Schriftuur door de Kerk op Maria toegepast:

“Schiets wortelen onder mijne uitverkorenen” en ten anderen, opdat deze vergadering als den besloten hof mag beduiden, waar het helsch serpent zijnen toegang niet mag hebben, maar waar alleen Jesus en Maria het zaad van alle volmaaktheid mogen planten, en hetzelfde tot zijn volkomen rijpheid mogen doen opgroeien.

Den zelven dag, den 5de augustus, zijn aan C.v.H. alle de harten, zoo van de zusters als van de vrouwen, in den geest door God opengelegd, zodat zij alle hare harten met een ieders fouten en ongeregelde heden open zag en als doorleesde, ditzelfde is nog gebeurd op den 8 augustus.

[57] Den 12 december 1821

Omtrent het halve van de maand november 1820, ontving ik, J.A. Heeren, eenen brief van mijnen neef Franciscus van Goch, uit Batavia, gedateerd den 18 juli 1820. In deze schrijft hij, dat hij en zijn vrouw en zijn zoontje Frans, niettegenstaande de heerschende ziekte, “Cholera morbus”, in den besten welstand waren. Dit is de laatste tijding geweest die wij, of iemand van de familie, van hem ontvangen hebben.

Niettegenstaande deze tijding verhaalde mij C.v.H. op den 12 december, wanneer ik in Den Bosch was, dat zij zedert Allerheiligen de vrouw

van Frans van Goch tot twee reyzen toe in het vagevuur gezien had. Wat hier nu van is, zal den tijd leeren.

...

Dit bovenstaande is niet waar geweest, want mijne nicht is zelf met haar zoontje uit Batavia hier aangekomen. Zij moet dus de eene persoon voor de andere genomen hebben. En de Eerw. Heer van Goch in zijn leven was van 't gevoelen, dat zij zich wellicht kan vergist hebben met Maria Sassen, geweze huisvrouw van Habraken, welke kort daarvoor was gestorven en die zeer wel leek op mijne nigt van Goch.

[na 17 blanco pagina's komt het schriftje weer uit bij pagina 16]

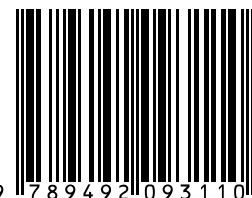
Tweehonderd jaar geleden stond Anna Catharina van Hees (1768-1825) aan een groep jonge vrouwen toe om in het 'Muizenhol' (haar kamer aan de Bossche Markt) kleren te maken voor arme kinderen. Bemoedigd door hun belangeloze inzet werkte de jonge kapelaan van de St.-Jacobskerk, Jacobus Heeren, een plan uit om een instituut van liefdezusters op te richten. Bij alle belangrijke stappen die hij ondernam was Anna Catharina zijn geestelijke reisgenote. Op 7 juli 1820 bereikten zij hun gezamenlijk doel met de stichting van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph, ook bekend als de zusters van de Choorstraat.

In dit boek leren wij Anna Catharina kennen als kind én schepper van haar tijd: als Vincentiaanse pionier, voor wie godsliefde en naastenliefde onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, als streng ascetische vrouw, als visionaire, als moeder overste en als (mede) stichteres van de Congregatie. Tot slot wordt nog de vraag over haar heiligheid gesteld: *waarom stond zij reeds tijdens haar leven bekend als 'Heilig Kaatje' en waarom heeft zij sindsdien deze erenaam behouden?*

Uitgave © 2015 Adveniat, Baarn & Congregatie
Dochters van Maria en Joseph, 's-Hertogenbosch
www.adveniat.nl www.congregatiedmj.nl

Adveniat

ISBN 978 94 9209 311 0

NUR 707